

ben varım

©KAMER 2011

Hazırlayan

KAMER Vakfı

1. Basım 2007
2. Basım 2008
3. Basım 2011

Kapak Resmi

Su Yücel'in kadınlarla yaptığı bir çalışmadan alınmıştır.
Resim "Bugün öleceğim aklıma gelirdi de resim yapacağım gelmezdi!" sözüyle Kasım 2003'de Diyarbakır Sanat Merkezi'nde sergilenmiştir"

Sayfa düzeni

KolektifAtölye

www.kolektifatolye.com

Baskı: Berdan Matbaacılık
Güven Sanayi Sitesi, 3. Blok,
No: 264-268 Topkapı, İstanbul
Tel: 0212 613 11 12

KAMER VAKFI

Ali Emiri 3. Sk. Dışkale Apt.
No:2/4, Yeniflehir, Diyarbakır
Telefon: 0 412 228 10 53
Faks: 0 412 224 23 19

www.kamer.org.tr
d.kamer@superonline.com

ben varım

ben varım... biz varız

Bu kitapta 15 ilden 15 kadının hikâyesi var.

Bu hikâyelerin büyük bir kısmı 2007'nin İlkbahar aylarında Nilgün Yıldırım, Fulya Kama ve Ayşe Gül Altınay ile bir bölümü de 2006-2007 yıllarında Yeşim Arat ve Ayşe Gül Altınay ile paylaşıldı. Bu paylaşımlar her zaman çok duygulu, çoğu zaman çok zorlu oldu; ama hem dinleyenleri hem anlatanları güçlendirdiğini hissettik.

Sözlü anlatılan hikâyeler sonra Nilgün, Fulya ve Ayşe Gül tarafından yazıya döküldü. Her bir kadın hikâyesini yazılı olarak gördü, değişiklikler yaptı, son haline getirdi. Her bir kadın kendine bir ad verdi. Hikâyelerin anonim kalabilmesi için yaşanan yerlerin adları yok ama bizlerle hikâyelerini paylaşan kadınlar, kendileri için seçtikleri adlarla 'ben varım' diyorlar.

Hep birlikte 'biz varız' diyebilmek için...

İçindekiler

Önsöz: Damlaydık, Okyanus Oluyoruz	9
1. Kardelen - Hayatımda devrim yaptım, eşim devrik kral	13
2. Çilem - Her rengi giyiyorum şimdi, gökkuşağı gibiyim	20
3. Asmin - KAMER'in kadınlar için yaratmış olduğu özgür alanlarda yürüyorum	26
4. Jale - Ben feministim çünkü özgür olmak istiyorum	32
5. Solin - O içerideki duvarı yıkmadıkça olmuyor	38
6. Yekbun - Artık “yok”larım var, “hayır”larım var	44
7. Demsal - Kendime KAMER’ce feminist diyorum	51
8. Tibelya - Bu kadar şiddet yaşıyorsun, bu kadar rezil bir hayatın var, sen hala gece onu bekliyorsun	57
9. Havva - Bundan bir ay öncesine kadar eşimden izinsiz çarşıya gitmezken bugün Diyarbakır’a toplantıya geldim	71
10. Heyyam - Böyle bir ilişkinin içindesin ve kadın hareketinin bir parçası olmaya çalışıyorsun	76
11. Rojin - Ben varım ve benim yapabileceklerim var	81
12. Papatya - Aşacağım çok az şey kaldı, onları da zamana bırakıyorum	85
13. Bermal - Şiddet yaşamışız, yaşatmışız, yaşatıyormuşuz	93
14. Nilgün - Hep alıyoruz, aldıklarımızı veriyorum	99
15. Canan - Kelimeler farklı, dil aynı: Acı	104

Önsöz

Damlaydık, Okyanus Oluyoruz

Biz bu kitapta hikâyesini anlatan, bu yazıyı kaleme alan, hikâyelerde söz edilen çalışmalara emek veren bütün kadınlar aynı yolun yolcusuyuz.

Hepimiz “damdan düşen” kadınlarız.

Dünya bu kadar bölünmüşken biz bir araya gelmeyi başardık.

Bizi buluşturan şey “fark edişlerimiz” oldu.

Bütün farklılıklarımızla bir araya geldik.

Yaşadığımız yer, ekonomik durumumuz, eğitimimiz, inancımız, dilimiz farklı da olsa bizi buluşturacak ortak bir dil yarattık. Çünkü derlerimiz aynıydı.

Şiddet her birimizin canını yakmıştı ve biz KAMER ile birlikte şiddetimizle yüzleştik.

Fark ettik, acı çektik, savrulduk ama birbirimize tutunarak kendimizi yeniden yaratacağımız alanlar oluşturduk.

Şiddetimiz ile baş etmeye çalışırken dünyayı yöneten sistemin, iktidarların şiddet üzerine inşa edildiğini gördük.

Hiçbirimizin yaşadığı şiddetin, bir diğerinin yaşadığından bağımsız olmadığını, hiçbir şiddet türünün bir diğerinden kopuk olmadığını fark ettik.

Şiddeti yaratan bir formülün hiyerarşi, ayrımcılık, kapalılık üzerine kurulduğunu, her birimizin yaşadığı şiddetin ise formülün sonucunda ortaya çıkan bir sayıdan ibaret olduğunu fark ettik.

Ne biz, ne de şiddet yaşayan başka birileri “ötekiler” değiliz, sizlerden biriyiz.

Bu hikâyelerden her birinde kendimizi bulmamız mümkün... Her birimiz, biraz Rojin, biraz Havva, biraz Tibelya, Asmin, Jale, Solin, bazen biri, bazen birkaçı, bazen hepsiyiz.

Buradayız, içinizde, yanınızda, sizlerden biriyiz.

Fark ettikçe şiddetin yarattığı büyük tahribatı gördük, kendimizi yeniden yaratmaya çalıştık.

Yeniden doğdukça umutlandık, biz yenilendikçe yeni bir dünya hayal etmenin de mümkün olduğunu gördük. Hem fark etmenin zor olduğunu hem de fark edişler yaşayan herkesin yeni dünyaya giden bir yolcu olduğunu biliyoruz.

Hikâyelerimizde kendimizi nasıl keşfettiğimizi anlattık.

Hayatlarımızın önceki dönemlerinde kendimiz için yaşamadığımızı, bize ait bir fikrimiz, kendimizle ilgili kararlarımız olmadığını, aslında hiç var olmadığını anladık.

Başkalarının sahip olduğu birer eşya gibiydik.

Şiddet ile birlikte bizi nesneleştiren hiyerarşiyi, bölen parçalayan ayrımcılıkları, yalnızlaştıran sınırları, bizi kuklalaştıran süreci fark ettik.

Her fark edişimiz bir keşifti.

Kendimizi keşfettik.

İçimizdeki bizi bulduk.

Her birimiz “ben” diyebilmeyi becerdik.

Bu süreci yaşadığımız zaman kimimiz genç bir kadın, anne, evli, bekâr, kimimiz sevgili, kimimiz anneanne ya da babaanneydik.

Bu keşif için bütün zamanlar uygundu, hiçbir yaş geç değildi.

Geçmişimizle ilgili acılarımızı, gelecek için yarattığımız umutlarla iyileştirdik.

Şiddetle baş edebilmek için güçlenmemiz gerektiğini anladık.

Farklı şekillerde güçlendik...

Kendimizle ilgili her fark ediş, her keşif bireysel güçlenmemizi sağladı.

Hiç yokken var olmaya doğru yol aldık.

Yürüyecek ayaklarımız, çalışacak ellerimiz, düşünecek kafalarımız vardı artık.

Yeni başlangıçlar için kararlarımızı kendimiz aldık.

Kimsenin bizim hayatımızla ilgili karar vermesine izin vermemeye başladık.

Kararlarımızı hayata geçirirken sendelersek etrafımızda bize destek olacak kadınlar durduğunu bilerek güçlü hissettik.

Bütün bu keşiflerden sonra orada, uzaklarda bir kadının şiddeti fark etmeden yaşamasına gönlümüz razı olamazdı.

Oyunu bozmak için fark ettiklerimizi paylaşmalı, paylaştıkça çoğalmalı, yine paylaşmalı, yine çoğalmalıydık.

Paylaştıkça birbirimizden öğreneceğimiz çok şey olduğunu gördük.

Bu yolculuk 1997 yılından bu yana devam etmekte.

On yılda:

150.000 kadın; bir o kadar çocuk olduk...

Diyarbakır, Mardin, Batman, Bingöl, Urfa, Antep, Kilis, Adıyaman, Tunceli, Erzincan, Malatya, Elazığ, Siirt, Şırnak, Hakkâri, Kars, Ardahan, Iğdır, Erzurum, Ağrı, Van, Bitlis ve Muş illerinde kadın merkezleri açtık. Bu illerle beraber 90 ilçede acil destek ağları oluşturduk.

30.000'den fazla kadınla grup çalışması yaptık. Farkındalıklarımızı paylaştık, yeni farkındalıklar keşfettik...

Destek talebinde bulunan 10.000'den fazla kadının yaşadığı şiddetle mücadele edebilmesi için birlikte çalıştık.

Namus kisvesi altında öldürülme tehlikesi yaşayan, can güvenliği olmayan 600 kadına destek verdik...

2.500.000 km.den fazla karayolu kat ettik.

Kimimiz planladık, koordine ettik, kimimiz yapılanları yazdık.

Kimimiz gruplar yaptık, kimimiz şiddet yaşayan kadınlara acil destek verdik.

Kimimiz fark ettiklerimizi komşularımızla paylaştık.

Kimimiz çocuk evlerinde çalıştık, çocukları birer birey olarak gördük, şiddetsiz bir geleceğe dair onlarla umutlandık.

Kimimiz lokantalarda servis yaptık, yemekler pişirdik, atölyelerde çalıştık.

Kimimiz uzun yollarda şoför olduk, yolcu olduk, ilden ile yol aldık.

Kimimiz kadın merkezlerini temizledik, eşyalarını yerleştirdik.

Kimimiz toplantılara katıldık, paylaştık...

Harcanan her emeğin çok kıymetli olduğu bir ekip çalışması yaptık.

Gelecek için umudumuz var!

Damlaydık okyanus oluyoruz...

1- Kardelen

Hayatımda devrim yaptım, eşim devrik kral

Ben KAMER'e gelmeden önce yoğun şiddet yaşayan bir kadındım. Evliliğim kaçarak oldu. Eşimle kaçtık. Hani kaçmamın nedeni bir yerde tepkiydi, ailemi cezalandırmaktı. Kendimi cezalandırmış oldum bu arada.

Üç erkeğin tek kız kardeşiydim. Babam da rahmetli olunca yoğun şiddet gördüm. 62 doğumlu olduğum için 70li yıllarda zaten yaşanan bir savaş vardı, okuma özgürlüğüm elimden alındı. Çok istediğim halde öğretmen olamadım. Ortaokulu bıraktım, liseye gitme imkânım olmadı. O zaman burada bir iç savaş vardı. Şehir ikiye bölünmüştü: Sol taraf, sağ taraf. Bizim aile sol taraftaydı.

Eşimle tanışmam şöyle oldu: o iki tane mektup yazdı, ben bir mektup yazdım ve kaçtım. Yani hiç görüp konuşmadım. Benden yedi yaş büyük bir insan. 17 yaşındaydım, o ise 24 yaşında. Bir-iki tatlı lafa hemen kanarız ya, 17 yaşında da buna müsaittir insan. Müsaitiz yani, kadın olarak zaten inanmak, güvenmek için çok müsaitiz. Ben de eşime güvendim. "Prensesler gibi yaşatacağım, şöyle yapacağım, böyle yapacağım." Yaşatıyordu ama ne yaşatıyordu bir Allah bilir, bir ben.

Eşime kaçtıktan sonra hani yağmurdan kaçıp doluya yakalanırsın ya, işte o dolu. Ama dolu ne dolu, deniz büyüklüğünde dolu. Kayınvalidem vardı, kayınbabam vardı, kayınbabamın hiç evlenmemiş kız kardeşi vardı. Ayrıca bir elim vardı, çocuğu vardı. Aynı evde hep birlikte yaşıyoruz. Eşim aşırı derecede alkole bağımlı bir insandı... Artık aile içindeki şiddet artı eşimin yansıttığı şiddet... Her türlü fiziksel şiddet, psikolojik şiddet,

ekonomik şiddet var. Kapının önüne çıkmam mümkün değil. Ben o evin içinde her zaman dedim, “Burası E tipi cezaevi.” Eşime de söyledim, “Sen bir Saddam’sın.” Tabii o zamanlar söyleyemedim, sonradan.

O zaman başörtülü değildim. Eşim hiç kıyafetime karışmadı. Bir tek o konuda çok rahattım. Açık giyin, kapalı giyin, nasıl gezerken gez. Daha sonra başörtü örtme olayı şöyle oldu: Küçük kızım dünyaya geldi, bu arada da kayınvalidem rahmetli oldu. Kayınvalidemin psikolojisi çok bozuktu, kendinden habersizdi. Onun bakımı oldukça ağırdı. İki çocuğum vardı, elim vardı, elimin çocuğu vardı, eşim vardı, kayınbabam vardı. Onların topyekûn işi bana kalıyordu. Ondan sonra küçük kızım dünyaya geldi. Daha önce ne Kuran okumuştum, ne bir şey. Bizim orada Kuran kursu açıldı. Hani dışarı çıkmak lazım, bir yere çıkmak lazım, hep evde hep evde. Kuran kursuna gittim. Başörtüsünü öyle takmaya başladım.

KAMER’e gelişim de iyice bunalıma girmişken oldu. Kayınbabam öldü, kayınbabamın kız kardeşi öldü, kayınvalidem öldü. Hizmet ederken bir şeyler seni oyalıyor... Veya kendimi bir şeymiş gibi mi hissettim bilmiyorum... Ne hissettim henüz duygularımın tam anlamıyla ismini koymuş değilim. Ondan sonra bir boşluğa düştüm. Hani sabah kalkacağım, kayınbabayı temizleyeceğim, altını bezleyeceğim, yedireceğim, içireceğim, o benim günümün yarısını alıyor. 12’ye kadar. 12’den sonra evimi temizleyeceğim, yemeğimi pişireceğim, çocuklarımla ilgileneceğim, çamaşır yıkayacağım, bulaşıktır, ütüdür yapacağım. Kayınbaba ölünce benim yarım günüm gitti. Hiçbir şey yapamadım. Artık psikolojikman tedavi de görmeye başladım. Tamamen bunalıma düştüm. Yurtsuz yuvasız hissediyordum kendimi. Nasıl batağa düşmüşsündür sadece ellerin görünür, bir destek... O arada işte Aslı geldi. Ablası benim komşumdu. Dedi ki, “Bir kadın merkezi geliyor, KAMER. Gelir misin bugün toplantısına?” “Tamam,” dedim.

Benim de hep hayalimde şu vardı: Zengin olacağım, zengin olduğum zaman bir kafe açacağım, sadece kadınların girdiği bir kitaplığım olacak ve genç kızlar için bir şeyler yapacağım. Orada kitap okuyacaklar ama sadece yediklerinin içtiklerinin parasını verecekler. Hep istediğim burada böyle bir yer olmasıydı. Ben bunun çok yokluğunu çektim. Nasıl çektim... Ben öyle yoğun bir şiddet yaşadım ki bir gün valiliği aradım. “Hiçbir şekilde sana yardımcı olamayız,” dediler. Tüm kapılar kapandı. Polisi de denedim. O da geldi “Ailesiniz, barışın, ne var ki?” dedi. Ben “Gideceğim,” dedim,

polis dedi “Hayır,” ben “Gideceğim,” dedim, polis dedi “Hayır.” O gün polise şöyle dedim: “Erkek değil misiniz, hepiniz aynısınız. Erkek olduğu için koruyorsun. Eğer ben bir erkek olmuş olsaydım, ben bu şiddete maruz kalmış olsaydım sen karşıdakini hemen karakola götürür, şikâyetini alırdın ama beni götürmüyorsun.” Ve götürmedi. O insanın ceza çekmesini istiyordum, hani bir gece de olsa nezarete kalmasını istiyordum. Yani bilirsin ki yasalar çıkmıştı, hani ailede uygulanan şiddete dair yasalar. Bu olay KAMER’le tanışmadan birkaç sene önce oldu.

Bastırılarak korkutularak sindirildim senelerce. Ondan sonra artık içimde bir isyan başladı ama ismini koyamıyordum ve yine korkuyordum. Gittim işte KAMER’in toplantısına. Baktım orada çok güzel bir kadın var. Ama gerçekten güzel bir kadın, alımlı bir kadın ve kendine özgüveni olan bir kadın. Ben bir köşeye oturdum. O kadar kötü oldum ki o an. Hani kendimi kötü hissediyorum: “Ay, o benimle konuşur mu?” O kadar kötü bir aşağılık duygusu içerisindeyim ki... Ondan sonra Hayriye konuşmaya başladı. Kendini anlattı, ismini söyledi ve benim ismimi sordu. Öyle şok oldum ki... Yani doğaldır şimdi, artık insan köpeğine, kedisine bile isim koyuyor. Benim, 44 yaşında bir kadının, illa ki bir ismi olacak ama ben ismimin farkında değilim, ismimi unutmuşum. Ondan sonra derin bir şok yaşadım, bir an böyle titredim. İsmimi söyledim, anlamını sordu, “Kim koydu?” dedi. Hayatımda duymadığım şeylerdi. İlk şoku o zaman yaşadım. O noktada ben kabullenmiştim şiddeti. “Bu benim kaderim, alınıyız,” diyordum. Bir de şöyle bir söz var: annesinin kaderi kötüyse kızının çeyizidir. Yani artık ne polis yardım ediyor, ne aile destek çıkıyor... Gidebilecek nere var? Ekonomik özgürlük yok.

Bu arada bir şeyi atladım: O Kuran kursuna gittikten sonra ben Kadir gecesinde camiye gittim. Hoca diyor, “Eşinize hakkınızı helal ettiniz mi?” Bütün kadınlar diyor “Evet, ettik,” ben diyorum, “Hayır.” Kadınlar topyekûn bana döndü. “Ben etmek zorunda mıyım?” dedim, “etmiyorum.” Hoca orada şöyle dönüp demedi ki, “Erkekler eşlerinize hakkınızı helal ediyor musunuz?” Niye kadınlar etsin? Niye edeyim ki? Ben hakkımın farkındayım, dini konuda haklarımı biliyorum ve ben helal etmiyorum. Kadir gecesinde hakkımı helal ettiğimi söylesem ben onun yaptıklarını nasıl unuturum? Unutmuyorum.

Ondan sonra işte Hayriye’yle tanıştık. O gece sabaha kadar düşündüm. Ertesi gün Hayriye’yle tekrar konuştuk. Sonra grup çalışmasına katıldım.

Ama üç dört toplantıya gidince o kadar ağır gelmeye başladı ki kaldıramadım. İlk grubum yarım kaldı.

Çok acı çektim. Benim yaşadığım şiddet türü bir değil, ben her konuda şiddet yaşayan bir kadını ve bu benim kaderim değil. Bunu sorgulamaya başladım. Sorular oluştu soru işaretleri oluştu, cevaplandıramadım. O kadar ağır geldi ki bana bu iç çatışma. Ve o arada da oğlumla ilgili bir sorun oldu, ikisi bir araya gelince... Birinci grup sırasında ben o iç çatışmamı yaşadım. Doya doya yaşadım, doya doya acı çektim ama her şeyi her şekilde fark ettim. “Ben varım ve her şeyi yapabilirim,” demeye başladım. Hani derler ya kadınlar güçsüzdür. Bir geçmişime baktım ki ben bunca sene bunlara katlanmışsam zaten güçlüyüm. Yani bir şeyler yapmışım ben. Hiçbir şey değilmişim ben, her şeymişim.

İlk önce sorunumu tespit ettim, sonra sıra sorunuma çözüm üretmeye geldi. Çünkü kendi reçetemi kendim yazacaktım. Neler yapabilirim? Nasıl riskler göze alabilirim? Bunları yaşadım. Tamamen kendimi toparladım ve ikinci gruba katıldım. Bu sefer daha bir şeyleri biliyordum, ilk grup kadar ağır olmadı. Fikirlerim netleşti. Hani ben eşimden ayrılırsam nasıl geçineceğim? İki tane kızım, bir oğlum var. Oğlum okuyor, kızım nişanlı, hani bunun düğünü var, ev kirası var, yemesi var, içmesi var, bu inceden inceye düşünülmesi gereken bir konu. Onları düşündüm.

En sonunda, “Hayır, dur artık,” dedim, “bunlar benim kaderim değil. Seni çekmek zorunda değilim. Ben bir kadını, ben bir bireyim. Senin bana bunları yapmaya hakkın yok. Hele sen şurada bir dur.” Ondan sonra çocuklarımı aldım, evden de sadece bir yatak aldım ve çıktım. Sade yatak aldım, çıktım. Kendime özgüven geldi, “Ben yaparım, başarırım,” dedim ve öyle herkesi karşıma aldım. Öyle karşıma aldım ki bir baktım etrafımda hiç dost yok. Bir KAMER’li arkadaşlarım yanımda. Manevi olarak yanımdalar. Arayıp sormaları çok büyük bir destektir, inanılmaz destektir. Sonra da zaten ikinci grubu bitirdim.

Tüm bunlar benim kararımıydı. Hayriye’yle ilk tanıştığım zaman Hayriye bana deseydi ki “Kardelen, git kendini surlardan aşağıya at, bütün sorunların çözülecek,” ben kendimi surlardan aşağıya atardım. Çünkü tavsiyeye ihtiyacım var. O kadar alışmışız ki başkalarının dediğini yapmaya... Kendi kararlarımızı, kendi düşüncelerimizi her zaman hiç saymıyız. Birisi bizi bir kukla gibi iplerimizden tutup “Kolunu kaldır,” diyecek kaldıracacağız,

“İndir,” diyecek indireceğiz. Benim de öyle bir yaşantım vardı. Ha, artık ben kukla değilim, ben insanım.

İkinci grubu bitirdim, bu arada KAMER’in yeri tutuldu. KAMER’in temizlik aşaması, inşaat aşaması... Anahtar bendeydi, gidip geliyordum. KAMER’de şöyle duvarları okşuyordum, çünkü artık bir yere aیدim, ben varım. Hayatımda dini kitap hariç hiç kitap okumazdım, kitap okumaya başladım. *Anneannem*’i okudum Fethiye Çetin’in, İrfan Aktan’ın *Nazé* kitabını okudum. En son kitabım şu anda Elif Şafak’ın *MedCezir*. Sırada da Aksu Boran’ın kitabı var. Aksu’yla KADER toplantısında tanıştık, çok şeker bir kadın.

O sırada oğlumun maaşıyla geçiniyorduk. Onun maaşıyla Allah bir yardım etti ki ev kiramı ödedim, kızımın düğününü yaptım. Bu arada kocam etrafımızda dolanıyor, tehditler savuruyor. O kadar tehdit etti ki... Benim aklım başıma gelmiş, özgüvenimi kazanmışım, senin tehdidini kim taker. O arada kızımın düğününü yaptım ben, rüştümü ispatladım. Ben ayakta durabiliyorum, sensiz. Kızımı evlendirdim, oğlum üniversiteye devam etti, küçük kızım okula gitti. Oğlum çok destek oldu. “Anne, sen KAMER’den ayrılma çünkü KAMER’de kendini buldun,” dedi. Şimdi oğlum benden fazla seviyor KAMER’i. “Feminizm eşitliktir, ben de feministim,” diyor.

O arada eşim baktı ki alkol aldıkça battı, alkol aldıkça battı, alkol aldıkça battı, en sonunda tedavi olmaya karar verdi. Gitti Ankara’da tedavisini oldu, geldi karşıma. O tabii eski Kardelen’i bekliyor. Onun bir krallığı vardı ya evde, bir tahtı vardı ya... Onu karşıma aldım ve dedim ki: “Bak, ben bu çalışmayı çok seviyorum. İster iste ister isteme, ben bu çalışmada kalacağım. Benim il dışına çıkmam olacak.” Dedi, “İl dışına çıkman olacaksa, barışmam.” “Görüşmezsen görüşme. Ben sana gelmedim ki sen bana geldin.” “İyi düşün,” dedi. “Ben değil, sen düşün,” dedim. Zaten beni güçlü gördüğü an adam şok oldu. Beklemiyordu.

Gerçi ondan sonra barıştık, eve gittim. Ama eskisi gibi değil hiçbir şey. Artık pantolonunu kirli sepetinden çıkarıp eline veriyorum. Artık böyle. “Her zaman sizin için yaşadım; baban için yaşadım, annen için yaşadım, halan için yaşadım, çocuklarım için yaşadım; şimdi artık kendim için yaşıyorum. Ben varım, farkında mısın?” Mesela, artık geç gidiyorum, kapıdan giriyorum, “Hoş geldin kocacığım” diyor bana. “Hoş bulduk karıcığım.

Kendini karım gibi mi hissediyorsun?” Geçenlerde gittiğimde dolaptan bir şeyler çıkartmış yemeği hazırlamaya çalışıyordu.

Mesela üç haftadır Diyarbakır KAMER’deydim. Bu sabah otobüsten indim, eve gittim. Evdeydi. “Şimdi duş alıp çıkmam lazım, İstanbul’dan misafirlerimiz geliyor,” dedim. Yüzüme baktı. Üzerimi çıkardım, gittim banyoya duşumu aldım, baktım yüzüme bakıyor. Hiç takmadım, çıktım. Arkamdan bakakaldı. Arkamdan da o çıkmıştı.

Çok güzel aşamalar kaydettim. Hayatta bana sevdiğini söylemeyen bir insan, bana karşı sert tavırlı olan bir insan... Düğünden düğüne dans ededik. Geçenlerde televizyonda Muazzez Ersoy çok romantik şarkılar söylüyordu. Programdakiler dans edince eşim de beni dansa kaldırdı.

Yani işte bu yüzden ben bu çalışmaya inanılmaz değer veriyorum. Çünkü ben kendimi buldum, kimliğimi buldum bu çalışmada. İnanır mısın, evli olduğum 25 yıl boyunca ben aynaya bakmış bir insan değildim, şimdi aynaya bakıyorum. Ben fotoğraf çekilmekten çok çekinirdim, çirkin mi çıkacak diye. Yoo, çok güzel bir kadınıam.

Ben şöyle diyorum: hayatımda devrim yaptım, eşim devrik kral.

Buradan ilk çıkışım Diyarbakır’da bir bölge toplantısı için oldu. Orada Nebahat Ablayı dinledim, muhteşemdi. “Hayatında neyi değiştirmek istersin?” diye sorarsanız bana, derim ki: “Nebahat Ablayla ve KAMER’le 10 yıl önce tanışmak isterdim.” Nebahat Abla 10 yıl önce, KAMER ilk kurulduğunda bizim şehre gelmiş. Onu o zaman tanısaydım, eşimi 10 yıl önce adam ederdim.

KAMER olarak gerçekten emin adımlarla, sağlam adımlarda ilerliyoruz. Hani şöyle bir balonu şişirip havada bırakmıyoruz. Önemli olan zaten sağlam temellere oturması ki o bina hiçbir depremde sarsılmasın, sarsılırsa yıkılmasın.

KAMER’in bağımsız olması çok önemli. Benim için bağımsızlık özgürlük. Bir kuş nasıl özgürse KAMER de o kadar özgürdür, hürdür. Buraya gelen kadınlar hani bir siyasetle ilgilenebilir ama siyasi kimliğini kapının dışında bırakıp girer. Buraya gelen bütün kadınlar bizim için özeldir ve değerlidir. O yüzden her görüşten, her dinden, ırktan kadın gelir... Bazı

gruplarda Türkçe bilmeyen kadınlar oluyor, o zaman hem Türkçe hem Kürtçe konuşuyoruz.

KAMER'de öyle güzel bir mozaik oluşturduk ki... Bize gelen bir kadın vardı, eşi bir siyasi partide il başkanlığı yapıyor, kadın iki üniversite bitirmiş ve buraya gelip çalışmalardan sonra söylediği şey şu: “Burası benim ikinci adresim ve ben iki üniversitede öğrenmediğimi bu grup çalışmasında öğrendim.” Bunları duyduk yani.

Ben bu Diyarbakır'a gidişimde başvuru almayı, bilgisayar kullanmayı öğrendim. Nebahat Abla öğretti. Diyarbakır o kadar güzeldi ki anlatamam. Sacide'yle çalıştım, Vildan'la çalıştım. Zaten bütün kadınlar bir çıkıyorlar alan çalışmasına, KAMER'de kimse kalmıyor. Çok çalışıyorlar. Oğlumla telefonda konuşuyorduk, dedim ki, “O kadar ilgi gördüm, o kadar kendimi değerli hissettim ki acaba önceki yaşamımda bir kraliçe miydim? Ben bilmiyorum da bunlar biliyorlar, bana söylemiyorlar mı?”

Evden çıkamayan bir kadındım; evden çıktım. Aile içinde şiddet yaşayan bir kadındım; şimdi buna asla cesaret edemez. Özgüvenimi kazandım; ayaklarımın üstünde durabiliyorum; direksiyonu elimde arabanın, sıkı sıkı tutuyorum.

Dün Hayriye'ye dedim ki, “Hayriye sana teşekkür ederim. İyi ki seni tanımışım. Sen olmamış olsaydın ben neredeydim?” Yani ister inanın ister inanmayın, şu anda ben mezarda olabilirdim. Çünkü o şiddetle ben intiharını düşünüyordum ve teşebbüs de etmişim. Şu anda buradayım ve sizinle konuşuyorum, kendime güveniyorum.

2- Çilem

Her rengi giyiyorum şimdi, gökkuşığı gibiyim

81 doğumluyum. Meslek Lisesi mezunuyum. 5 yıldır evliyim. 4 yaşında bir oğlum var, beşe girecek. Aile planlamasıyla ilgili bir kadın kuruluşunda çalışıyordum KAMER'den önce. Bir arkadaşım aracılığıyla KAMER'den haberdar oldum. Arkadaşıma sorular soruyordum ama aldığım cevaplar beni tatmin etmiyordu. O sıra Nilüfer Abla gelmişti Diyarbakır'dan. Arkadaşım "İsterseniz ben sizi görüştüreyim, hani merak ettiğin konular varsa sorarsın," dedi. Nilüfer Abla'yla görüştük, çok hoşuma gitti. Epey sorular sordum, ondan sonra tatmin oldum. Daha sonra da felaket bir gönüllüsü oldum; bağımlısı oldum diyebilirim.

Sonra kendimde bazı şeylerin farkına vardım ki zaten o noktada düş-tüm. Vallahi çok çok büyük bir düşüş yaşadım. Bir kafeste yaşıyormuşum, kafesin kapısını Nilüfer Abla açtı gerçekten. Çıktım, kendimi çok farklı hissettim.

Arkadaşlar sürekli yanıma gelirdi, problemleri falan olurdu, "Ne yapabili-rim?" diye bana sorarlardı. Ben hep şey gözüyle bakardım, "Benim prob-lemim yok, ben kocamı seviyorum, mutlu bir hayatım var." Ama ne ya-pıyorum? Kocam için bunu yapacağım, çocuğum için bunu yapacağım... Bir grup çalışmasından sonra ilk defa oturdum ve yarım saat kendim için düşündüm. 26 yıldır ilk defa oturdum ve kendim için düşündüm. Peki, bu süreç içerisinde ben neredeyim? Ben neredeyim? Bir kılıf dikmişim, o kılıfın içine girmişim, ben kendimi öyle zannediyorum, hâlbuki o ben değilim. O ben değildim. Şimdi gerçekten kendime geldim.

Yolda yapayalnız yürürken, ne sağımda kimse var, ne solumda kimse var, öyle yapayalnız yürürken böyle biri tuttu, beni silkeledi, “Kendine gel” dedi. Yani ben o sesi duydum. Çok ağır düştüm. Bilmiyorum, o kadar tuhaf hissettim ki, böyle sanki on kişi gelip beni dövdü. Sanki çok büyük dayak yedim de ayağa kalkamadım. Yemin ediyorum o gün boyu böyle yattım ben. Çok tuhaf oluyorsun. Tarifi imkânsız bir duygu, anlatamıyorum. Gerçekten çok kötü olmuştum. Çok üzüldüm, kendimi boşlukta hissettim bir an. Fark ettiğinde bakıyorsun çevrende kimse yokmuş gibi geliyor. Düşüyormuşum çukurun içine, itiyorlarmış beni, farkında değilmişim; kimse elimden tutup çekmeye çalışmıyormuş. Ama sürünerek de olsa o çukurdan çıkacağım, sürünerek de olsa gideceğim istediğim yere, istediğim hedefe. Sonradan içimin açıldığını hissettim. Sanki böyle kanat takıyorlar da uçuyorsun, böyle her yeri görüyorsun. Öyle hissettim. Kanatlanıp uçtum böyle... Benim için çok güzel oldu.

KAMER’in içinde olduğum için çok mutluyum.

Benim hayatım biraz tuhaf. Annemle babam öğretmendi. Ben küçükken uzak bir yere tayinleri çıkıyor, oraya yerleşiyorlar. Beni de teyzemin yanında bırakıyorlar. Annemin yaşı küçük, hani iki çocuğa bakamaz diye düşünüyorlar. O zaman küçük kardeşim yoktu. Onlar gidiyorlar, ben kalıyorum. Ben teyzemi anne diye biliyordum. O da beni kandırdı, nefret ettim herkesten. Keşke beni kandırmasaydı. Onu annem bildirdim ben. Çocuklar, “Annen değil” derlerdi. O da göbük deliğini gösterirdi bana, “Bak,” derdi, “sen buradan doğdun, seni kandırıyorlar, ben senin annemim.” İlkokulu bitirdim, babamların yanına gittik. Kardeşlerim bana şey diyorlar, “Anne, bu kız ne zaman evine gidecek?” Orada yalnız kaldım, tek başıma... Yapamıyorsun, ısınamıyorsun. Anneme ısınamıyorum, babama ısınamıyorum. Sonra teyzem evlenmiş, onun şoku. Teyzem hamile kaldı, onun ikinci şoku, kıskançlıklar. Kendi kabuğuma çekildim. Kimse yoktu, selam vereceğim kimse yoktu, hiç arkadaşım yoktu, hiç. Kendim de istemiyordum. En yakın bildiğim insanlar bana yalan söylediler. Bir hayatın var; birden kendini farklı bir hayatın içinde buluyorsun.

Sonra annemle problemlerim oldu. Benden kaynaklanan problemler de oluyordu, annemden kaynaklanan problemler de oluyordu. İyice içime kapandım. Dedim, “Artık kimseyle konuşmayacağım, kimse de benimle konuşmasın, dinlemek istemiyorum.” Güven kalmamış; güvenemiyorsun. Şey düşünüyorum, acaba bu benim annem mi? Bu da beni başka bir yere gönderir mi? Annem diyeceğim ama acaba bu sefer başka birisi çıkacak mı?

KAMER'den sonra annemle konuştuk. Ben ondayken oğlan kardeşimin kız arkadaşı aradı; onunla konuştu, telefonu kapattı. Ona dedim, “Niye benimle de böyle olamadın? Olsaydın ne olurdu? Ben daha farklı olurum. Beni birazcık rahat bıraksaydın da arkadaşlarımla... Her şeyimi kısıtladın benim.” İlk defa konuştum, ilk defa içimi döktüm. Konuştuk, her şeyi konuştuk, 20 yıl boyunca olan her şeyi konuştuk. “Beni teyzeme bıraktın,” dedim, “ben hala onu görünce gidip eve ağlarım çünkü hala bana sarılmasını beklerim, beni öpmesini isterim, kucaklasın isterim, ama yok. Çünkü çocukları oldu artık, onu bulamayınca ben gidip eve ağlıyorum, biliyor musun? Sabaha kadar oturup ağlıyorum, bir hafta kendime gelemiyorum. Bu benim aileme yansıyor, işime yansıyor. Niye böyle yaptın? İki tane çocuğa bakmak çok mu ağır gelirdi? Bana orada baksaydın ne kardeşlerimle aram böyle olurdu, ne seninle.” Bir sürü açıklama yaptı bana. Aramız şimdi daha iyi. İlk defa her şeyimi anneme anlattım. İlk defa anlattım ve şok oldu. Çok olgun karşıladi. Annemin bana sarılıp öptüğünü hatırlıyorum ben. Şimdi ben anneme sarılıp öpsem bir tuhaf olurum, tuhaf hissedirim. Hiç yapmamışsın, ne sen ona sarılıp öpmüşsün, ne o sana sarılıp öpmüş. Böyle bir yakınlık olmadı aramızda. Çok farklıydı aramız ama en azından şimdi fark edebildik. Çok geç değil. Aramızdaki şeyleri düzelttik, konuştuk. Çok ağladı. Şimdi o da tutturmuş, “Ne olur beni de grup çalışmasına al,” diye. Şimdi çok memnun bendeki değişiklikten. Çünkü hep susardım. Şimdi gidiyorum, susturamıyorlar beni. Konuş konuş... Babam hem televizyona bakıyor hem bana bakıyor, korkuyor, böyle gözü bana kayıyor. “Konuşuyorum ya, dinleyin, konuşuyorum,” dedim, “dinleyeceksiniz, hep beni susturdunuz, dinleyeceksiniz bu sefer.”

Oğlumla ilişkim de değişti. Konuşuyorum artık onunla, çok konuşuyorum. Onunla konuşmazdım hiç. Eline bir şey alayım, gezdireyim, parka götüreyim, o kadar... Artık benim gözümde olgun birisi o, çocuk gözüyle bakmıyorum. Oturuyoruz, konuşuyoruz, çok güzel anlıyor beni. Oğlumun fark ettim. “Çocuk,” diyordum, “anlamaz,” diyordum, “söylediklerimden hiçbir şey anlamaz,” diyordum. Ama yok, gerçekten anlıyor. Bazı şeyler alırken fikrini alıyorum artık. Bu badi nasıl? Rengi nasıl? Mesela bana, “Bu kırmızı sana daha çok yakışıyor,” diyor, öyle alıyorum. Çok güzel iki arkadaş gibi olduk oğlumla. Kendimin farkıma vardım, oğlumun farkına vardım, hayatın... Her şey çok güzelmiş.

Evliliğimde de başlarda eşimle bazı problemler vardı, iletişim kuramıyorduk. Şimdi iletişimimiz çok güzel oldu, çok iyi anlaşıyoruz. Dışarı çıkaca-

ğım mesela, zar zor, kem küm ederek “Gidebilir miyim?” diyordum, bazen “Evet,” bazen “Hayır,” diyordu. Şimdi “Gidiyorum” oldu, “Gidebilir miyim?” yok, gidiyorum. O da bazı şeylerin farkına vardı. Artık “evet”lerime “hayır”larımı saygı duyuyor.

Evliliğimiz boyunca onunla böyle hiç karşılıklı oturup konuşmamıştık. Gerçekten bilmiyorum niye konuşmamıştık. Niye konuşmamıştık acaba? Kendime şeyi soruyorum, beni ne kadar tanıyor? Ben onu ne kadar tanıyorum ki? Geçenlerde dedim, “Ben en çok hangi rengi seviyorum?” Mesela bana gömlek falan alıyor, hiç sevmediğim bir renk. Doğum günlerinde falan pasta getirir mesela, ama hep çikolatalı pasta. Ben çikolatalı pasta sevmem ki! Ben bunları ona hiç söylemedim: “Ben çikolatalı pasta sevmiyorum,” ya da “Ben eflatun gömlek sevmiyorum.” Ben söylemedim; biz hiç oturup konuşmadık onunla. Vaktimiz mi oldu? Koşuştur, oraya buraya git gel. Kayınbabamda misafir olsun, oraya git gel. Ben kafama şöyle yerleştirdim: bu benim görevim, eve gideceksin, oturacaksın, çocuğuna bakacaksın, iş yapacaksın, işten koşu koşu eve geleceksin, yemek yapacaksın, memnun edeceksin. Ama ben burada yokum. Ben neredeyim? Şimdi eve geliyorum, “Hayatım, ben yemeği yapana kadar sen salatayı yapar mısın?” Biraz korkmuş. Ve en azından bana saygı duyuyor.

Arkadaşlarım bendeki değişime çok şaşırdılar. “Ne oldu?” dediler, “ya, sana ne oldu?” “Kendime geldim,” dedim, “işte ben” dedim. “Beni tanımak istemiyor musunuz? İşte ben.” Onlara farkındalıklarımı anlattım, her şeyi anlattım. Onlar da gruba katılmaya karar verdiler. Bazı arkadaşlarım vardı, onlar da şiddet gördüklerini fark ettiler. “Biz bunu şiddet olarak bilmiyorduk,” dediler.

Kayınvalidemle ilişkim değişti. Onunla aramdaki problemleri direk çözemiyorduk, böylece eşimle aram bozuluyordu. “Annen neden böyle yapıyor?” diyordum hep. Onun huzursuzluğu çok vardı KAMER’le tanışmadan önce. Nilüfer Abla şey demişti, “Biriyle problemin varsa karşısına geçeceksin, ona söyleyeceksin; başkasından onun yanıtını duyamazsın.” Direk gittim kayınvalidemin yanına, konuştum. Mesela bir şey mi duydum, “Annecim, ben böyle bir şey duydum, niye bunu söyleme gereği duydun? Yanlış bir şey mi yaptım? Yanlış bir şey yaptıysam söyle, ben onu kendim düzeltirim. Ama o yanlış bir şey olmayabilir de. O zaman ben onu sana açıklayayım. Belki sen yanlış anlamış olabilirsin.” İlk önce “Kimden duydun, kim söyledi? Öyle olmadı. Abartmışlar,” falan. “Anne,” dedim,

“ben siz balkonda konuşurken duydum.” Öyle deyince anlattı böyle böyle diye. Ben de mantıklı açıklamasını yaptım. “Demek ki doğruymuş,” dedi, “ben yanlış anlamışım.” Artık bir problemi olduğunda direk benim yanıma gelir, bana söyler. Eşim o kadar rahatlamış ki, diyor, “Allah KAMER’den razı olsun. Ne annem gelip bana bir şey söylüyor, ne karım gelip bir şey söylüyor, nefes aldım.”

Ninemiz, kayınvalidemin kayınvalidesi, 80 küsur yaşlarında, “Diyarbakır’a geleceğim,” diye tutturmuş. “Vallahi,” diyorum, “seni bir dahaki sefere götüreceğim. Tunceli’de festival var, halay çekekler, seni oraya götüreceğim. “Halay da çekekler mi?” diyor. “Söz, seni başa bırakacağım,” diyorum. Anlattım KAMER’i, yaptığımız şeyleri, yapacaklarımı anlattım. “Kadınlar için bunları düşünüyorum,” dedim, “kadınlar bana destek olsunlar, ben kadınlara destek olayım. Daha büyütelim, daha güzel olsun, daha güzel yerler açalım.” Durdu, içini çekti ve kadın dedi ki “Bismillah, ben de şiddet yaşamışım. Ben kalkmışım kaynımın elini öpmüşüm, şöyle yapmışım, böyle yapmışım. Kalk su getir! Bir bardak su alabilir miyim? Bu da şiddetmiş.” Kadın onun farkına vardı, yaş hiç önemli değil.

Kayınvalidem kendi kayınvalidesiyle, nineyle, hiç konuşmamış; aralarında soğuk rüzgârlar esiyordu. Onların da arasını düzelttim. O bana anlatıyor, diğeri bana anlatıyor, sürekli ben. Sonunda dedim, “Ben bugün varım, yarın yokum. Siz hep böyle bir küs bir barış mı olacaksınız?” En sonunda annem bana bir şey anlatıyordu, nineye sinirlenmiş. “Anne,” dedim, “şimdi ben onun yanıtını sana veremem. Bak biz birbirimizi başta ne kadar yanlış anladık. O da daha farklı anlatmıştır, sen daha farklı anlamışsındır. İkiniz kadınsınız bu evde, sen ona destek olursun, o da sana. İkiniz de kadınsınız, annesiniz. Erkekler sizi gerçekten sizin kadar iyi anlayamaz. Sen ona anlatsan, seni o kadar iyi anlar, bağrına basar ki.” Nineye de aynısını söyledim. Yine konuşmadılar. Neyse bunlar birlikte otururlarken bir gün, dedim söyleyeceğim, bana güvenmezlerse de güvenmesinler: “Nine,” dedim “sen böyle bir şey yapmışsın, annem de kırılmış.” Konuyu ben açtım, onlar devam ettiler. 27 yıldır ne yapmışlar, ne etmişler, oturdular bir konuşma, bir konuşma... Dedim, “Kahretsin, ben ne yaptım?” Susmuyorlar. Çıkacağım ama bunlar susmuyor. Bunlar bir konuştular, bir dertleştiler... Her şeylerini anlattılar. Diyor ki “Ben seni az Mustafa’ya şikâyet etmemiştim Nuray. Ama sen de beni sinir ediyordun, senin bu hareketlerin beni çok sinir ediyordu.” Annem de diyor ki, “Sağol yani, 27 yıldır ben bilmiyorum ki benim bu hareketim senin hiç hoşuna gitmemiş. Sen bana söyleseydin ben de bunu

yapmazdım.” Bunların farkına vardılar. Şimdi evin içi daha huzurlu. Kayınbabam da diyor “Ya, sen ne ettin bunlara?” Ne kadar güzel!

Ben KAMER çalışmasına gönlümü verdim. Yapacağım, gelmezlerse kadınların evlerine gideceğim, vallahi evlerine gideceğim, anlatacağım ki yaşadığımız olayın farkına varalım. Hep böyle kalmayalım; hep böyle ezilmeyelim. Yani işlerin hepsini kadınlar yapıyor ama erkek... Ben de çalışıyorum, kocam da çalışıyor, niye ben de ayağımı uzatıp dinlenmeyeyim ki? O benim hakkım. Ben de çalışıyorum, hemen yemek yapayım da huzursuzluk çıkmaz da... Çıksın huzursuzluk. Ben de uzanıp dinleneyim. Şimdi çayım ayağıma geliyor.

Evlere girip konuştuğın zaman bile kadın bir şeylerin farkına varıyor. Merkeze gelemeyen kadınlar oluyor. Ben de diyorum, “Sen komşuların geldiği zaman hemen beni ara, ‘sen gel’ de, ben geleyim.” Arada sıkılıyorlar ama sonradan böyle kendimden bir şeyler anlatınca kendi yaşadıkları aklına gelince tam olarak dinlemeye başlıyorlar. Hoşlarına gidiyor, soru soruyorlar, sonra diyorlar ki “Sizin KAMER neredeydi? Ne zaman grup çalışması var? Belki geliriz,” gibisinden.

Benim farkında olduğum güzellikleri görsünler istiyorum. O kadar güzel renkleri gördüm ya, kırmızıyı, sarıyı, maviyi gördüm. Her rengi giyiyorum şimdi, gökkuşağı gibiyim. Kırmızı cesaret ister ama giyiyorum artık. Kırmızıyı çok seviyordum ben.

3- Asmin

KAMER'in kadınlar için yaratmış olduğu özgür alanlarda yürüyorum

Babam memur olduğu için çok farkli şehirlerde yaşadım, farklı şehirlerde büyüdüm. Üniversite okuduğum dönemlerde tiyatro ile çok yakından ilgilendim. Kendimize ait bir ekip kurduk. O sırada da KAMER'le tanıştım ve gönüllü olarak çalışmaya başladım. Sonra üniversite bitti, Diyarbakır'a döndüm.

KAMER'de profesyonel olarak yaklaşık altı-yedi ay çalıştım, "Çocuklara Hayat" projesinde. Oradaki şenlik organizasyonlarını falan yaptım. Daha sonra da alternatif eğitim modelimizin uygulandığı beraber oynama gruplarımızın kolaylaştırıcısı oldum. Birçok il gezdim. Zaten ben daha çok Diyarbakır merkezde değil, bölgedeki çalışmalarda vardım. Bu noktada biraz tiyatrodan koctum. Tiyatrodan kopunca rahatsız oldum. Bu rahatsızlığım haliyle performansımı da etkiledi. Sonuçta uzun uzun düşündüm ne olabilir, nasıl olabilir diye. Gerçekten çok fazla içselleştirmemiz gerekiyor çünkü çok zor bir çalışma. Çok çok zor bir çalışma. Ve ben bir tercih yapmak zorunda kaldım. "KAMER'deki kadınlar kadar cesur olabilecek miyim?" diye bir hesaplaşmaya girdim kendimle. "Bu tempoya ayak uydurabilecek miyim?" diye düşündüm.

Her şeyi değerlendirdikten sonra, "KAMER'in kadınlar için yaratmış olduğu özgür alanlarda yürümeyi tercih edenlerden olmalıyım" kararını verdim. Şu anda da gönüllülüğüm devam ediyor. Bağımlıyım yani buraya, inanılmaz bağımlıyım çünkü çok içselleştirdim ben KAMER'i. Şimdi de bu özgür alanlarda yine onların desteği ile yürüyorum. Hiçbir zaman desteklerini esirgemediler benden, onların desteğiyle gerçekten yapmak istediğim şeyi yapıyorum. Tabii birçok noktada da çakışıyoruz yine. Ka-

dın deyince tiyatrodaki da KAMER’de de çok büyük bir ortak paydamız var, yine birlikte işler yapabiliyoruz. Böyle olunca çok verimli oluyor. Oynadığımız oyunlarda meğer kadına şiddet çok fazla varmış, kadının ikinci plana atılması çok fazla varmış, meta olarak kullanılması çok fazla varmış. Bunun farkına vardıkça ben kendi bakış açım da birçok değişiklik yapmak durumunda kaldım. Artık tiyatro metinlerini farklı bir gözle okuyorum.

KAMER çalışması en çok benim aileme bakışımı değiştirdi aslında. Rahat bir ailem vardı fakat yine de çok geleneksel, bazı noktalarda çok feodal bir yapının içinden gelen bir aileydi. Çünkü bu topraklarda yaşamış, bu topraklarda doğmuş bir aile. Ve kendi yaşam tarzımız da bu noktada gelenekseldi aslında. KAMER’le tanıştıktan sonra rolleri sorgularken çok küçük ayrıntılara bile takar hale geldim. “Neden kızlara miras vermiyorsunuz? Neden biz de rahat rahat dışarı çıkamıyoruz? Ya da neden ben de abim gibi şunu şunu yapamıyorum?” gibi sorular sormaya başladım. Bu dönemim de çok sancılıydı çünkü maalesef benim kişilik özelliğim de asilik var galiba. Çok çatışma yaşadım ailemle.

Mesela mühendislik okudum ama yapmak istediğim şeyin o olmadığına karar verdim sonra. Gerçekten istediklerimi yapabilmek KAMER’in bana öğrettiği bir şeydi. Yani mutlu bir birey olabilmek için mutlu olabileceğim mesleği yapmak durumundayım. “Mühendis olmak istemiyorum,” dedim, “oyuncu olmak istiyorum.” Ama memleketime döndüğüm zaman tiyatronun t’sini bile kullandığımda bütün akrabalarım da bir önyargı yaşıyordum. Hatta bizde tiyatroya “teyatora” derler, teyatora da işte kötü bir anlamda kullanılır kadınlar için. Annem hep derdi ki “Seni ben bu kadar okuttum, bu kadar emeklerle gidip teyatora mı olacaksın?” Hani bozulmuş bir kadın görüntüsü vardı onun gözünde. Belki de popüler kültüre birden uyum sağlamış bir kız görüntüsü de olabilir annemin gözünde. Çünkü bu tarz şeyler de söyledi bana. O dönem, gelişme çağında muhtemelen böyle şeyler olmuştur. Hani böyle birden süttten çıkma ak kaşığa çevirmeyeyim kendimi. Fakat işte bir süre sonra mühendisliği istemediğimi anladım. Kesinlikle istemediğimi anladım. Onun getirisinin beni murtu etmeyeceğini de anladım. Oradan arta kalan zamanın benim tiyatro yapabilmem için yeterli zaman olmadığına da çok farkındaydım. Bunu kabul ettirebilmem KAMER sayesinde oldu. Yani mühendis olmayıp da benim bir oyuncu olabilmem KAMER sayesinde oldu çünkü çok desteklediler beni.

Annem çok güveniyor KAMER'e. KAMER'in benim tiyatro çalışmalarımı desteklediğini söylediğimde şöyle bir durdu. "Anne," dedim, "ben böyle böyle şeyler yapacağım, hani sahneye çıkmak çok da kötü değil. Sahnede de yine kadınların sorunlarını dile getireceğim. Derdimiz aynı ama aracımız farklı olacak sadece." Bunu çok anladı. Ona verebileceğim başka hiçbir örnek kesinlikle onu tatmin etmeyecekti. Bu noktada KAMER benim hayatıma yönümü vermede kolaylaştırıcı bir etken oldu.

Benim katıldığım grupta kolaylaştırıcı Hayriye Ablaydı. Çok başarılıydı, bir kere onu söylemeden geçemeyeceğim. Onun kolaylaştırıcılığında KAMER'i tanımak çok büyük bir avantajdı bence. İlk başladığımız zamanlar çok farkında değildik aslında olayın. Ben biri gelecek ve bize terapi yapacak gibi düşünüyordum. Sonra sonra fark ettik ki aslında kendimize bir dönüş yapıyoruz, bu bir terapi değil, bu bir paylaşım, deneyim paylaşımı. O sıralar yaşım küçük olduğundan dolayı sanki benim yaşanmışlığım çok önemli değilmiş gibi hissediyordum. Üniversite öğrencisiydim, rahattım, özgürdüm gibi bir algılayış içindeydim. Ben zaten kurtarılmış bir kadındım kendi gözümde ve benden büyüklerin yaratmış olduğu özgürlük alanlarında yürüyordum zaten. Fakat sonradan anladım ki ben de kadın olduğumdan dolayı birçok sıkıntı yaşamışım.

Grup çalışmasında birlikte olduğum kadınların yaşları oldukça büyüktü. İlk önce ben çok korktum. Çok çok korktum. Yaşadıklarımın ne kadarını paylaşabileceğim konusunda çok tereddüt yaşadım. Ne kadar güvenebileceğim konusunda inanılmaz bir sıkıntı yaşadım. Üniversitede olduğumdan ve çok sosyal biri olduğumdan zaten biraz da göz önündeydim. Fakat bir iki gruptan sonra anladım ki orada çok farklı bir güven ortamı, kendiliğinden oluşan bir güven ortamı var. Sonra her şey çorap söküğü gibi geldi. Bütün sıkıntılarımızı, bütün yaşadığımız güzel deneyimleri, her şeyi paylaşarak güzel bir çalışmayı bitirdik. Çok hoştu, çok heyecan vericiydi.

İletişim konusu benim için en önemlisiydi. Gerçekten iletişimi hiç algılamadığımı fark etmiştim o çalışmalarda. Dinlemeyi bilmediğimi öğrendim mesela. Sonra fark ettim ki birilerini dinlerken bile aklımda sadece ona vereceğim cevapları tasarlayarak dinliyordum. Karşımdaki ne söylüyor dinlemeden ona nasıl cevap verebilirim diye düşünüyordum. Sonra cinsellik benim çok ilgimi çekmişti. Özellikle kadınlar bazı şeyleri paylaştıktan sonra, yaşadığımız ve işte önümüzde hayal ettiğimiz cinselliğin ne kadar büyük yanlışlar üzerine oturduğunu fark ettim. Farkındalık

süreci çok sancılı bir dönem. Bütün kurallarımı yıkıp yeni bir bütün yaratmak çok çok zor oldu benim için. Ama şimdi...

En çok toplumsal cinsiyet rollerini sorgulamada zorlandım ben. Toplumsal cinsiyet rollerini sorgularken, kurallarımı yıkarken birçok hatalar yapmaya başladım. Yani birden yıktığın kuralların içine erkekleri almaya başlıyorsun. Bende öyle oldu daha doğrusu. Ben birden erkekleri tamamen hayatımdan soyutlamaya başladım. Bu çok büyük bir hataydı. Yaklaşık bir, bir buçuk yıl ben bununla mücadele etmeye çalıştım. Sosyal bir hayatın içinde de var olmak zorundasınız. Bütün erkekleri birden karşınıza alıyorsunuz. Yani ben kurallarımı yıkarken böyle bir yöntem izledim. Bu çok yanlış. Çok sancılı geçti o süreç. Daha sonra aslında derdimin erkeklerle olmadığını fark ettiğim zaman tokatlanmış gibi oldum açıkçası.

Derdim yine kendimleymiş aslında. Yani tamamen benim iletişim tarzımlaymış, benim üslubumlaymış, benim hayata bakış açımlaymış, ya da benim algıladığım özgürlük anlayışının sınırlarıylaymiş. Çünkü böyle uçsuz bucaksız sonsuz özgürlük anlayışı olamaz ama bende öyle bir durum vardı. Ya da gerçi özgürlüğün tanımını da çok önemli... Herkes için bambaşka diye düşünüyorum. Bende de böyle rahat rahat her saatte dışarı çıkabilmek, istediğim saatte eve gidebilmek ya da yalnız yaşayabilmek, bunlar bir dönem benim özgürlük anlayışımın temelini oluşturan şeylerken bir dönem sonra aslında benim üniversiteye gidebilmem ya da işte rahatça fikirlerimi yüksek sesle söyleyebilmem özgürlük anlayışım olmaya başladı. İçimden gelen şeyleri dile getirebilmem büyük bir özgürlüktü benim için. Sonra şu an yapmış olduğum çalışma yine benim özgürlük anlayışımın bir parçası olmuş oldu. Tiyatroyu istediğim düşüncede yapabilmek şimdi benim özgürlüğümün uç noktası.

Grup çalışmasında kadınlarla da ilişkim değişti. Eskiden kadınları daha çok yargılıyordum hakikaten. Yargılamıyorum dediğim zaman bile yargılıyor olduğumu fark ettim. Başka kadınları, başka yaşamları, ya da zorunlu olarak bazı şeyleri yaşamak zorunda olan kadınları... Bakış açım çok sabit ve herkes gibiymiş. Bunu çok sonraları fark ettim. Ama kadınlarla ilişkilirim çok değişti.

Mesela yaşadığım şehre sınırın öte yanından çok sayıda kadın geliyordu, seks işçisi olarak çalışmaya. Ben de meğerse onlar çok mutlularmış bu du-

rumdan gibi düşünüyormuşum. Sanki işte lay lay lom gelip burada çalışıyorlarmış gibi... Onları gördüğümüzde sürekli yolumuzu değiştiriyorduk, onların yürüme ihtimali olan yollarda yürümemeye çalışıyorduk. Ya da onlar bir dükkâna girdiği zaman biz mutlaka hemen oradan çıkıyorduk. Bu korku şundan da kaynaklanıyor: Sen de onlarla aynı ortamda bulunduğun zaman onlardan biri gibi algılanabiliyorsun. Fakat bir süre sonra fark ettim ki onlar zaten bu durumdan çok mutlu değillerdi ki. Belki yine şu an açıkçası onlarla ilgili bazı kaygılar duyuyor olabilirim, hani birden yüzde yüz değişebilmem çok mümkün değil, gerçekçi de gelmiyor bana, ama yine de biraz daha anlamaya çalışmak çok önemli. Ya da onları incitmemek. Birden ani bir manevra ile yolumu değiştirmemek artık kıymetli bir adım gibi geliyor bana.

KAMER’le birlikte ben kendimi sevmeye başladım aslında. Daha çok aynaya bakmaya başladım. Hani eskiden de kendimi severdim ama eskiden megaloman bir durumda severdim kendimi. Çok anlam yüklemeyen kendime. Şimdi, “Evet ben bir kadını ve ben bu bakışlarla birçok şeyi, birçok derdimi daha rahat ifade edebilirim,” demeye başladım. Bu benim günlük hayattaki iletişimimde de çok işime yaradı. Sahnede zaten çok fazla işime yaradı. Çünkü A’dan Z’ye bütün vücudumu tek tek tekrar inceledim, tekrar kendimi tanıdım. Mesela saç rengimi en son işte derneğimiz kurmadan önce karar verdim ve “bu saçlar bana yakışıyor” dedim. “Herkesin beğenmesi çok da önemli değil ama ben beğendim” dedim ve belki de ilk kez işte gerçekten özümseyerek ve kendi vermiş olduğum kararlar saçlarımı boyattım. Sonra artık alışverişe çıktığım zaman en çok kendi beğendiğim kıyafeti almaya başladım. Hani bizde vardır ya grup halde çıkarız ve “yakıştı mı, yakıştı mı?” herkes okeyledikten sonra alırız, artık ben kendi kendime bakabiliyorum kendi kendime.

Bu beni sahnede de çok rahatlatmış çünkü inanılmaz bir özgüven kazandım. Hakikaten inanılmaz bir özgüven kazandım. Bu durum benim grup çalışmalarında da çok açığa çıktı, yani paylaşım yaşadığım zaman. Bakıtım ki gerçekten dinleniyorum, sadece duymuyorlar beni. Birilerinin beni sadece duymadığını hissetmek beni çok rahatlatmış. İlk önce önemseniyor olduğumu hissettim. Yani beni gerçekten önemsiyordu birileri, birileri benim yaşadığım sıkıntıları paylaşmak için... Ben anlatayım, birileri de benim sıkıntılarımı çözsün gibi bir durum yok. Beni dinlemeleri bile inanılmaz bir özgüven kazandı ve beni çok motive etti. Sahnede taşıdığım zaman da o özgüvenle çıkıyorum zaten: Beni duyacaklar, beni hissedecek-

ler, beni dinleyecekler, çünkü dinlenmişim zaten bir kere, beni duymuştu zaten birileri. Bu benim için çok önemli oldu.

Hata yaptığım zaman ben artık korkmuyorum. Bir oyuncunun en çok korktuğu şey hata yapmaktır sahnede, repliği unutmaktır, ne bileyim, ayağının takılıp düşmesidir. Şimdi bunlar bana çok insani geliyor. Oyuncularına da eğitimler sırasında söylediğim tek şey bu zaten. Biz insanız, biz sahnede robot değiliz. Biz duyguları olan, hata yapabilecek insanlarız. Böyle sınırlamalardan uzak olarak insan kimliğimizle orada olalım. Yani Asmin olarak ben var oldum.

Mesela benim ablam da burada çalıştı bir ara. Fakat ben Asmin olarak buradaydım. Ben biliyorum ki onun kardeşi olarak değil, Asmin olarak da çok dinlendim, çok hissedildim. Tülay'ın kardeşi hiç olmadım. Bunu bana hissettirdiler. Bu benim için çok kıymetli, o yüzden sahnede de ben Asmin olarak vardım ve ayağım takılıp düşebilirdim. Artık ikisi arasında böyle bir bağlantıyı rahat kurabiliyorum. Yani çok büyük bir özgüven yarattım kendi içimde. Bu KAMER sayesinde oldu.

KAMER bana müthiş güç veriyor. Üstelik ilk önce profesyonel olarak çalışıp daha sonra buradan çıkmış biriyim. Bu, başka kurumlarda çok da mümkün olabilirmiş gibi gelmiyor bana. Hiç mümkün gelmiyor. Hâlâ buraya istediğim gibi girebiliyorum. Her türlü organizasyonda hemen davet edilebiliyorum, bunlar o kadar güzel şeyler ki. Benim için gerçekten çok kıymetli. Büyük bir güç var arkamda ve onun vermiş olduğu güçle ve açmış olduğu özgürlük alanıyla geleceğe umutla bakabiliyorum. Yüzümü geleceğe dönmüş durumdayım.

4- Jale

Ben feministim çünkü güçlü olmak istiyorum

Azeri'yim. 24 yaşındayım. Üçüncü sınıfa kadar İstanbul'da okudum. Ondan sonra geldim buraya. Birinci sınıfta babamı kaybettim ben. Sonra da ortaokula kadar okudum. Ondan sonra evlendim işte. 14 yaşındaydım, Halk Eğitim'de bilgisayar kursuna gidiyordum. Dayımın oğlu beni beğendi ama ben evlenmeyi falan düşünmüyordum. Kaçırıldım. Şu anda dışarıdan Açık Öğretim'le liseyi okuyorum. Onu bitirdikten sonra da üniversite okuyacağım.

Bir kızım var, 9 yaşında. Hasta doğmuştu, yedi aylık. Eğitimi konusunda mesela önceden büyüklerimizden gördüğümüz gibi, "Kız çocuğusun, onu yapma, bunu yapma," diyordum. Artık demiyorum. Terimlerimi değiştirdim ona karşı. Yani gelişimine çok önem veriyorum artık çünkü kız çocuklarının gerçekten çok ezildiğinin farkına vardım. Onu güçlü yetiştirmeye çalışıyorum. Nasıl? Mesela kendini ezdirmemeyi öğrettim. Önceden sürekli okulda dayak yedi ama artık hakkını savunmayı biliyor. Öğrencilerden, diğer çocuklardan. Kavga ediyorlar sürekli, bu nerede olsa dayak yiyip geliyordu. Artık karşısındakini şiddete yöneltmek yerine öğretmenine şikâyet ediyor, hakkını arıyor yani. "Sen kimseye saldıрма, sana saldıran olursa da öğretmenine söyle, hakkını ara, kendini ezdirme," dedim. Bunların bilincinde artık.

Önceden mesela babası olmadan kızıyla tek başımıza bir yere gidemiyorduk. Babasıyla da ilişkilerimiz pek iyi olmadığı için hiçbir yere gidemiyorduk. Ama mesela bu yaz için tatil planımız var. Kızıyla birlikte tatile çıkacağız. Bu da bizim hayatımızda bir ilk. Bakalım, Temmuz'u dört gözle

bekliyoruz. İstanbul'a gideceğiz. Oradan da ablalarla Kastamonu'ya geçeceğiz. İyi olacak inşallah.

Hayatımızdaki tüm bu değişimler bir sene önce KAMER çalışmasına başlamamla oldu. İletişim kurmayı öğrendim. Önceden mesela bağırdım, çağırardım, konuşmalarımız kavga ile sonuçlanırdı. Ama şimdi nasıl diyeyim, yumuşak bir şeyle konuşmayı öğrendim, dille konuşmayı öğrendim. O yüzden başarıyorum, yani istediğimi elde ediyorum artık. İşte, ağırlığı-mı da koymayı öğrendim. "Benim de hakkım var" demeyi öğrendim. "Ben bunu istiyorum, senin nasıl hakkın varsa benim de hakkım var ve yapmak istiyorum, benim isteklerim de önemli," diyebiliyorum.

Tatil konuşmamızda bunları söylemiştim. "Ben de insanım." O da bunlara karşı diyecek bir şey bulamıyor. "İyi git artık, ne yapalım," dedi. O da bana güvenmeyi öğrendi aslında. Bir şeyler başarabildiğimi öğrendi. Önceden mesela birisi bana en ufak bir şey dediği zaman depresyona giriyordum, ağlıyordum ama şimdi mücadele ediyorum.

Ben öncesinde şiddet yaşıyordum. Yani mutsuz, huzursuz bir evliliği zorla, ailemin zoruyla sürdürmeye çalışıyordum. Ondan sonra işte KAMER'in toplantılarına katılırken bile yani zorla geliyordum oraya, kendim özgürce gelemiyordum. Eşim KAMER'in grup çalışmalarına gitmeme çok karşı çıkmıştı. "Eltim gidiyorum, çay içeceğiz," diye çıkıyordum evden. Sonra kaçarak gidiyordum grup çalışmasına. Kızıma eltim bakmasaydı gidemezdim. Eltim gittiğinde de ben onun çocuğuna bakıyordum. Birbirimizi idare ediyorduk. Eltimle iki kız kardeş gibiyiz şu anda. Hayatta en iyi geçinen eltiler. Yine de eşim orada olmadığını fark edince kötü oluyordu. Az dayak yemedim grup çalışmalarına katılırken.

Ama sonra hayatımın gerçekten yaşanmayacak bir hayat olduğunu fark ettim ve düzeltmeye çalıştım yani. Ya bu deveyi güdecektim ya bu diyardan gidecektim. Ya bu evliliği güzelleştirecektim, ya da bitirecektim. Ama ben bitirmeyi hani kaçmak diye düşündüm.

Yavaş yavaş eşimle aramızdaki buzları kırmanın yollarını aradım. Mesela onu bir sofraya hazırlamaya teşvik etmek için eline bir bardak verip masaya göndermekle başladım. İnsanlarla oturup depresyon takılacağıma uğraşmaya başladım, bir şeyler üretmeye başladım. Kalkıp boncuk yapmaya başladım, örgü örmeye başladım. Oturup sabahtan akşama kadar kötü anlar yaşayacağıma bir şeyler yapmaya başladım.

Şimdi eşim bana KAMER’le ilgili destek oluyor. Mesela vakfımızı su basmıştı, danışma merkezini. Bütün gün boyunca benimle beraber orayla uğraştı, tesisatçı getirdi. Artık bana destek oluyor. Çünkü KAMER’den sonra hayatımız değişti.

Geçen yıla kadar fiziksel şiddet de yaşadım, sözlü şiddet de... Küfür, bağırma, çağırma... En kötüsü de şuydu: üç kişiyiz ya biz – kızım, eşim ve ben – ama asla üç kişi değildik; başka kişiler de vardı hayatımızda. Mesela ablası ne derse onun sözünü dinlerdi; annesi ne derse onun sözünü dinlerdi. Ama artık öyle değil. Şimdi aramızda konuşuyoruz. “Ben, sen ve kızım yaşıyoruz bu evde,” diyor.

Evdeki işleri de paylaşıyoruz. Artık benimle beraber sofrayı hazırlıyor, sofrayı topluyor, işte her şey... Ben de ona iş yerinde yardımcı oluyorum. Yeri geldiği zaman gidiyorum, mesela kasaya bakıyorum. İyi geçiniyoruz artık, hiç kavga etmiyoruz. Kayınvalidemi, kayınpederimi de idare etmeyi öğrendim, artık o kadar güzel geçiniyorum ki onlarla, yemin ederim. Mesela hani aramızda bir sorun olduğu zaman onlarla kavga edip kendi ruhumu, bedenimi yoracağıma, onlara öyle bir yaklaşıyorum ki kadın neye uğradığını şaşırıyor.

Geçenlerde koltuk alacaktık kendimize, annesi dedi ki: “Bordo alın veya krem alın.” Hiçbirisini almayacağız tabii ki, gidip kendimiz beğeneceğiz. Biz de gidip lila rengi koltuk aldık. Eşimle birlikte seçtik, çok güzel oldu, herkes bayıldı. Kaynanam da bize küstü. Kapıyı açtım, kaynanam kapının önünde karşı komşuyla konuşuyor, tuttum kolundan “Annecim, gel içeriye sana koltuklarımı göstereyim.” Zorla aldım kadını içeriye, ondan sonra barıştık. Ondandan sonra da bir hafta boyunca her gün ona çaya gittim, ceza olsun diye, küsmenin cezası. Görüncem de bana kızmıştı diye ona bir tane şal ördüm, barıştık. Bütün ilişkilerim güzelleşti, çok şükür. Hepsi son bir yılda oldu.

İlk evlendiğimde benimle konuşmuyorlardı, bizi istemediler, attılar sokaklara. Bir göz ev tuttuk kendimize, orada kalıyorduk. Bizi görmek istemiyorlardı, gidiyorduk, bağırıyorlardı, kovuyorlardı. Beni istemiyorlar. Kaynanam kendi bacısının kızını almak istiyordu oğluna, kız kardeşinin kızını. Beş sene önce eşim askerden geldi, biz buraya taşındık. Aileyle o zaman da uğraşıyordum ama önceden kızyordum onlara, küsüyordum, ama şimdi pozitif düşünüyorum. Etrafımdaki herkese iyi davranmaya ça-

lışıyorum. O zaman onlar da bana kötü davranmıyorlar. En azından kötü davranmıyorlar, yüzüme gülüyorlar. Herkesi değiştirmeye çalışıyorum ama gücümün yetmediği vakalar da oluyor.

Evlenmemi benim ailem de istememişti ama o zaman annem bizi sahiplendi. Tam ortada kalmadık yani. Eşim askere gittiği zaman annemin yanında kaldım, kızıma annem baktı, büyüttü. Öğretmen çocuğuyum ben. Okuyamadım ama şimdi bundan sonra okuyacağım şimdi liseyi bitirdikten sonra üniversiteyi. Eşim ilkokul mezunu. Geçen yıl liseye kayıt yaptırdığımda kızdı önce ama bu yıl kayıt paramı bile kendisi ödedi. Kayıt yenilemek için ücret ödüyoruz bankaya onu kendisi ödedi. Ders seçimi falan için açık öğretimin bürosuna gitmemiz gerekiyordu. Ben belimden rahatsızım, yürüyemiyordum, beni arabayla götürdü defalarca. Artık o da beni destekliyor. Ben ders çalışırken diyor, “Sus kızım, annen çalışıyor.”

Eğitimimi desteklemeye başladı...

Eşim ilkokul mezunu ama öyle şey yapmıyor, “benden daha tahsilli olursa, benden bir adım önde olursa...” demiyor. Ben de ona öyle bir şey hissettirmiyorum. Önceden mesela yanlış bir kelime kullandığında herkesin içinde de olsa düzeltiyordum, doğrusunu söylüyordum. Artık onları yapmıyorum, ona hiçbir şekilde eksiklik hissettirmiyorum. O da geliyor kendince. Artık o da mesela arkadaş topluluğuna girdiği zaman kibar davranıyor. Önceden çok şey değildi, böyle sosyal hayata çok ayak uyduramıyordu. Şimdi mesela dışarı çıkıyoruz bazen, onun da ilişkileri düzeliyor.

Pastanede hem usta, hem patron. Ramazan’da ben kasaya bakıyorum, pide falan yapıyor, çok sıkışık. Bir tane işçimiz var, genç çocuk, ona fena halde bağırdı. Kaba davranıyor çünkü. Adam ağladı, sonra ben de başladım adamlı ağlamaya. Eve gittiğimizde ona güzelce anlattım, “Niye böyle yapıyorsun? O da insan. Doğru düzgün konuş,” gibi. Şimdi artık bağırmıyor. Onun da ilişkileri düzeliyor.

Önceden mesela doktora gittiğim zaman tek başıma giderdim ama şimdi beraber gidiyoruz, geçen yıldan beri beraber gidiyoruz. Hatta bir kere dışıya gittik. Dışım çekildi, ben bayıldım, sonra ayıldım. İniyoruz merdivenlerden, almış beni kucağına... Zaten aynı boydayız. “Ben indireceğim aşağıya, yine bayılırsın,” diye. İşte böyle.

Eşim nasıl değişti? Birbirimizi seviyoruz çünkü artık. Önceden seviyor-duysak da farkında değildik. Aslında şimdi yeni evliymişiz gibi yaşıyoruz.

Bir de bebek istiyor. Ben de işte, “Daha yeni başladım hayata, bir şeylerle uğraşıyorum,” diyorum. O da diyor, “Sen dışarı çıkınca ben bakarım bebeğe.” Daha önce bebek istemiyorduk çünkü durumumuz hiç iyi değildi, hem maddi, hem manevi. Sürekli kavga ediyorduk. “O çocuğu dünyaya getirip niye günahına gireyim ki, niye bir can daha mahvedeyim ki?” diye düşünüyordum. Şimdi ben de istiyorum ama hemen değil. Biraz daha böyle hani gelişmek istiyorum. Açıköğretime devam etmek istiyorum. Burada bir gece okulu varmış. Eşim çocuklara bakarsa ben gece okuluna da giderim. Pedagoji okumak istiyorum.

Ben önceden cinsellikten nefret ediyordum, yani iğreniyordum. Zorla kaçırılmışım ya, bir tiksinti olmuştu bende. Grup çalışmasından sonra onu aşmaya çalıştım ve aştım. Cinsellikten artık zevk alıyorum. Eşim de bu durumdan çok memnun.

Kadınlar grup çalışmasına gelip gittikten sonra illa ki hayatlarında bir şeyler değiştiriyorlar. KAMER’in kadınların özgür olmasını sağlayacağına inanıyorum. Mesela ben şimdi özgürüm. Hani öyle kalkıp tek başıma iş seyahatlerine falan çıkamıyorum ama kızımla tatile gideceğim, şehir içinde istediğim yere gidebiliyorum artık. Daha önce gidemiyordum; her yere eşim götürüyordu. Mesela burada tanıdığım bir arkadaşımız var Necla diye, eşinden ayrılmış, evde el işi yapıyor. Ben de mesela bir tane şal aldım ondan kendime, onu gittiğim her yerde arkadaşlarıma gösteriyorum, “Bakın ne kadar güzel, siz de yaptırın,” diyorum, ona sipariş alıyorum. Dolayısıyla kadınlar birbirlerine destek oluyorlar. Kadın dayanışması.

Ben mesela grup çalışmasından önce kadınlara karşı çok yargılayıcıydım. Artık şimdi değilim. Yeni arkadaşlıklar da kurdum, güzel arkadaşlıklar. Bizim burada bir yürüyüş alanı var, orada bir kadınla tanıştım mesela. Önceden tanışıyorduk da öyle oturup sohbetimiz falan yoktu. Konuştukça kadının çok güzel, pozitif bir kadın olduğunu, insana güzel enerji verdiğini keşfettim. Yaşça benden büyük ama aynı kafadayız, ruhu genç. Onunla arkadaşlık kurdum, sürekli görüşüyoruz.

Grup çalışmasında, nasıl anlatayım, grup kolaylaştırıcılarımızı görüyorum, özgürler, hayatları güzel ki kalkıp uzak yerlerden, Diyarbakır’dan buraya gelebiliyorlar. Hani onların ailesinde hiç mi onlara karışacak kimse yok? Demek ki o duvarları aşmışlar. Ben niye kendi şehrimde bile bir yere gidemiyorum, bir şeyler yapamıyorum? Grup çalışmasında iyi bir dinleyi-

ciydim. Hatta boynumda boyunluklarla gelmiştim bir gün, yataktan kalkıp. Doktor bana “Yataktan kalkma,” demişti, 15 gün yattım. Bir grup çalışmasını kaçırdım ama ikincisinde boyunluğumu taktım, mumya gibi gittim oturdum. Her tarafım ağrıyordu, yine de gidiyordum. Orada ağrılarımı unutuyordum. Çok şey kazanmaya çalıştım oradan. Aslında bana hiç bir faydası olmadığını düşünüyordum.

Grup çalışmalarında beni en çok etkileyen konu kız çocuğunun eğitimiydi. Çok can kulağı ile dinledim ve çok etkilendim. Ve kızımda hepsini birebir uygulamaya başladım. Başka? Bende bir saplantı vardı, mesela çok sıkıldığımda, bunaldığımda çocukluğumdan beri oturuyordum tek başıma hiçbir şey yapmadan sekize kadar sayıyordum içimden. Sonra bunu Hayriye Abla ile bir gün konuştuk, “Niye peki sekize kadar sayıyorsun, sebebi ne?” dedi. “Bilmiyorum,” dedim. “Ne zaman başladı?” “Babam öldükten sonra,” dedim. “Baban ayın kaçında öldü?” dedi. “Sekizinde.” Onu keşfettim. Artık eskisi gibi saymıyorum. Çok bunaldığım zamanlar, bazen, önceki zamanlar gibi değil ama.

Ben şimdi grup çalışmaları yapıyorum, Nilüfer Abla’yla beraber. Nilüfer Abla’nın öyle bir yöntemi var ki, sadece düşündürüyor. Bir soru soruyor, karşısındaki kadın işte kendiliğinden cevabı veriyor zaten. Grup çalışması yapmak çok güzel bir duygu. Ben ilk başlarda çok heyecanlanıyordum. “Nilüfer Abla, ben ne yapacağım, ne edeceğim?” diye. Sonra ilk grup çalışmamızda ben bir parça okudum kitaptan, ondan sonra onun hakkında da bir-iki yorum yaptım. Gözüm Nilüfer Abla’nın gözünde, hani nasıl gidiyor diye. Grup çalışması bittikten sonra, “Ah Jale’cim, çok iyiydi. Ben bile böyle değildim, susup oturuyordum,” dedi. Parçayı okurken ilkokul öğrencileri gibi heyecandan heceliyorum, ondan sonra alıştım. Şimdi çok iyi olmasa da idare ediyorum. Alıştım ama gene heyecanlanıyorum tabii. Her seferinde sanki görücü önüne çıkacakmışım gibi heyecanlıyım.

Günlük hayatımızda feministler “erkek düşmanı kadınlar” olarak anılır ya, ben öyle düşünmüyorum. “Kendini ezdirmeyen kadınlar” desek daha doğru olur. Erkeklere karşı güçlü, ayakta durabilen kadınlar. Erkeklerle düşman olmak için bir sebebimiz yok. Hayatımızın büyük bir aşamasında erkekler var. Feminizmi erkek düşmanlığı olarak düşünmüyorum da güçlü kadınlara takılan bir lakap olarak düşünüyorum “erkek düşmanı”nı. Değil mi sizce? Ben feministim çünkü güçlü olmak istiyorum.

5- Solin

O içerideki duvarı yıkmadıkça olmuyor

8 kardeştik. Ailenin en buy ben dim. Ailem gerçekten baskıcı bir aile. Özelikle babamdan şiddet görerek büyüdüm. Yalnız ben değil, kardeşlerim de... Erkek ocuklar acayip derecede şiddet gördü: kapıya asılarak, dövülerek, a bırakılarak. En başta da annem tabii. Mesela babam kapıdan girdiğinde elindeki poşeti almaması annem için artık gün boyu dayak yemesi demekti. Annemle babam akrabaydılar aynı zamanda. Bu belki biraz daha fazlalaştırıyordu şiddeti.

İlkokulu bitirdikten sonra okumama sınır kondu. Gerçi ortaokula kayıt yapıldı ama 6 ay kadar gidebildim. Bu bende müthiş bir acı hissi uyanırdı. Okula gnderilmedim. Sebebi de bir klotlu çorap. Çok samimi bir komşumuzla aynı sınıftaydık. O merdivende arkamdan çıkarken erkek öğrencilerden biri, “Ay, bacağa bak,” demiş, arkadaşım da bunu bizim aile ortamında söyleyince babam, “Artık mümkün değil Solin’in okula gitmesi,” dedi. O şekilde okuldan çıkarıldım. nlğm sobaya atıldı. O yandığı zaman sanki ben etimin yandığını hissettim. Çünkü çok okuma isteği vardı bende. Günlerce ağladım. Ondan sonra işte yavaş yavaş genç kızlık çağlarına girdiğim zaman, “N’olursunuz beni bırakın, dışardan sınavlara gireyim. Hiç olmazsa buna izin verin,” dedim. Neyse çok ısrar edince amcamın yardımıyla babamdan izin aldım. Ortaokul diplomasını dışarıdan aldım. Ertesi yıl “N’olur ortaokulu aldım, bırakın liseyi de alayım,” dedim. Bunu da yaptım. Hepsini de ilk dönemde aldım.

Bu şekilde işte evliliğime yavaş yavaş ilerliyordum. Bizde zaten seçme hakkı yoktu. Maalesef yoktu. Eşim de bizim memlekettendi ama orada çok kalmamıştı. Van’da görev yapıyordu. Teyzesi beni balkonda görmüş,

istedi. Görücü usulüyle evlendim yani. Ben yalnızca kahve götürdüğüm sırada gördüm. Aileme dedim ki “Ben istemiyorum.” Yani hiç ısınmadım.

O sırada 24 yaşlarındaydım. Aslında ondan önce babamın dayısının oğlu beni istedi. Aileden başka birisiyle beşik kertmesiydi. Ama o büyüünce onu istemedi: “Ben ona kardeş gözüyle bakıyorum. Evlilik mümkün değil düşünemem. Solin’e duygusal olarak çok yakın hissediyorum” dedi. Çok istedi ama ona direndiler. Belki 6–7 yıl bu aileler arasında bir küsmeye sebep oldu. Ben de ona bir yakınlık hissediyordum yani. Bunun için de her gelene “yok” diyordum. Bizde çok erken verilir kızlar. Ben zorlayarak bu şekilde 24 yaşına kadar geldim.

İşte 24 yaşında eşim isteyince babam, “Evet demişim, kimse buna itiraz edemez,” diyerek beni verdi. Ben de artık kabullenmek zorundaydım, evlendim. Pardon, 9 ay nişanlı kaldım. Bu nişanlılık süresi içinde iki defa yalnız görüşebildim. Ben nişanlıyken de onda birtakım olumsuzluklar hissediyordum.

Şimdi anlatırken bile beni çok etkiliyor. Artık 15–16 yıl geçmiş ama yine de çok etkiliyor beni.

Gördüğüm anormallikleri aileme söyledim ama kabul etmediler, babam, “Sen bunu bahane ediyorsun,” dedi. Boyun eğmek zorunda kaldım, 9 ay sonra evlendim. Düğün günü işte, evliyim, götürdüler beni. Bizde kapıda bekleme vardır. Sağdıç dediğimiz yeni evli bir çift seçilir. Adam erkeği bekler, karısı gelini bekler. Gecenin geç saatlerine kadar mümkün değil bekletilmez. Akşam ezanı okunduktan sonra hemen ilişkiyi girmek, istemesen de ilişkiye girmek zorundasın. Çünkü göstereceksin o bezi.

Eşim içeri girdi. “Hoş geldin,” dedi. “Hoş bulduk.” İşte. Ondan sonra hiçbir iletişim olmadı, hiçbir konuşma olmadı. Hemen saçımdaki tülü aldı. Kendisi açtı işte. Tabii ilişkiye zorlamak için hemen. Sanırım ilaç kullanıyormuş. Bunu daha sonra fark ettim. Zorlayarak ilişkiye girdik ve acayip derecede bir yırtılma oldu. Daha sonra 7–8 dikiş atıldı.

Hemen şeyden sonra giyindi ama ben tabii kanlar içinde. Kapıda bekleyen sağdıçımız içeri girdi: “Hayvan mısınız?” dedi, “bu ne hal?” Hastaneye kaldırdılar. Dikiş atıldı. Doktor aldı içeri: “Sen geri zekâlı mısınız?” diye eşime kızdı. Kayınvalideme kızdı.

O geceden sonra ben asla ilişkiye izin vermedim. Çünkü mümkün değildi. Böyle ilişkiye zorladıkça... dayak, sokak kapısına atmalar... Aileleri tarafından değil ama ondan çok şiddete maruz kaldım. Yaklaşık 2 ay kadar sürdü bu. Bu arada komşularımız da bizim memlekettendi. Onlar aileme haber göndermişler, “Ya siz bunu kan yerine mi vermişsiniz? Ya ne yapmıştı bu, kötü bir şey mi yapmıştı? Böyle bir adama kız verilir mi?” diye. Ailem duyunca, beni alıp götürdüler.

Ondan sonra aracı girdi. Bizim oralarda zaten ağalık var. Ağaları bıraktılar araya. Neyse, tekrar götürdüler beni. Ama ben bir daha asla yanaşmadım kendime. Çünkü ben sonuç olarak 10 yıl sonrasını görebiliyordum. Benim kendi yandığım kadar bir de kendi çocuğumun benimle sürünmesini istemiyordum. Asla buna izin veremezdim. Eşim beni hemen alıp uzaklaştırdı. Van'a götürdü. Ve orada günlerce aç bıraktı. Yabancı yer, kimseyi bilmiyorum. Yaklaşık 40 gün kadar, gece gündüz döverek ilişkiye zorlamak istedi. Ben, “Yaklaşırsan bağırırım, isterse yabancı olsunlar, toplansın komşular. Ben hiç utanmıyorum. Çünkü ben kötü bir şey yapmamışım,” dedim. Böyle 40 günümüz dolmak üzereydi. Babam şofördü. Emekli olduktan sonra serbest çalışıyordu. O tarafa mal getirmiş. Yükü aldıktan sonra “ben bir gidip göreyim” demiş. Babam gelip de halimi görünce... Ben 40 gün içinde 19 kilo vermişim. Babamı görür görmez ben kriz geçirdim. Demek düşmüşüm. Babam, “Ben kızımı kan yerine vermemiştim. Ben güzel bir yol bulmak için vermişim. Ve ben kendimi çok suçlu hissediyorum onu zorla verdiğim için,” dedi ve beni götürdü.

Ben bunları mahkemede anlatınca hâkim ilk gün boşanma kararı verdi. Boşanma kararından sonra ayrıldık. 3 yıl bekledi eşim beni. Tekrar aracı bırakarak teşebbüse girdi. “Versinler bana, ben tedavi olacağım, ben şöyle olacağım.” Ailem artık, “Solin'in tırnağını bile sana veremeyiz,” dedi. Bitti bizim için. Boşanmamız bittikten 3 yıl sonra kendisi evlendi. Evlendiği kadın da yine bizim memleketten birisi. Halen diyor ki: “O kurtuldu, ben içeride kaldım.” Çocukları olmamış şimdiye kadar. Geçen yıl yuvadan bir çocuk almışlar.

Ondan sonra ben artık evlilik defterini kapattım. Çünkü çok kötü yaşamıştım. Benim için bitmişti. Psikolojik olarak kendimi hiç hazır hissetmedim. Ailem de baskı yapmadı. Ki bizde boşanan bir kişi hemen evlendirilir aslında. Çünkü o kişi özgür çarşıya çıkamaz, özgür alışveriş yapamaz. Aileden biri olmadan dışarı çıkamaz. Bizde mümkün değildir. Ama ailem bu konuda hiç baskı yapmadı.

5 ay sonra 21 yaşındaki kız kardeşimi kaybettik. Şeker hastasıydı. Annem ona üzüldü ve beyininde tümör oluştu, kanser oldu. İki buçuk yıl anneme yatalak olarak baktım. Tuvalet ihtiyacını götürdüm, getirdim. İki buçuk yıl bu şekilde devam etti. Annemi de sonuçta kaybettim. İki erkek kardeşimi o arada evlendirmiştik. İkinci kardeşimin evliliğinden sonra işte annemi kaybettik. Babam da bir yıl sonra. Onu da kaybedince biz evde kalan beş kardeş çok zor şartlar altında kaldık. Bir kardeşim, babamdan en çok şiddet gören erkek kardeşim, evden kaçmıştı. Babam ölünce o aradı ve “Abla artık ben varım. Hiç korkma yaşıyorum. Babamı kaybettikten sonra ben hep sizinleymim,” dedi.

Erkek kardeşim Nebahat Ablayı ve eşini tanıyordu. KAMER’e gitmem için ısrar etti. O sırada çok içime kapanıktım. Hep dört duvar görmüş-tüm. Onun dışında hayat olduğunu bile bilmiyordum. Annem ve babamdan sonra hep herkesin dağılmasını istiyordum ki oturup kendi kendime ağlayayım. O dört duvarı sahiplenmiştim. Kardeşlerim, “Artık bu böyle olmuyor. Mümkün değil seni bu evin içinde tutamayız çünkü dışarıda biz rahat değiliz,” dediler.

Sonra kardeşim Nebahat Abla’yla görüştü. Bana da, “Bir görüşmeden ne çıkar, bir görüş işte,” dedi. Bense, “Hayatta çalışmam,” diyordum. Yani mümkün değil, istemiyorum. “Biz senden yardım istiyoruz, bize birkaç gün yardım et,” dedi Nebahat Abla. Nebahat Abla kötü olduğumun farkındaydı beni kazanmak istiyordu. Neyse 3 gün çalıştım. Üçüncü gün, “Nebahat Abla, ben çalışmam,” dedim. Mümkün değil. Çalışmam.

Dışarıdaki hayat beni o anda çok sıkmıştı. Çünkü hiç görmemiştim. Sadece o evin içi vardı benim için. Nebahat Abla tekrar bana döndü. “Solin, n’olur bak hiç olmazsa haftada üç gün seni istiyorum.” Nebahat Abla’ya dedim, “Ben yapamam.” Neyse, Nebahat Abla böyle konuşarak, ilgilenerek, belki ruhumu okşayarak haftada üç günü kabul ettirdi bana. Bu defa üç gün gidip gelmeye başladım. Bu bir ay kadar sürdü. Bunun yanı sıra başvuruya girdim. Bizde normalde bir başvuru bir defa olur. Beni 6–7 defa aldılar. Psikolojik olarak çok kötüydüm. Krizler geçiriyordum. Tansiyonum çıkıyordu, ani gece nöbetlerim oluyordu. Acile kaldırılıyordum. Yani çok berbat bir durumdaydım. Biriktirmişim ve açılmıyorum. Bu arada beni sık sık başvuruya alıyorlar.

Bu arada Nebahat Abla dedi, “Ben son kez grup çalışması yapıyorum ve seni gruba almak istiyorum.” Dedim, “Ben korkuyorum.” Grup çalışması-

na başladıktan sonra yavaş yavaş kendimi o yükün altından çıkarmaya başladım ve bu beni müthiş rahatlattı. Grup çalışmasının üçüncü haftasıydı. Üçüncü hafta, günlerden Pazar. Doğan Cüceloğlu'nu hiç kaçırmam. Çok sevdiğim bir programdı. "Temiz toplum, temiz yaşam" diye bir programı vardı. Oturdum, en küçük olan erkek kardeşim banyoda duş alıyordu. Ben de içeride tek başıma televizyon seyrediyordum. Kendimi o kadar o programa vermişim ki hiçbir şey görmüyordum.

Birden televizyonun görüntüsü yok oldu gözümün önünden. Ses duyuyordum ama görüntü yok olmuş. Ve ben çok kötüyüm. Ya kapıyı açacağım balkondan kendimi aşağı atacağım, ya yakamı yırtıp üstümdekini çıkaracağım, ya kapıyı açıp çıkacağım gideceğim... Müthiş kötüyüm. Evin içi tamamen karanlık oldu. Resmen gece. Hiçbir şey göremez oldum. Oturdum, oturduğum yerden kalkmadım. Çünkü kalkarsam bir şey olacak. Mümkün değil, kendimi frenleyemiyordum. Bir anda sanki Nebahat Abla aklıma geldi. Yavaş yavaş telefona ulaştım. "Nebahat Abla," dedim, "Çok kötüyüm." "N'oldu Solin?" dedi. "Bilmiyorum," dedim, "ama hiçbir tarafı göremiyordum, kendimi kötü hissediyordum." İşte onun telefonda Solin dediği an düşmüşüm. Telefon açık. "Solin, Solin, Solin..." Ses geliyor ama telefonu alamıyorum. Tansiyonum düşmüş. Yavaş yavaş kendimi toparladım. Telefonu aldım elime, Nebahat Abla hala telefonda. "Solin, n'oldu sana?" Dedim, "Valla hiç iyi değilim." "Kim var evde?" Dedim "Remzi var. O da banyoda. Hiçbir şeyden haberi yok." Düşün sesinden belki, suyun sesinden benden hiç haberi yok. "Solin," dedi, "hemen araba göndereyim seni aldırırım." "Ben," dedim, "şu anda hiç mümkün değil, dışarı çıkamam. Nebahat Abla, kendimi aşağı atmak istiyordum." İşte o konuştu, konuştu, konuştu... Yine "Araba gönderiyordum" dedi. Dedim "Hayır." Ben biraz kendime gelmeden mümkün değil aşağıya inemem. Asansör yok. Merdivenlere tahammülüm yok. Ben bir yarım saat kendimi toparladım. Nebahat Abla tekrar aradı. "Solin n'apıyorsun? N'apalım? Ne diyorsun?" "Valla," dedim, "hiç iyi değilim." Dedi, "Araba gönderiyordum. Hayriye'yle birlikte seni almaya geliyor." "Yok," dedim, "Hayriye de gelmesin. Ben şimdi yavaş yavaş kendimi toparladıktan sonra gelirim." Dedi, "Bekliyoruz, hepimiz kapıda seni bekliyoruz." O anda sanki ben bir anne kucaklaması hissettim.

Toparladım. İndim aşağıya. Hemen bir araba çevirdim. Kapı önünden. Geldim zaten hepsi bekliyordular. Beni kucakladılar. Orada biraz konuşturdular. Ben o Doğan Cüceloğlu'nu dinlerken tüm aile yaşantım zaman

şeridi gibi gözümün önünden geçti. Yaşadığımız şiddetler, annemin yaşadığı şiddet, hepsi... Ve evliliğim. Evliliğimde yaşadığım o an tamamen gözümün önüne geldi. Nebahat Abla beni biraz konuşturduktan, rahatlatıktan sonra aşığı indirdi. Zorla bir çorba içirdi. Ben o gün hiçbir şey yememiştim. Sonra hemen bir psikologa götürdü. Doktor bey biraz konuşturduktan sonra ilaç tedavisine başladı. İlaç tedavisi birle başladı, sonra dört çeşide çıkarıldı. Günde her biri 100 miligram dört çeşit ilaç alıyordum. Beni müthiş etkiliyordu. Ölü gibi oluyordum ama aynı zamanda çalışıyordum da. Benim evde oturmamı önermediler zaten. Nebahat Abla dedi ki, “Sen gel, git, kendini yorgun hissettiğin zaman, uykun geldiği zaman yukarıya gel.” O doktorla hiç konuşamadım ben. Bilmiyorum erkek oluşundan mıydı, kendimi hiç rahat hissedemedim. Sadece ilaç tedavisi gördüm. Konuşma tedavisini Jülide Aral’la yaptım. Yaklaşık bir yıl ilaç tedavisiyle beraber Jülide’yle devam ettim.

Ve yeni bir Solin çıktı ortaya. Yeniden doğmuş gibi... Bu da KAMER’in becerisi. Bende kitap alışkanlığı yoktu. Şimdi ben haftada bir kitap okumadan kendimde bir eksiklik hissediyorum.

Yaklaşık üç yıl lokalde çalıştım. Sonra ayaklarımda ağrılar başladı. Ben çalışmayı bırakmayı düşündüm önce. Sonra Nebahat Abla dedi, “Sana yarıda bir iş verelim.” Bir süre Namus Cinayetleri projesinde çalıştım. Hala da çalışıyorum. Zaman içinde rapor tutmayı öğrendim, bilgisayar kullanmayı öğrendim. Bunların hepsi müthiş heyecanlandırıyordu beni. Sonra grup kolaylaştırıcısı oldum. Şimdi grup yapıyorum.

Bir şeyleri fark etmek için önce kendinle başlamalısın. Canını yakmadan imkânı yok bir şey olmuyor. O içerideki duvarı yıkmadıkça olmuyor. Damdan düşenin halinden ancak damdan düşen anlar diye bir tabirimiz var. Bizim durumumuz bu. Önce Diyarbakır’daydık, sonra üç ilde daha çalışmaya başladık. Şimdi bu sayı 23’e çıktı. Demek ki gerçekten çok büyük ihtiyaç varmış. KAMER bir damla su olarak başladı, şu anda okyanus gibi... Ve okyanus gittikçe büyüyor.

6- Yekbun

Artık “yok”larım var,
“hayır”larım var

69 doğumluyum. Aslen Kürt’üm ama işte babamlar merkeze taşınmışlar, Kürtçe bilmiyorum. Yedi çocuklu bir ailenin ortanca çocuğuydum ben. Benden iki yaş büyük ablam ikiz dünyaya geliyor, onun ikizi vefat ediyor bir süre sonra, ben doğunca kimliğini değiştirme gereği duymuyorlar o kimlik otomatikman bana geçiyor. Okuyamadım, imkânsızlıklar yüzünden. Babamın rahatsızlığı vardı, ekonomik durumumuz iyi değildi ve benim çalışmam gerekiyordu. Liseyi bitirdim, bir yıl vekil öğretmenlik yaptım bir dönem. Ve sonra bir devlet kuruluşunda işçi olarak çalışmaya başladım. Yüzlerce erkeğin içinde tek bayan olarak çalıştım, hala da öyle çalışıyorum. Ben yıllarca daireye pantolonla gidemedim. Çünkü babamın kızıydım ve o yanlış yapamazdı. Makyaj yapamadım, saçımı fönleyemedim, pantolon giyemedim, cicili bicili kıyafetler giyemedim, serviste gülemedim, o kadar çok şey yaşadım ki... Devlet daireleri küçük yerlerde çok kapalı olur; dedikodusu bol olan yerlerdir. Yargılanmaktan korktum. Beni sırf babamdan dolayı yargılayacaklar diye; babam mükemmel bir insan, “Onun kızı böyle,” demesinler diye. Evlendim, iki çocuğum var. Eşim hiçbir konuda kısıtlama yapmazken ben dairedekilerden çekiniyorum. 22 yaşından beri sigara kullanıyorum, daire arkadaşlarım benim sigara içtiğimi bilmiyor. Hatta başımın ucuna şey yaptırmışlar “Sigara içmek yasaktır,” diye. Benim rahatsız olduğumu düşünüyorlar ve ben onu bile kırmamıştım. Ta ki son iki yıla kadar o kadar çok büyük özveride bulunmuştum ki...

KAMER’e gelmeden önce bir kadın kooperatifinin içinde yer almıştım. Çok fazla ilgilenmiyordum ama bu tür etkinlikleri de kaçırmıyordum. Daha önce de ben SHÇEK’in bilinç yükseltme gruplarına katılmıştım. Ona sırf başladığım bir şeyi bitirme adına devam ettim ama hiçbir şey al-

madığım gibi hiç hoşnut da kalmadım. Benim için boşa geçen bir dönemdi o. İzmir'den gelen bir arkadaştı, Sosyal Hizmetler'de uzmandı. Bakış açısı farklıydı, yaklaşımı farklı olunca da çok şey yapmadım, yani çok yakın hissetmedim kendimi. Hatta Naime gruba beni çağırdığı zaman dedim ki, "Aman ne anlayacağım, yine ne saçmalıklardır kim bilir." KAMER'in adını duymuştum, yaptığı işleri de araştırmıştım ama daha önceden böyle bir deneyim yaşadığım için çok fasafiso gelmişti bana. Ama geçen yıl Naime ile olan grubumuz hayatımda çok şey değiştirdi. Birinci buluşma bir tanışma oldu, ikinci, üçüncü derken bırakamaz oldum.

KAMER'in beni en çok etkileyen tarafı kadına sadece kadın olduğu için değer vermesi, herhangi bir sınıfa sokmaması, herhangi bir partiye mal etmemesi, çünkü kadın olarak kadının zaten başlı başına bir derdi var. Bu çok üstte bir şey, her şeyin çok üstünde bir şey. Zaten benim Naime'yle konuştuğum zaman ondan bu kadar etkilenmemin en büyük sebebi şu oldu: insanlara yaklaşımı ırk, dil, duruş yüzünden değildi. Yani sırf kadın olduğu içindi. Bu beni çok etkiledi.

KAMER çalışması sırasında kendimle çok mücadele ettim, hala da ediyorum, hayatımı değiştirme anlamında. Birçok şeyi fark ettim hayatımda. Mesela yıllarca kendimi aileme eşime, çocuklarıma ve eşimin ailesine adadığımı fark ettim. Bir "ben" yoktu ortada. Herkesin sorunu bende bitiyordu, aile içi ve aile dışı. Akraba olsun, çevremdekiler olsun, kardeşlerim olsun, bütün sıkıntılarının, sorunlarının odak noktası bendim. Bu sorgulama sürecinde o kadar kötü oldum ki günlerce yemek yiyemedim. Günlerce ağladım, gezdim. Zor bir dönem geçirdim. Boşuna yaptığım şeylere hayıflandım, boşu boşuna birçok şey yapmışım farkında olmadan. Ama işte bunun dönüşümünü yaşıyorum. Meğer insanlar kırılmasın diye ne çok özveride bulunmuşum. Geriye dönüşüm çok zor oldu ama şimdi çok iyiyim. Bazı şeyleri değiştirmeye başladım; artık "yok"larım var, "hayır"larım var. İlle de herkesin sorununa kucak açmak gibi bir niyetim yok artık. Yani kendime zaman ayırıyorum.

Tüm bunlarda KAMER büyük bir adımdı. İlk "hayır"ımı ablama dedim grup çalışmasından sonra. Benim iki çocuğum vardı. Bir kadın kuruluşunda çalışan ablamın da bir oğlu vardı. O işinden dolayı sürekli gezilere giderdi ve çocuğunu bana bırakırdı. Benim iki sorumluluğum var zaten, bir üçüncüsü eklenirdi. Diğer kardeşlerin içinde ben sürekli evdeyim, akşamüzeri beşte mutlaka eve dönüyorum. Bütün arkadaşlarımla ilişkim kesmiş-

tim, o kadar boğuştuğum sorunlarım vardı ki çevremde dostum kalmamıştı. İlk ona “dur” dedim. İlk tepkimi ablama koydum. “Ben senin oğlunun gelip bende kalmasını istemiyorum,” dedim, “seninle birlikte gelirse gelisin.” Çünkü o perşembeden geliyordu bize, dört günü bizde geçiriyordu, haftanın üç günü annesine misafir gidiyordu. Benim de iki çocuğum, evin sorumluluğu, kardeşlerimin, çevrenin sorunları, eşimin ailesi... Ve üstüne üstlük ablamın çocuğu. En başta tepkimi ona koydum. Çocuğun okul problemi vardı. Ablam diyordu ki, “Senin sayende bu çocuk kitap okuyor.” Ablamda kitap okunmuyor fazla, ben çok fazla kitap okuduğum için ona da aşlamışım, bizdeyken hep kitap okuyordu. İşte, “Sendeyken kitap okuyor, ders çalışıyor, düzenli hayatı var,” diyordu ablam. En başta ona dedim, “Bu senin görevidir; ben onun teyzesiyim.”

İkinci “hayır” ı eşime ve ailesine dedim. Ben hem evde çalışıyordum, hem dairede çalışıyordum, hem çocuk büyütüyordum, hem de evin alışverişini yapıyordum. Evin bütün yükü omuzlarımdaydı. Buna “dur” dedim. Mesela Diyarbakır’a bölge toplantısına gelirken “Kızıma sen bakacaksın,” dedim eşime, kızımı ona bırakıp geldim. Bıraktım, şu anda o bakıyor. Geçen yıldan bu yana eve makine de atıyor, yeri geldiği zaman bulaşığı da yıkıyor. Bazı şeyleri konuşarak aştık. Dilimin döndüğünce anlattım. Fark ettim ki bunları öyle bir görevlendirmiştim ki kendime, her şey benden soruluyordu, eşim sadece eve yatmaya gelen, evi otel gibi kullanan bir babaydı. Çocukları ben büyütüyordum, ben koşturuyordum, çalışıyordum. Tüm bunları eşimle konuştum. Ya dedim, “Ben çok yıprandım; hata yapmışım şimdye kadar, eğer evlilik bir paylaşımsa bunu birlikte yapmamız lazım.” O da çok anlayış gösterdi. Mesela şimdi geçen biz çıkacaktık, Naime’ler geldiler yemeğe gidecektik. Bizim otobüsümüz var, eşim kullanıyor, o yoldan geldi, ben çocukları ona bırakıp çıktım yemeğe.

Eşim de genelde çok anlayışlı biridir ama bir aşirete mensup ve işin içinde aşiret olunca o da şey yapardı, “Bizim aileye geliyorsan pantolon giyme, bizimkilerin yanına geliyorsan bunu yapma, gelin gibi davran,” derdi. Aşirette gelin olmanın zorluklarını da çok yaşadım. Ben çok farklı bir ortamdan öyle bir aşiret ortamına girdim. Onların bakış açısına göre ben yabancıydım, hala da beni kabul etmiş değiller. Hep evlilikler aile içi olmuş, amcaoğlu, amcakızı vesaire. Zaten koca bir aşiret, biz dört kişi falan aşiret dışındanız, dört tane gelin varız. Onlara da feda ediyordum kendimi ben, eşimden dolayı. Eşim benim aileme çok iyi, ben de onun ailesine iyi olmak zorundaymışım gibi hissediyordum. Bunların beni çok yıpratması-

na rağmen birçok şeylerine göz yumdum. Ama şimdi artık ona da “dur” dedim. Mesela yemekte genelde 40 kişilik 45 kişilik gruplar olurdu. Hepsi gelecek oturacak, sen çalışacaksın, sen onlara yemek yapacaksın, yedirecek, içirecek, göndereceksin. Bir gün eşime dedim ki: “Ben çalışıyorum; şimdiye kadar ses çıkarmadım ama bundan sonra benim onlara yemek yapma gibi bir lüksüm yok. Çağırırsın ama yemeği lokantadan istetirsin, garsonlar gelir hazırlar, verir yedirir içirir, neyse ödersin.” Son bir buçuk yıldır falan misafirlerim yine geliyor ama lokantam var, oraya telefon açıyorum, 40 kişilik yemek, getirip dağıtıp götürüyorlar, ne döküntüsü var, ne bir şey.

Yani şimdi artık bunların hiçbiri yok. Eşimin ailesinin içine pantolonla da giriyorum. Kalkıp bir şey yapmak istemediğim zaman yapmıyorum, eşim de çok anlayışla karşılıyor. Fakat ilk başta ailesi KAMER’e çok tepki gösterdi. İşte, “Sen ne yapacaksın? Sen zaten çalışıyorsun, senin zaten bir işin var, iki çocuğun var. O KAMER nedir öyle, nereden çıktı? Sen ne yapmaya çalışıyorsun?” diye tepkiler gösterdiler. Özellikle kayınvalidemden, kayınpederimden çok tepki aldım. Sen zaten çalışıyorsun, para getiriyor-sun eve, onların gözünde böyle bir lüksün olamaz. Onların bakış açısı farklı. “Yok,” dedim, “siz istesenez de istemesenez de ben bu oluşuma girdim bir kere, bundan sonra da devam ettireceğim. Benim amacım tartışma konusu olmadan bu işi yürütmek yoksa ben yapacağım bu işi,” dedim. Açıkça konuşmak için bir gün evlerine gittim, konuştum şimdi kayınvalidem şey diyor, “Ben rüyaya yatmışım senin için çok iyi olacak,” diyor.

KAMER’den sonra artık soru sorabiliyorum onlara, “Niye bana öyle davranıyorsunuz?” diye. Şimdi mesela bir yerde duyuyorsam hakkımda bir şey konuşmuşlar üçüncü bir kişiyi devreye sokmuyorum. Önceden bana gelip diyenle onlara haber gönderiyordum, şimdi direk olarak gidiyorum evlerinde oturuyorum, diyorum ki, “Siz niye bu sözü söyleme gereği duydunuz? Niye böyle diyorsunuz, sebep ne?” Bunu kavga etmeden söylüyorum. Önceden olsa küsecektim, gitmeyecektim evlerine, yine dön başa olacaktı. Ama şimdi kırmadan, gidiyorum oturuyorum, “Siz niye böyle bir söz söylemişsiniz? Benim hiç hoşuma gitmedi. Hiç beni dinlediniz mi? Keşke bana sorsaydınız,” diyorum. Onlar da anlatıyorlar, rahatlıyorlar, arada kırılma olmuyor. Ben bunu geçen yıl öğrendim. Yoksa ben de açıyordum telefon, haberci ise haberciye açıyordum ağzımı, yumuyordum gözümü. Ne oluyordu? Bir-iki ay ilişkiler bozuluyordu. Bir de aşiret olunca ne yapsan çıkamıyorsun. Ya bu deveyi güdeceksin ya güdeceksin; bu diyardan gitme diye bir şey yok. Ama şimdi sert tepki göstermiyorum, konuşuyorum, içimde biriktirmiyorum ar-

tık. Önceden onlar bana kırılırsa, eşim de kırılacakmış gibi geliyordu. Ama ben bunu eşime dedim, “Senin ailenle benim ilişkilerim seni ilgilendirmez, senin annendir babandır sen benim ilişkilerime karışma.” Şimdi ilişkilerim çok düzeldi. Ve artık onlar da biraz geri adım atıyorlar. Çünkü biliyorlar ki bir yerde bir söz söylendi mi ben karşılına dikileceğim. Bunu ben KAMER sayesinde öğrendim. Önceden ben eşimle küsüyordum. Onlardan bir şey duyuyordum, eşime karşı tepkili oluyordum. Aileme yansıyor bu. Ama şimdi kimseye yansıtmıyorum, problem birebir olduğu için gidip ben kendim konuşuyorum, bu da beni yıkmıyor artık.

Bendeki en büyük değişimlerden biri ise çocuklarımla olan ilişkimde oldu. Benim çocuğumdan ayrılıp buraya, Diyarbakır’a geleceğimi bir yıl önceden söyleselerdi, benim için imkânsız bir şeydi bunu yapmak. Çünkü ben çok iyi bir anneydim; çocuğumu asla bırakıp gelmeyi düşünmezdim. Kızlarıma aşırı bağlıydım. Sanki ben olmasam onların yaşantıları orada noktalanacaktı. Anaçlığını onlara uyguluyordum, benim için kızlarım her şeyden öteydi. Onlarsız bir şey kesinlikle düşünmüyordum. Dışarı hayatım, dedim ya, bitmişti zaten. Sabah 8 daire, akşam 5 ev, Cumartesi–Pazar ev; kesinlikle gece gezmelerine çıkmazdım, çocuklarımla programına göre kendimi ayarlamıştım. Gece 9’da uyuyorlarsa benim dışarı çıkma gibi bir lüksüm olmazdı. Haftasonumu da çocuklarıma ayırmak zorundayım. Öyle bir an oldu ki kendimi şey hissettim, “Ben çalışan bir anneyim, ben kötüyüm, çünkü ben çocuklarımla yeterince ilgilenemiyorum.” Zaman ayıramıyorum diye bunu başka şekillerde telafi etmeye çalıştım ve aşırı düşkün oldum. Çocukların rahat nefes almalarına izin vermiyordum. “Çarpacaksın, düşeceksin, kimse öpmesin sizi mikrop kapacaksınız.” Hayatı hem kendime zindan etmişim hem çocuklarıma. Grup çalışmasından sonra en büyük yanlışı orada yaptığımı fark ettim. Ben onlara yarar değil, çok büyük zarar verdiğimin farkına vardım. Bunun onların geleceğine çok zarar verdiğini düşündüm, onu hala da sorguluyorum kafamda. Çünkü ben çocuk psikolojisi üzerine o kadar çok kitap okudum ki kızımdan sonra, ben artık uzman olmuşum. Çocuğum böyle davranıyor, acaba niye davranıyor, hemen al bir kitap oku. Hastalıklar üzerine ne bileyim o kadar çok kitap okudum ki... Yüzlerine bakıyordum, kesin bunlarda kansızlık var. Koruma içgüdüm o kadar büyük boyutlara ulaşmıştı ki hem kendime zarar veriyordum hem onlara.

En büyük değişikliği çocuklarımla ilişkimde yaptım; artık rahat bırakıyorum onları. Mesela artık aşağıda oynayabiliyorlar. Saat 9.30’a kadar.

Kızlarımı gözümün önünden ayırmazken 10 yaşındaki kızımı İstanbul'a gönderdim tek başına. Ve çocuklarım da fark etti bu değişimi çünkü onlar için inanılmaz bir şeydi bu. Büyük kızım İstanbul'a tek başına gidiyor! Hatta küçük kızımı rahat bıraktım ya bazen bana şey diyor, "Anne sen beni sevmiyor musun?" Sevgiyi öyle algılattım çünkü, sürekli koruyucu bir anne. Bir anda rahat bırakınca çocuk şaşırır. Önceden üç basamak merdiven çıkacak yorulmasın diye kucagımda çıkarıyordum, ben yorulayım o yorulmasın. Şimdi şey diyorum: "Git kızım, yapabilirsin sen." Büyük kızım bunun analizini yapabildi. "Anne seni KAMER çok değiştirmiş," diyor bana. Çünkü sürekli beni eleştiriyordu, "Anne, babamla yemeğe çıksana, dışarıda bir hava alsana." Ama ben onlarsız bir hayat düşünemediğim için en büyük odağım onlar olmuştu. Kızım onun ayırımını yapıyor, sürekli bana "Anne, KAMER seni çok değiştirdi," diyor. Ama küçük kızım bunu farklı yorumluyor. O da alışacak ama. Çevremdeki herkes gibi o da anlayacak.

Bunların dışında yaşanan o kadar çok şey var ki... İnce ayrıntılar, ufak tefek şeyler ama bu toplantılardan sonra dank etti kafamda hepisi. Ayrımcılık konusunda mesela biz beş kız kardeşтик sonra erkek kardeşim dünyaya geldi. Onun ayrıcalığı... Bunu çok sonra fark ettim ki biz bile farkında olmadan o ayrımcılığı yapmışık büyükler vasıtasıyla. Aman düşmesin, aman tek gitmesin. O ayrımcılığı biz de yapmışız ama çocuklarıma yapmadım. Benim iki tane erkek bebeğim oldu, onları kaybettim erken doğum yüzünden ve kayınvalidemin tek odağı ben oldum. Erkek çocuğum yaşamıyor ve iki tane kızım vardı benim. Ve tüplerimi bağlattım. Hala kayınvalideme söylemiş değilim. Hala bana şey diyor: "Emekli olduktan sonra bir erkek çocuğu dünyaya getirirsin, değil mi?" Ona "Evet," diyorum, "İnşallah anne," diyorum, geçiştiriyorum, çünkü onun bu konuda beyin yapısını değiştiremedim, çok uğraştım ama değiştiremedim. Mesela kızlarımdan dolayı kayınpederimle çok büyük şeyler yaşadık, şey dedim, "Eğer istemiyorsan gelmezsin, benim kızlarımlın senin sevgine ihtiyacı yok." Bu sevgiye ihtiyaçları yok çünkü eşime dedi ki "sen iki kıza ne bırakacaksın? Bu kadar mücadele ediyorsun, neticede kız çocukları, senin oğlun yok ki bu kadar çalışıp duruyorsun, elalemin çocuğuna mı yedireceksin sen bu mülkü?" Hatta o zaman boşanmaya kadar gitmiştik, "Ben bu şartlarda seninle aynı evde kalamam," falan demişim. Ama konuşup anlaştık. Eşimle o konuda sıkıntılarım yok, çok anlayışlı bir insan, şimdiye kadar kız-erkek polemigine girmedik. Ama işte çevrenin etkisi insanda bir tepki oluşturuyor.

Benim dairemde çalıştığım ortamda da öyle. O kadar abuk sabuk konuşmalar oluyor ki eşlerini anlatırken, onlar kadın zaten, evde oturması gereken biri: “Ben burada çalışıyorum, eve götürüyorum, o da yapmak zorunda, bana yemek vermek zorunda, çocuk doğurmak zorunda.” KAMER’den sonra o kadar anlattım ki onlara artık şimdi en azından benim yanımda konuşmuyorlar. Önceden ses çıkarmıyordum onlar kendi aralarında habire sohbet ediyorlardı, şimdi artık benim yanımda konuşmaya korkuyorlar. Çok tehlikeli oluyorum o dönem. Biraz da erkeklerle karşı tepkim oradan oluştu; çünkü sürekli çok eski beyinlerle çalıştım ben, hiç değişim görmemiş, o eski yoz beyinlerle çalıştım ben. 18 yıldır hep aynı insanlarla çalıştım. Onları değiştirmek de çok zor ama çalıştığım büro arkadaşımı değiştirdim. Bu çok büyük bir şey benim için. Mesela çok dindar olmasına rağmen bana şey diyor, “Benim eşimi de götürsen, o da sizinle gruba katılsa, o da bazı şeyler alsın.” Onu değiştirdim, çevremdeki iki-üç insanı böyle değiştirdim. Bunda KAMER’in büyük katkısı var.

Ayrımcılığı hayatımızın en ince detaylarında o kadar fazla yaşıyoruz ki feminist olmamak elde değil. Bunu ben her ortamda yaşadım. Çalışma hayatımda yaşadım, arkadaş gruplarımda yaşadım, ideolojik olarak yaşadım yıllarca. Mesela benim partiden arkadaşım olabilir, ben ona âşık da olabilirdim ama yok, öyle bir lüksüm yoktu. Ve şimdi eskiden olan o siyasi kimliğimi geride bıraktım. KAMER’den sonra kendimi öyle görmüyorum. Çünkü onlar için de çok büyük özveride bulundum ama zaman içerisinde çok büyük yanlışlar, yanlışlar... Ben şimdi nerede olduğumu anladım. En azından şiddeti hayatımdan çıkarmaya çalıştım her konuda. Her şeyde. Artık o ayrımcılığı da yapmıyorum. Mesela arkadaş grubuma dışarıdan biri girdiği zaman eğer aynı siyasi görüşten değilsek konuşmazdım; arkamı döner giderdim. İlle de aynı görüşten olacaktık onlarla bir şeyler paylaşabilmem için. Artık öyle takıntılarım yok. İnanılmaz değişiklikler oldu hayatımda. Şimdi bunları yapmamaya çalışıyorum ve çevremdekilerin de aynı şeyi yapmalarını için uğraşıyorum. Çünkü ben bedelini çok ağır ödedim. Kendimi yıpratarak, kendimi bitirerek ödedim. Aynı şeyin çevremde olmasını istemiyorum. Şimdi bunların hiçbirini benim çocuklarımla yaşamasını istemiyorum tabii. O yönden en büyük yatırımı çocuklarıma yapıyorum.

7- Demsal

Kendime KAMER’ce feminist diyorum

22 yaşındayım. Açık öğretim okuyorum. Çocuk gelişimi bölümünde. Şu an staj yapıyorum anaokulunda. Seviyorum, çocuklarla uğraşmayı seviyorum. Eğitim almayı çok istiyordum ama başörtüm problemdi. Beni bu şekilde kabul etmeyeceklerdi... Kendim gibi olamadan alacağım eğitimin bana bir şey kazandırmayacağını düşündüm. Açık Öğretimi bu yüzden tercih ettim. Şu an başımı açmak zorunda değilim, bu beni sevindiriyor. Belki bir başka ilde olsaydım açardım. Staj yaparken başımı açmam istendi, ilk başta başörtülü kabul etmediler. Ama sonra başarılı buldukları için göz yumdular... Burası biraz daha muhafazakâr bir şehir olduğu için göz yumulabiliyor.

KAMER ile abim aracılığıyla tanıştık. Nilüfer Ablâ'nın oğlu abimle çalışıyor. Bir gün abim bizi telefonla aradı: “Diyarbakır’dan bir misafirimiz gelecek, ona ev sahipliği yapar mısınız?” dedi. Ben de, “Ne için geliyor?” diye sordum. “Sivil toplum örgütünde çalışıyor,” dedi. Hemen önyargılı düşünmeye başladım. Buradaki sivil toplum örgütlerinin çalışmalarını çok iyi bildiğimiz için... Çünkü hep aynı yüzlerdir ve yani bana göre hiçbir şey yapmıyorlar. Müthiş bir hiyerarşi vardır içlerinde, hani alt üst. Ben hiç bir zaman onların içinde kendimi rahat hissetmedim. Bu yüzden katılmazdım aralarına. Ben onlara “hiyerarşik teyzeler” diyordum... Nilüfer Ablâ'nın da onlardan biri olacağını düşünmüştüm. Sonra tanıştık. Nilüfer Ablâ KAMER’i anlattığı zaman benim için anahtar cümle “Başörtüsünün engellenmesi de kadına yönelik bir şiddettir,” sözleri olmuştu. Bunu duyduğum an, “Bu çalışmada kesinlikle var olmalıyım,” dedim. Çünkü benim sorunumu şiddet olarak gören bir kadın vardı. Bu problem değildir çoğu insana göre, şiddet değildir her şeyden önce. Ondan sonra gerçekten var

oldum. Beni en çok mutlu eden burada KAMER kurulurken en temelinde, yani o evin dayanması döşenmesi, her şeyinde var olmamızı...

KAMER'i her anlattığımda bu şekilde oluyorum, heyecanlanıyorum... Ben Nilüfer Ablâ'ya diyorum ki: "Bir problem vardı, sen gelip onun adını koyup gittin ve bir daha bize karışmadın. Biz onu bulmaya çalıştık, neler yaptık, neler yaptık. Eskiden bir şeylerin farkında olmadığım için iyiydim, şimdi farkındayım ve kötüyüm." Hayatımı değiştirdim, kendimce değiştirdim. Ailemden başladım. Beni rahatsız eden şeyleri dönüştürmeye başladım. Ve şu an çok çok güzel yerlerdeyiz annemle. Annemle problemlerimiz çözüldü. Burada akşam vakitlerinden sonra eve gitmelerimiz problem olur. Annem sürekli kızar, akşam namazından önce hepimizin evde olması lazım. Eve geç gittiğimiz zaman, annem ezberlediği her şeyi sıralar, biz de savunmamızı yaparız, o yüzden gürlütlü bir şeyler olur. Bir seferinde KAMER'den çıktım, çok geç gittim. Eve gittim annem kapıyı açtı, "Neredesin?" dedi. Ben, "Çok özür dilerim, çok geç kaldım biliyorum," dedim, açıklama yaptım. Annem durdu, yani bir şey yapamadı. Şaşırdı. Çünkü hazırlanmıştı, her şeyi söyleyecekti, ben de hazırladığım şeyleri söyleyecektim. Sustu, içeri gitti ve annem o gün boyunca hiç konuşmadı. Anneme her zaman "O anı keşke ölümsüzleştirebilseydim," diyorum. Ama annemle çok ciddi güzelleştik biz. Ona her şeyi anlatmaya çalıştım. Hani annem hiç okuma yazma bilmez ve çok üzülür sürekli buna. Ama çocuklarının bu durumda olmasını istemediği için eğitimleriyle çok çok ilgilenmiştir. Aynı zamanda toplumsal baskıyı, hepsini birebir yaşamış bir kadın annem. O da KAMER ile değişti, o da önyargılarından uzaklaştı, dedikodu yapmıyor. Yani annemin de bakış açısını kendimle birlikte değiştirdim. Çünkü hani direk bir şeyler fark edince başlıyorsun değiştirmeye. En yakınından ya da sorun yaşadığınız kişilerden başlıyorsun. Annem henüz gruba katılmadı ama katılacak. Dünyaya ilgisi arttı... Mesela küresel ısınma annemi ciddi derecede korkutuyor artık; üzülüyor; televizyonda küresel ısınmayla ilgili bir şey duyduğunda beni çağırıyor, "Çabuk gel anlat bana ne oluyor?"; çünkü anlamıyor çok iyi. Ve insanlara anlatmaya çalışıyor küresel ısınmayı.

Babamla biz hiç konuşmazdık. Babam gece uyurken sever çocuklarını, öyle bir babadır. Ama şu an bana, "Çok zayıfsın, çok yorulduğun için ben çok üzülüyorum," diye duygularını dile getiriyor. Şunu fark ettim, biz de bir şey yapmıyormuşuz. Nilüfer Ablâ'nın çok sevdiğim bir sözü vardır, "Onlar bildiklerinin en iyisini yapıyorlar," diye. Hani onlar bildiklerinin

en iyisini yapınca ben de ona göre davranmışım, ben de hiç babama sarılmamışım... KAMER'den sonra babam beni ciddi bir şekilde incitmişti ve haksızdı. Duygularımı dile getirdim "Baba, beni çok kırdın ve gerçekten bu kadarına gerek yoktu," dedim. İki gün kadar konuşmadık. İki gün sonra babam geldi, "Demsal," dedi, "bir şey aldım ama beğenir misin bilmiyorum." O dönemler buzdolabı alacaktık, ben de biz olmadan buzdolabı aldı sandım. "Yani gidip bizsiz mi aldın?" dedim. "Hayır, kızım öyle bir şey değil, bir bak," dedi. Bir baktım küçücük bir kutu var elinde. Küçücük bir kutu var; açtım, içinde bir parfüm var. Erkek parfümü ama olsun. Yedi kardeşiz biz, ben en küçükleriyim, herkes evli, bir ben evdeyim. Babam asla hediye almamıştır bugüne kadar hiç kimseye. İlk defa beni incittiği için bana hediye alıyor! Ben bunu abilerime, ablalarıma anlattığımda hepsi şok oldu, inanamadılar. Ve ben hediyemi sakladım. O an ona sarıldım, o bana sarıldı. Tabii kelime olarak "özür dilerim" falan yok tabii ama olsun, sonuçta beni incittiğinin farkındaydı. O benim için çok çok mutluluk verici bir şeydi.

Katıldığım grup çalışmasında beni en çok etkileyen konu iletişim oldu. Çünkü gerçekten iletişimde o kadar ciddi bozukluklar vardı ki. Kendim için diyorum. Ben hep "ama, ama, ama" diye konuşurdum, "ama"larım vardı. Bu yüzden de karşımdaki insanlarla iyi bir diyaloga geçemiyordum, sürekli savunmadaymışım ben. "Ama"larım o kadar fazlamış ki... Onu fark ettim ve azalttım çok şükür. Önyargı konusu da beni çok etkilemişti ve utanmıştım kendimden bu kadar önyargılı olduğum için. Şiddet konusu ise grup odasını terk etmeme falan sebep olmuştu, çok ağlamıştım. Beni en çok sarsan şiddet olmuştu. "Ben şiddet görmüyorum," demiştim. İlk onu söyledim, bir de "Ben kızım, kadın değilim," dedim. Nilüfer Abla, "Kız diye bir cinsiyet var mı?" dediğinde hani bu şey gibi oldu, balyoz gibi kafanıza inen sorular olur ya! "Cidden, kız diye bir cinsiyet yok," dedim. İki cins var.

Gruba katıldıktan sonra çok ciddi şiddet gördüğümü fark ettim. Ben ailenin en küçük kızı olduğum için ablalarımın çok ciddi şiddet görmüşüm. Sürekli "Küçüksün, yapamazsın, edemezsin," diyorlardı. Karşılarında kendini parlayan bir insan var ama onlar bunu görmüyorlardı. Bunu dile getirdim onlara, "Ben varım artık, ben var olduğum için de benim isteklerime en azından saygı duymalısınız, benim yapacaklarıma, başaracaklarıma," dedim. Sonra bunu kabullendiler. Hala şey diyorlar "Sen büyürsen biz ne yaparız?" "Abla" diyorum o zaman, "küçük kalamıyorum,

büyüyorum.” Bir ablam hala benim birçok yaptığım şeyi görmemezlikten gelir. Mesela yaptığım aktivitelerin falan takdir edilmesini isterim, o dokunmaz, karışmaz, duymaz ve görmez. Ama diğerleri öyle değil. Diğerleri bunu dile getirdikten sonra “Haklısın,” dediler. Hatta bazıları benden geçmiş için özür dilediler. Hatta gruptaki birçok şeyi paylaştım da... İletişim konusunda yaptığımız hataları paylaştıktan sonra, ablam beni bir gece aradı, çok geç bir saatte, ve dedi ki “Oturup çok düşündüm ve ben eşimle çok ciddi iletişim bozukluğu yaşıyordum, bu yüzden de problem yaşıyordum.” Ve o bile etkilendi. Galiba çok hararetili anlatıyorum, o yüzden.

Ayrımcılıktan bahsedince... Hani ciddi manada vardı ayrımcılık, çocukluğumuzdan beri. Biz Kürt olduğumuz için çocuklar bizimle oynamıyorlardı. Ben hiçbir zaman “Ben onları sevmiyorum,” demedim. Tam tersi hep çok sevdiğimiz insanlardı ama hani bir noktada hep şey vardı “Siz”... ”Siz” diye hep ayrıldık biz. Burada çok fazla Alevi var. Biz mesela Kürtler olarak onlarla daha iyi anlaşabiliyoruz. Kürtler zaten ayrımcılığa uğradıkları için başka ayıracak kimseleri yok bence. Bunu dile getirmeyen, Kürt olduğunu söylemeyen çok ciddi bir grup var burada. Hani ben onun Kürt olduğunu çok iyi biliyorum ama o bunu dile getirmez çünkü üzülmüştür, hani yadırganacağını düşünür. Onların da KAMER’e gelmeleri için çok çaba sarf ettik, inşallah diğer grup çalışmalarında olacaklar. Hepsisi “Tamam,” diyor ama grup toplamakta zorlanıyoruz. “Fark edeceksiniz, gittikten sonra kalmak isteyeceksiniz,” diyorum.

Grubumdaki diğer kadınların anlattıkları da beni çok olumsuz etkiledi. Eve gittiğimde bunu üzerimden atamıyordum. Hala düşünürüm aynıını ben de yaşayabilirim diye... Annem de yaşayabilirdi veya ablalarım da yaşayabilirdi. Ve hala daha inanamıyorum, düşünemiyorum “Bunlar yaşanılmıyordur,” diye düşünmek istiyorum, ama var, ben düşünmesem de var. Grubu bitirdikten sonra ben direk bizim akrabalarımızı gruba yönlendirdim. Hepsine “Muhakkak katılmanız lazım, beni bu kadar etkilediyse kesinlikle sizi de etkileyecektir,” dedim. Onlar da çok mutlular. Onlarda da çok ciddi değişiklikler oldu...

KAMER’den önce kadın grubu olarak bir çalışma başlatmıştık biz burada. Maddi durumu iyi olmayan ailelere yardım yapacaktık. Bunu da o bahsettiğim gruplarla falan yapacaktık. Ben de içindeydim. Toparlandık, gıda paketleri ile bir kamyon doldurduk. Dağıtmak üzere bulduğumuzda onları görüncə şok oldum. Çünkü gideceğimiz mahallelerde yaşayan

insanlar yaşadıkları mahallelerin dışından pek kimseyi görmemiş insanlardı. Grubumuzdaki kadınlar ise kürklü, altınlı falandı. Ben gerçekten çok utandım böyle olunca. Çünkü gideceğimiz insanlar bu halde onlara yaklaşmayacaklardı bile. Gittik ve gerçekten de öyle oldu. Paketleri dağıttığımız insanlar kendilerini çok daha kötü hissettiler. Hayır ise hiçbir şekilde hayra geçmedi çünkü biz o insanların kendilerini daha kötü hissetmelerine sebep olduk. Biz konuşmaya çalıştık ama onlar hiç yaklaşamadılar, sadece paketlerini alıp teşekkür edip gittiler. Çünkü sen çok farklıydın ona göre, o kadar farklıydın ki... Ben bunu KAMER'in ilk toplantısında dile getirmiştım. Siz o şekilde benim yanıma bile gelseniz, ben sizinle konuşmak istemem, benden değilsiniz çünkü. Hani siz kendinize göre kurtarılmışsınız, beni kurtarmaya geliyorsunuz, "Biz size yardım ederiz, siz yardıma muhtaçsınız!" Tamamen bu mesaj verildi o insanlara. O insanlar yüzümüzde, gözlerimizin içine bakmadılar, herkes paketini alıp gitmeye çalıştı, bir an önce oradan çıkmaya çalıştı.

Bizim bildiğimiz feminizm ile KAMER'in bize anlattığı feminizm arasında fark vardı. O farkı hissettikten sonra çok ciddi bir şey oldu... Nilüfer Abla bize, "Feminist deyince aklınıza ne geliyor?" diye sormuştu. Feministlik bana göre kötü bir şeydi. Yani ben erkek düşmanı olmak istemiyordum. Değilmiş de zaten. Biz öyle biliyorduk çünkü bugüne kadar karşımıza çıkan bütün feministler öyleydi. Yani burada da o bahsettiğim hiyerarşik teyzelerin toplantısında bir kaç tanesiyle tanışmıştık. İstanbul'dan gelmişlerdi. Onlarda da aynı şey vardı. Çünkü dinlenilmiyoruz; onlar bizi dinlemiyorlar, sadece kendileri konuşuyorlar, ya da bizi çay götürüp getirmekle sorumlu tutuyorlar; biz de bunu yapmamaya çalışıyorduk. Zaten sonradan onlar bizi bıraktılar.

Kendime KAMER'ce feminist diyorum... KAMER'deki daha farklı bence. KAMER'deki feminizmde "Birlikte olalım, yan yana yürüyelim" diyoruz. Bu çok güzel bir şey. Kürt toplumunda mesela erkeklerin biraz daha sözü, sesi fazla çıkar ve ben artık buna çok ciddi bir şekilde tepki gösterebiliyorum herkes içerisinde. Kendi akrabalarımız içerisinde falan. Hani bu böyle olmamalı, ne bileyim kendimce tepkiler gösterdiğimde genelde kadınlar mutlu oluyorlar. Çünkü dil problemi var her şeyden önce, çok ciddi, onlara destek olmaya çalışıyorum...

KAMER'de bir kere her şeyden önce eşitlik var. Yani hiçbirimizin sosyal statüsü bir olmayabilir ama o eşitliği gördüğümde çok rahat bir şekilde

kendimi ifade edebiliyorum. KAMER'in ilk grubunda bize "Buyurun söz sizde," denildi. Bu çok önemliydi. Aaa, ben konuşacağım! Bize söz hakkı gelince biz de hiç susmadık zaten.

Biz KAMER'i evimiz olarak görüyoruz. Biz yaptık, biz çalıştık, bu yüzden çok güzel zaten. Biz emek verdik. Hani en temelinde olduğumuz için "bizim işimiz bitti" demiyoruz. Öyle bir şey yok çünkü her şeyine emek erdik, bu güzeldi zaten. Yani kalmak istiyorum KAMER'de, zaten içindeyim. Şu an okulumdan dolayı artık çok ciddi aktif olamıyorum ama inşallah grup yapacağız. Grup yapmasam da sorun değil, sanırım ben hep konuşacağım. Bir kere KAMER'de herkes kendi işini yapıyor. Biri bir şeyleri hazırlayıp sizin önünüze sunmuyor. Sen kendin yapıyorsun, bu çok güzel. Bu her şeyden önce bir kere tembelliğe itmiyor sizi, problemlerinizi kendiniz bulup kendiniz halletmeye çalışıyorsunuz. Birlikte karar veriyorsunuz. Bazı yerlerde üst vardır, o üstün karar verdiği şeyleri sen yaparsın. Ama KAMER'de o yok mesela... Problemleri konuştuğumuzda, "Sence ne yapmalıyız?" diye soruluyor. "Sence" dediği zaman direk sorumluluk sende oluyor. O zaman da bir şeyleri gerçekten yapıyorsun, kendini sorumlu hissediyorsun. Problemler konuşulur herkes evine gider biter, KAMER'de öyle bir şey yok.

Biz burada yeniyiz. Diyarbakır'ı falan takip ettiğimizde, oralardakileri gördüğümüzde "Ne kadar çok şey yapıyor KAMER," diyoruz. İnternetteki iletişim grubuna girdiğimizde, ettiğimizde "Gerçekten," diyoruz, "KAMER ne çok şey yapıyor;" ve onu görünce biz de burada birçok şeyi yapmaya çalışıyoruz. Her şeyden önce burada KAMER iyice bir tanınсын istiyoruz. KAMER'e karşı. Her şeyden önce Diyarbakır merkezli olduğu için ciddi ön yargılar var. En çok istediğim şey burada bu önyargıların kalkması.

Hani diyorum illa dünyayı kurtarmayı beklemeyin. Kendiniz için bir şeyler yapın, ondan sonra ister istemez yan komşunuzun derdi de sizi ilgilendirmeye başlıyor...

8- Tibelya

Bu kadar şiddet yaşıyorsun,
bu kadar rezil bir hayatın var,
sen hala gece onu bekliyorsun

Nereden başlayayım ki? Evlendiğimden bu yanayı anlatabilirim aslında. Çünkü hepsi oraya bağlanıyor; hayatımın değişimi, hepsi orada. Şimdi, ben 17 yaşında evlendim, hem de severek evlendim. Lise biri terk ettim evlendiğimde. Birbirimizi bayağı seviyorduk. Eşim uzaktan akrabaydı. Benim hep bir hayranlığım vardı, hani ünlü birisine hayranlık duyarsın ya, sempati duyarsın, benim hep vardı o içimde. Sonra o fark etti beni. Fark edince de kaçırmak istemedim. Hani bulmuşsun yani. Öyle başladı. Ortaokul ikinci sınıftaydım ben böyle bir işe kalkıştığımında. Sonra onlar göç ettiler, Ege'ye. Lise bir döneminde, 92'de evlendim. 92'de düğünüm oldu. Direk Aydın'a geçtik. Kaynanamla oturduk tabii ki.

Yaşadıklarımı hemen ilk günden yaşadım. Kaynanamdan yaşadım. Kadın açıkça söylüyordu: "Aslında sen benim gelinim olacak insan değildin ama oğlum için... Ben oğlumun çok seviyorum, oğlumun üzülmelerini istemediğim için seni almak zorunda kaldım." Yani bunu her gün söylerdi, her fırsatta söylerdi. Eşim bunun farkında olduğu için işte beni avutturdu, nasihat ederdi. Aramızda altı yaş fark vardı. İşte, "Annem beni çok seviyor, bana çok değer veriyor, beni bir kız gibi büyütmüş, ilk göz ağrısıyım, idare et," falan filan. Kaynanamla her tartıştığımızda, her kavgamızda, üzüldüğümüzde bu şekilde destek çıkmaya çalışıyordu ama bunun ilerisine gitmiyordu. Sonra biz Aydın'da otururken için Kürt olduğumuz için ayrımcılığa maruz kaldık. Milliyetçilik çoktu; istenmedik orada; mecburen tekrar Doğu'ya gelmek zorunda kaldık. Siirt'e yerleştik.

İlk sorunum şöyle başladı. Ben bir ara lise diploması için eşimle beraber memlekete geldim. Dışarıdan girdim sınavlara. Kayınpederim de geldi ve kendi akrabasının kaynanasının evine yemeğe gittik. Benim dalgınlığıma geldi, adama “hoşça kal” diyemeden ayrıldım. Bu bana çok kötü oldu; geri dönüşümü çok kötü oldu. İlk küsmeler ve şiddet... Kayınpederim benimle dört-beş ay konuşmadı; beni reddetti. Ondan sonra ailemin geliş gidışleri, benim ailemi ziyaret edişlerim kısıtlandı. Dışarı çıkmalarım kısıtlandı. Kocamla ilişkilerim... Kaynanam tarafından gün geçtikçe kıskançlık ve istememezlik kendisini daha bir belli etmeye başlıyordu. Ondan sonra işte bir ilçeye taşınmak zorunda kaldık tekrar. Orada ilk doğumumu yaptım. 94’te ilk bebeğim, bir kız çocuğum oldu.

Aslında ilk hamile kaldığımda kaynanam çok iyiydi. Çok da iyi bakıyordu, her gece süt bile veriyordu. İyi bakıyordu, seviyordu, önemsiyordu. Görümcem evlendi, evlendikten sonra kaynanamla daha bir kaynaştık. Bazen sorunlar olduğu zaman, işte kızı mutsuz olduğu zaman beni tekrar suçlamaya başlıyordu. “Senin düğünün olmasaydı, biz memlekete gelmeseydik benim kızım filankesi tanımayacaktı,” falan. Gene ben sebep görülüyordum. Her gün bir şekilde söylüyordu: “Sen benim oğluma layık değildin. Benim oğlum daha iyilerini alabilirdi, daha okur yazarını alabilirdi.” Hep bunu ifade ediyordu. Üzülüyordum tabii ki. Ama çocuğum doğduktan sonra bir de bu sefer çocuk ortaya koyuldu.

Ben kızıma doğru dürüst bakamadım. Yani o annelik duygularını hiç yaşamadım. Gece yarısı çocuğum ağlıyordu. Kadın gelip göğüslerimi çıkartıp çocuğa veriyordu. Müdahale ediyordu, ben çocuğumu sevemiyordum, öpemiyordum. Ortalıkta çocuğumu alıp kucağıma alamıyordum, istediğim gibi banyosunu yapamıyordum, istediğim gibi giydiremiyordum. Çünkü bütün her şeyi o üstlendi, o sahiplendi, ben sadece bir şekilde emzirmek ve bazen olursa altını değiştirmekle kalıyordum. Bırakmıyordu, bunu da engelliyordu. Kocamla zaten ilişkilerimiz gittikçe bozulmaya başlamıştı. Özelimiz yoktu zaten. Ben hamileyken bile canım bir şey istediğinde gizliden getirirdi, gece yarısı getirirdi.

Aslında geçmişte aile hayatlarımıza bakacak olursak, yani gelenek görevlerimizde bu olurdu, ben ilk değilim aslında. Benim gibi kaynanasıyla yaşayan bir sürü gelin vardır, hala da vardır aslında ama benim kaynanam çok aşırı kıskançtı ve bize hiç bir şekilde rahatlık vermiyordu. Canı istediği zaman küstüyordu, reddedebiliyordu, küstüğü, kızdığı için beni oturma

odasından menedebiliyordu, sofradan menedebiliyordu. Bir şekilde yargılayabiliyordu. Ailede bir yapı vardı: kadın sana taktığı zaman konuşmazdı. O konuşmadığı için aile de konuşmazdı. İşte görümcedir, kayındır onlar da konuşmazdı. Yani toplu bir şekilde sen dışlanıyordun.

Onlar beş kişi, sen bir kişi... hani çok rahat bir şekilde ayrımcılık yaşayabiliyordum orada. Tabii bir de onun dışında bir söz hakkın yok evde, istediğin zaman kendine çay yapamazsın, kahve yapamazsın, istediğin zaman kocanla beraber olamazsın, istediğin zaman dışarıya çıkamazsın. Yani kadın bir yerlere gezmeye gittiği zaman ben çok seviniyordum. Bir rahat nefes alabiliyordum en azından. En azından kocamla kaldığım zaman belki yalnız kalma imkânımız olabilirdi. Çünkü konuşamıyorsun, sohbet edemiyorsun. Gece bir iki saatin var: ya sohbet edersin, ya yatarsın, ya da başka bir şey yaparsın. O iki saatte ne yapabilirsin? Artı benim dert yanmamdan o da bezdi bir şekilde; sürekli ben şikâyet şikâyet, bir yerlerde “dur” diyebiliyordu, ne kadar haklı veya haksız olsa da.

Benim kızım bir yaşındaydı, ben hiç sebepten dayak yedim. İlk dayağımı o zaman yedim. Çocuğumun beşiğinin dibinde ben dayağımı yedim hiç yoktan. Gene kaynanamın kışkırtmasıyla. Ama onun dışında gerçekten birbirimizi çok seviyorduk. Eşim çok severdi beni, çok üzerime düşerdi. Tabii bunu da kadın kaldıramıyordu. Sonra kızım dört yaşına geldiğinde Adana'ya geçmek zorunda kaldık. Biz Adana'ya geçtik ama bunu benim ailem bilmiyordu. Hiçbir şekilde ailemle görüşmeme izin vermediler. Yani gerek duymadılar; çünkü önemsiz bir şeydi benim ailemle görüşüp görüşmemem, önemli değildi onlar için. Birkaç ay sonra ailem öğrendi.

Adana'da işte benim altınlarım falan vardı, altınlarımı sattılar, arsa alındı, ev yapıldı. Biz kiralık bir yerde kalıyorduk. Adana'ya gitmemiz benim tamamen kocamla olan alakamı koparmaya başladı. Hani bir ilişkimiz vardı, bir sevgimiz vardı, o da gitti. Çünkü artık tek kaldım. Adana'da tamamıyla yalnız kaldım. İkinci çocuğuma hamile kaldım onu düşürmek istedim. İntihar teşebbüsünde bulundum çünkü çok şiddet yaşıyordum. Gerçekten yaşıyordum. Hatta bir ara dördüncü kattan atlamaya karar verdim, merdivenlerden yuvarlanmaya çalıştım. Hani bebek düşsün. Çünkü doğduğunda ne olacağını biliyordum, hissediyordum. Gece yattığım zaman, “Yarın kaynanam bana bunu yapacak,” diye düşünüyordum, kalkıyordum aynıys oluyor. Altıncı his.

Sonra işte inşaat başladı; ev yapıldı. Eşim artık inşaatla yoğunlaşmaya başladı. Ben tamamıyla yalnız kalmaya başladım. Artı kadın biraz daha ciddiye aldı yaptığı şeyleri. Mesela kafası mı bozuldu, seni mutfaktan men edebiliyordu. Eğer senin önüne bir şey gelirse yersin, onun dışında istemeye hakkın yok. İsteyemezsin zaten. İstesen bile isteyemiyorsun, korkuyorsun. İstemek de çok kötü bir şey. Düşün, bir evde yaşıyorsun ailenin ferdisin ama yiyecek isteyeceksin veya banyo yapmak isteyeceksin. Bunlar çok kötü şeyler. Hatta hamileydim sekiz aylıktım, “O kadar aç kalıyorum bari oruç tutayım,” dedim. Yani hatırlıyorum, o zaman 10–15 gün oruç tutmuştum. Hani “Gündüz aç kalacağıma oruç tutayım bari değsin,” falan. Gece bazen giderdim mutfığa, aş eriyordum, buzdolabından bir şey almak isterdim ama içimden şey diyordum “Acaba sayılmış mı? Bir şey fark eder mi?” Tekrar buzdolabının kapısını kapatıp gider yatarım. Yani bu çok kötü bir duygu gerçekten. Çok acı veriyor, hani dayaktan da kötü. Gerçekten fiziksel şiddetten de çok daha kötü bir duygudur bu.

Neyse işte evimizi taşıdığımız gün doğum yaptım ama çok da ağır işler yapıyorsun, hiç kadının umurunda değil. Kanamam oluyor, “Kanamam var,” diyorum, “ya kızım sen cilve yapıyorsun, git kızım, sanki ilk doğumun,” falan diyor, başından savıyor. Beni yakınlardaki bir komşuya gönderdiler. Yürüyerek gittim, kadının evinde sancılarım başladı. Ama o kadar açım ki kadın şey yapmış yağda yumurta yapmış, nasıl yiyorum... Hem sancılarım var, hem açlık hissi sancılarımı bastırıyor. Öyle bir yiyorum, öyle bir yiyorum ki hiç düşünmedim; yersem beni rahatsız edeceğini hiç düşünmedim. Gece tabii sancılarım çoğaldı. Onlar evde ben komşunun evinde tek başınayım. Hiç sormuyorlar yani bu kadın hamile, nerede kaldı ne yaptı? Onlar evi taşımakla uğraşıyorlar. Gece saat 11 oldu eve gittim. Sancılarım başladı. Şansa hiç ebe yok, bir kaç ebe var ama kimse gelmek istemedi. O zamanda bir ebe öldürülmüştü Adan’da, korktular, gelmediler. Araç bulamadılar, saat oldu gece yarısı... Çok kötü oldum, sonunda doğum evine göturdüler. Saat beşe kadar ben yine tek başıma sancı odasında kaldım. Sahipsizdim tabii ki o zaman. Yanımda hiçbir çamaşır, ekstradan hiçbir şey yoktu. Beşe doğru doğumumu yaptım. Bebek ölü doğdu. Çünkü son bir aydır bebeğimin eşi patlamış karnımda, çürümüş haberim yok. Ben kanamalarım var dediğim zaman kayınvalidem, “Sen cilve yapıyorsun,” falan diyordu, beni başından savıyordu. Meğer o kanamalar ondandı. Bebek ölü doğdu ama o ölü doğunca ben nasıl sevindim. Ay Allah’ım sana şükürler olsun!

Sonra bir hamileliğim daha oldu. O çocuğum da doğunca sevinemedim. Çünkü biliyorum o da benimle perişan olacak. Bir de kız çocuğu, tamamen ben bittim. Neyse doğurdum, yarım saat orada kaldım, hemşireler yanaşamıyor bana, çok kötü bir durumdayım, fena kokuyorum. Sonra iç çamaşırlarımı atmışlardı, çamaşırsız kaldım. Beni odaya götürdüler, giyecek hiçbir şey yok. Yazmam vardı, ped vermişlerdi, çocuk için prima vermişlerdi, onu bağladım. İdare ettim eve gidene kadar.

Sonra en kötüsü başladı. Kaynanam çok kötü oldu. Artık banyolarım bile kısıtlanmaya başlamıştı. Bana ve çocuğuma hiç bakmıyorlardı. Kocam beni hiç istemiyordu artık. İçerde odamda artık kokuşmaya başlamıştım. Çocuğumu yıkayamıyordum, kendim yıkanmıyordum. Adana gibi bir yerde o kadar vahim ki... Hani çocuğu yıkamak istiyorum ama korkuyorum. Çünkü ben çocuğumu hiç yıkamadım. Büyük kızımı hiç büyütmedim. Onu nasıl yıkayacağımı bilmiyorum. O da hiç yanaşmadı. Öyle biz 20–25 gün doğumdan sonra yıkanması gerektiği halde yıkanamadık. Ondan sonra büyümeye başladı şiddet olayları. Kaynanam artık yavaş yavaş kocamı uzaklaştırmayı becerdi. İlk odasında, yatağını ayırdı, ondan sonra konuşmayı kesti, ondan sonra tamamıyla odasından men etti. Oturma odasında artık başka bir yerde yatırmaya başladı. Ve kadın başında oturuyordu saatlerce; bir bebeği beklersin ya, yatması için öyle beklerdi. Eşim ne zaman yatacak, kadın sonra yatağa gidiyordu. Hani onun yatmasından emin olmak için. Bunu yaşadım yani. Başkasıyla görüştürmeye başladı oğlunu. Artık dışarıya gidiyordu beni hiç önemsemiyordu. Ev içinde tavşan–tavuk kovalamacası yapıyorduk. Koca evin içerisinde. Ben bekliyordum, bakalım ne zaman gelecek, gelsin de ben yakalayayım konuşayım. Olmadı. 97 depreminde herkes çardaklar kurdular, dışarıda yattılar; ben içerde kalıyordum, beni almıyorlardı yanlarına.

Dışarı bir hayat yok, alışverişe gitmek yok, birileriyle bir ilişki kurmak yok, 24 saat dört duvar arasındasın, evinde hapissin. Erkekler olduğu zaman sana iş yaptırmıyor göze çarpmak için. Erkekler evde olmadığı zaman yaptırmıyordu. Ama eşim veya kayınpederim evde olduğu zaman bana yaptırmıyordu, ben hiç iş yapmıyordum gibi görünmesini sağlamak için... Dolayısıyla sen istesen de istemesen de kendini savunamıyorsun. Savunacak durumda değildim zaten.

Haklarımızı bilmezsek, yaşadığımız şiddetin adını koymazsak, bunun mücadelesini veremeyiz. Gerçekten. Belirli bir süre sonra kendi kendini suçluyorsun. Hani diyorsun ki: “Ben iyi olsaydım bunlar bana bunu yap-

mazdı, ben akıllı olsaydım bana bunu yapmazlardı, ben güzel olsaydım bunu yapmazlardı.” Bir sürü sebep çıkartıyorsun kendinle ilgili ortaya. Ben artık bunları yaşamaya başladım. Hatta ben bazen kıskırtıyordum beni dövmesi için; beni dövdüğü zaman rahatlıyordu. Hani hayvan gibi. Ben evde bir besleme... Herkese normal yemek hazırlanır, herkes birlikte yemek yer. Benim yemeğim besleme gibi sofraya bırakılırdı, önüme atılırdı, “Git ye.” Ne varsa artık. Kaynanam, “Ben sofradan kalkmadıkça sakın sofraya oturma,” derdi, pislik muamelesi yapardı. Kocasına, “Bu gitsin, ben onun her iki çocuğuna da bakarım, yeter ki gitsin, defolsun bizim hayatımızdan,” derdi. Ben gündüz ekmek çaldım mutfaktan, çocukların çamaşırları arasında koyar yedim, çünkü bazen açlıktan yatamıyordum. Gerçekten yatamıyordum, sabahlara kadar kıvranırdım, yatamazdım. Ekmek aldığım zaman idare edebiliyordum.

Hiç unutmuyorum bir gün o yoktu, öğle yemeği vardı, ben de oturdum. Hazır o yokken ben çabuk çabuk Helin’i, büyük kızımı, yedireyim o gelmeden. Ben tam Helin’i yedirişiyordum, birden o geldi. O gelince hemen ben bıraktım çocuğu, dedim, “kendin devam et, ben gideyim.” İkinci kızım daha bebektir. Normalde hazır bez kullanmam gerekirken ben bez kullanıyorum, çünkü almıyorlardı. Şimdi Adana gibi bir yerde çok güzel bir evimiz var ve ben dışarıda çalı çırpı toplayıp ocak yakıyorum, bez yıkıyorum. Ben dedim ki: “Çocuk yesin, ben gideyim çocuğumun bezlerini yıkayayım, sereyim, hazırlığımı yapayım, onlar yedikten sonra ben zaten gidip yiyeceğim.” Saat oldu 1, bezleri yıkadım, kuruttum, çocuk uyandı, tekrar yedirdim, tekrar yatırdım, saat oldu 3, saat oldu 4, bunlar mutfaktan çıkmadılar. Temmuz ayı ben de emzirmişim çocuğu, açlıktan titriyorum. Bekle bekle, yok. Gidiyorum görüncem mutfağı temizlemiş, işi bitirmiş... Kayınpederimin hiçbir şey duymasına izin vermezdim, aslında biraz da benim hatam. Hiç dile getirmiyordum. Dile getirsem yine ben suçlanacaktım. Adamın gitmesini bekledim. Hani kayınpederim gitsin de ben gidip yemek isteyeyim, o duymasın. Adamın gittiğini zannettim, gittim görünceme, “Ya, yemek var mı?” dedim. Böyle pislik muamelesi de yapıyorlardı. “Ne yapacaksın?” dedi “Sen yemek yemedin mi?” “Valla eğer çocuğu emzirmeseydim istemeyecektim ama biliyorsun, çocuğu emziriyorum, yemek zorundayım, varsa ben de alayım bir tas çorba ya da her neyse,” dedim. Sonra, “Peki öyle olsun,” dedim ve gittim.

Kayınpederim duyuyor beni. Ben odama gittim, o geldi. Gelmesiyle dövmesi bir oldu. “Sen bizi rezil ettin. Sen ne biçim kadınsın?” dedi, “İn-

san evinde yemek ister mi, bir evin ferdi yemek ister mi, bu ne biçim bir hareket? Hala seni buraya alıştıramadık mı, burayı benimseyemedin mi, bizimle beraber yaşamayı benimseyemedin mi, bu ne biçim hareket?” falan. Sesimi çıkartmadım, küfür etti, bana küfür etti, anneme babama küfür etti, bir şey demedim. Ama sonra adam gitti kendime geldim. Dedim, “Bir dakika baba, beni dinler misiniz?” Arkasını döndü. Dedim, “Baba, sen hep böyle diyorsun ama bir kere karına sordun mu, ben niye kabullenemiyorum, ben niye size alışamıyorum, ben niye özgür değilim bir kere de karınıza sordunuz mu?” “Ne demek istiyorsun?” dedi. Dedim, “Ben mutfağa gidip bir bardak su bile içemiyorum. Adana’nın sığağı, Temmuz’unda ben musluk suyu içiyorum. Bırakmadıkları halde benimle alay ediyorlar, ‘Bak sulanmaya gitti’, diye. Ben hamile olduğum zaman oturup bir çay içtiğimi hatırlamıyorum. Ne zaman oturup bir televizyon programı izlediğimi hatırlamıyorum ama siz bunu hiç görmüyorsunuz,” dedim. “Gidin eşinize sorun,” dedim. “Ben de isterim çocuğum acıktığı zaman gidip bir şeyler yapayım ya da ben de bir şeyler yiyeyim.” Adam o hırsıyla gitti, bu sefer karısına saldırdı, “Utanmıyor musun? Yazıktır, o da bizim kızımız, herkes böyle gelini alır da rezil ederse kimse gelin alıp evine koymasın. Sen niye bunu böyle yapıyorsun?” Karısı bağırmaya başladı, o da dövme kalktı, çocukları araya girdi. Ondan sonra kadın, “Ya ben, ya Tibelya. Bu evden ya o gidecek ya ben gideceğim, ben senin karın değilim,” dedi. “Bundan sonra ya beni boşa ya Tibelya’yı gönder.” Sonra aralarında planlarını falan yaptılar, programlarını yaptılar beni buraya getirdiler.

Kayınpederimle memlekete geldik, gezmek amacıyla. Bana bir gün dedi, “Hazırlan, yarın baba iline falan gidersin.” Ama ben ailemle hiç görüşmüyorum. Çünkü telefon açamıyorum. Dışarı çıkmadığım için hiç bilmiyorlardı, benim nerede ne yaptığımı hiç bilmiyorlardı. Yaklaşık bir buçuk – iki yıl hiç görüşemedim. Hayır, hayır, bir ara ben çok kötü oldum, yalvardım, “Telefon açacağım babama,” dedim. Babamı aradım, “Gel beni al,” dedim bu olaydan önce. Beni almak için geldi. İşte konuşuldu falan filan, babam bağladı işi, tekrar bıraktı gitti.

Ondan sonra işte kayınpederim güya gezmek amacıyla beni buraya getirdi. Memlekete kadar da gelmedi. Başka yerde birisine teslim etti, bir akrabasına emanet etti, ertesi gün o beni getirdi. Benim gitmem, bu şekilde gitmem, ailemde büyük tepki oldu, sülaleimde tepki oldu. Bir ay, iki ay, üç ay, dört ay oldu beni sormadılar. Hiç kimse arayıp sormadı. Sonra işte büyükler oturdu, dediler ki, “Sen gitmeyeceksin, onlar seni boşamışlar

senin haberin yok, o yüzden seni almıyorlar.” Abim telefon açtı, “Gelin, çocuklarınızı alın, misafir bir yere kadar, bir ay iki ay misafir, ben altı ay misafir edemem ki,” dedi. Eşim şey söyledi, hatırlıyorum, “Biz bu kadını kullanıyorduk, biraz da siz kullanın, ne olacak.” Dedim, “Ben gideceğim. Eşimin ağzından öyle bir söz çıkmamıştır, ben gideceğim” dedim. Gene kendi zorumla gittim; kendim gittim.

Bu sefer olaylar çok büyüdü. Herkes tepkiliydi, kimse konuşmuyordu. Aynı şeyler devam etmeye başladı. Son sekiz ay boyunca kocamla hiçbir kelime edemedim. Çünkü zaten odama, yatağıma gelmiyordu. Konuşmuyordu. Artık dayak almış başını gidiyordu, kimse konuşmuyordu. Kocam artık başkalarıyla görüşmeye başlıyordu. Görümcem ve kaynanam artık onun için durmadan birilerini ayarlamaya başlıyorlardı. Gidiyordu haftalarca gelmiyordu. Besleme hayatı yani, çok kötü bir hayat, anlatılması gerçekten çok güç.

Bir komşumuz vardı arka tarafta. İşaret ettim kadına, “Bir dakika bakar mısın?” dedim. Elimde bir altın yüzük vardı, kadına verdim, dedim, “Bu senin olsun, ben bir telefon açayım eve.” Kadın, “Olur mu?” dedi, “Ben senin yaşadıklarının farkındayım, olur mu hiç öyle şey?” Pencereden kaç defa da yiyecek falan vermişti. “Seni gözlemliyorum ama elimden hiçbir şey gelmiyor.”

Büyük kızımı çok seviyorlardı. Onun zaten benimle ilişkisini kesmişlerdi. Mesela onlar bir yere gittiği zaman çocuk evde kalırdı, ben ne yaptırısam çocuk söylerdi onlara. İşte, “Annem televizyonu açtı, annem şöyle yaptı, annem mutfığa gitti;” çocuğa bunu yaptırıyorlardı. Fakat sonuçta çocuk onlar ne kadar yönlendirseler de o gene annesini bırakmaz. O da bir şeylerin farkındaydı. Hatta bir ara gene intihar teşebbüsünde bulundum. Orada biliyorsunuz fareler çok olur arazi bölgesi, her yere fare zehri koyardık. Gene 97 depreminde. Ben çıkarttım zehri, artık burama gelmişti. Kızımı öptüm. Beş yaşındaydı. “Sen git,” dedim, “sakın gelme içeri.” Bebeğimi yatırdım. Tam yutuyordum fare zehrini, yutmakla beraber yakalandım. Eşim eliyle tuttu, zehir olan elimi tuttu, diğer eliyle vurdu. “Sen kendine kıyıyorsun,” demedi, “sen bizim başımızı belaya sokacaksın. Sen kim oluyorsun da kendini öldürüyorsun?” dedi. “Biz şimdi senin ölümünle mi uğraşacağız? Senin ne derdin var?” falan diye dövmeye başladı.

Eşimle konuşmaya çalışıyordum, işte “Bir konuşalım edelim, niye bunu bana yapıyorsun? Ben sana ne yaptım?” falan. “Ben seni istemiyorum, ben

senin sorumluluğunu taşımak istemiyorum artık. Bunca yıl senin arkanı tuttum artık sıra annemde. Çünkü ikinizle de baş edemiyorum,” diyordu. Artık onun da psikolojisi bozulmuştu. Hatta şey diyordu, “Ya ben gideceğim ya sen gideceksin. İstersen git hayatını kurtar, yeni bir hayat kur kendine, istersen bu şekilde bu evde yaşamaya devam et ama benden sana hayır yok,” derdi. “Ben sana kocalık yapamam çünkü seni artık istemiyorum, sevmiyorum.”

Sonra işte annemi aradım komşudan. Annem dedi: “Kızım, gel sana verecek ekmeğimiz var.” O öyle deyince sanki bana bir güneş doğdu. Yeniden doğmuş gibi oldum. Bu kelime bana nasıl iyi geldi ama. O öyle deyince alttan altta toparlandım, kararımı verdim. Sonra işte geldim. Boşandım geldim yani; artık kendim pes ettim. Onların istediği oydu zaten, kendim pes etmem. Birinci çocuğumu bıraktım. Hem onlar vermedi, hem benim öyle bir imkânım yoktu zaten. Bizim orada çocuklu kadın dönmez. Dönersen tek dönersin, çocuğunla dönemezsin. Ama bebeğimi almak zorundaydım. Çünkü kadın tehdit ediyordu. “Ya götürürsün ya da yetimhaneye veririm çünkü ben bu çocuğu sevmiyorum.” Bazen, “Piç midir nedir, hiç kanım ısınmıyor bu çocuğa,” derdi. Hiç sevmiyordu. O sırada psikolojim çok kötüydü, sağlıklı düşünemiyordum. Çocuğumu da aldım yanıma, abim geldi beni aldı, gittim.

Buraya geldim ve yeni bir hayat başladı. Hayat denilirse... Toplumla mücadele etmek çok zor, onlara kendini kabul ettirmek çok zor. Boşanmış damgası çok zor. Hele gençsen. Boşandıktan iki yıl sonra bir adam çıktı ortaya. Akrabalarımın, ahlamları eniştemin hazırladığı bir adam, karısı yeni ölmüştü. Dedi ki, “Ben onun kızına bakacağım.” Tabii ben geldikten sonra artık kocamla görüşmedim, kızımın da görüştürmüyorlardı. Tamamen ilişkilerimiz koptu bizim. Bana şey dediler, “Sen dulsun, bir çocuğun var, kimse seni almaz, bir işin yok. İşte adamın karısı ölmüş, iki tane çocuğu var, yaşı da uygundur.” 23 yaşındaydım, 30 yaşında biriyle evlendim. Dediler, “30 yaşında biriyle evlenmezsen, 40 yaşında biriyle evlenirsin, iki çocuklu biriyle evlenmezsen 10 çocuklu biriyle evlenirsin.” O zamanki psikolojide boşanmış damgası çok etkiliyordu beni. “Mademki kızımın bakacak, tamam evlenirim,” dedim. Adam söz verdi “Çocuğuna bakacağım,” diye. “Sen çocuklarıma iyi bakarsan ben de senin kızına iyi bakarım,” dedi. Kabul ettim. Aradan iki ay geçmedi adam kızımı evden kovdu. Kızım o zaman dört yaşına giriyordu. “Ben senin kızına bakmak zorunda değilim; elin piçine bakmak zorunda değilim” dedi. Ben “yok” dedim, o “he” dedi,

ben “yok” dedim, o “he” dedi. Böyle bir ay falan geçti. Mecburen annem dedi, “Kızı gönder, iki yıldır ben bakmışım, tekrar bakarım, sorun değil. Yeter ki bir daha boşanma ismi üstüne düşmesin.”

Ben işte hata yaptım orada. Kızımı gönderirken ben de gidecektim kızıyla. Çünkü yani orada kalmam için hiçbir sebep yoktu. Sadece tekrar boşanacak kadın olmak çok kötü bir duyguydu. Bu çevredekiler için, annem için çok kötü bir şeydi. “Eğer iyi olsaydı ikinci koca boşamazdı. Eğer temiz olsaydı ikinci eş onu boşamazdı,” damgası benim için çok kötü olurdu, ailem için çok kötü olurdu. Neyse kızımı gönderdim ama adama dedim ki: “Sana bir yıl mühlet, bir yıl içinde sen bana güvenirsin, senin çocukların bana alıştır, sen de benim kızımı alırsın,” dedim. Nikâhımı da yapmamıştı henüz, bir sorun vardı yapamamıştık. Aradan iki-üç ay geçti, nikâhımı yapmasını istedim, yapmıyordu. Ben yapmasını istiyordum, o yapmıyordu. Kızıyla görüşmeme izin vermiyordu artık. Beni babamın evine götürmüyordu, kızımı seveceğim diye. Kızım eve geldiği zaman kaş göz hareketleri yapıyordu, kızıma bakışlarıyla şiddet uyguluyordu. İşte soğuması için, gelmemesi için... Kızım gittikten sonra işte beni tehdit ediyordu. Çocuğun eline silah verirdi, “Sana bir şey yaparsa bu şekilde basarsın,” derdi. Hatta bir ara yanlışlıkla burnumun ucundan bir mermi geçti, ucuz kurtulmuştum o zaman. Böyle yani... Adam psikopat mıydı kısıkanç mıydı hiç belli değil. Ben soruyordum: “Ben sana bir şey yapmadım, seni tanımıyorum. Sen benim kızıma bakacağın için söz verdiğin için ben seninle evlendim. Sen bunları niye bana yapıyorsun?” Ondan sonra adam beni dışarı hayattan men etti. Benim amcamın bir lafı vardı, “Seni kapatma yapmış. Biri genelevden bir kadın alır, kapatma yapar ya, sana öyle yapmış,” derdi. Neyse sekiz ayımı, dokuz ayımı doldurdum. Ailem geldi, babamla amcalarım geldi. Kararımı vermiştim zaten. Dedim, “Bakın, ben sekiz aydır bu adamla evli olmaya çalışıyorum ama nikâhımı yapmıyor, bana güvenmiyor. Bana diyor ki, ‘Çocuk yaparsan benden değil diyeceğim, çocuk yapmayacaksın, nikâhını da yapmıyorum ama çocuklarıma bakmak zorundasın.’ Ben kimsenin hizmetçiliğini yapmak zorunda değilim. Çocuğum da yanımda değil. Ben çocuğumu babasına bırakmadım. Sekiz dokuz aydır sizin için burada evli olmaya çalışıyorum ama bana hiçbir şey yapmıyor. Bana resmi nikâh vermiyor, bana kızımı geri getirmiyor, bana temiz bir hayat, güzel bir evlilik de vermiyor. Destekleseniz de desteklemedeniz de ben ayrılmak zorundayım,” dedim. Amcam kabul etti, babam bir şey demedi. Zaten biliyorlardı ne yaşadığımı, kızım da zaten onlarda. Bu şekilde gittim. Tekrar annemlerle yaşamaya başladım.

Sonra KAMER’le tanıştım. Uzaktan bir akrabamız aracılığıyla KAMER’in küçük grup çalışmasına katıldım. Ve çok şey fark ettim. İlk başta yaşadığım şiddetten utanıyordum, korkuyordum anlatmaya. Acınmaktan korkuyordum. İşte “Sen aslında böyle değilsin, nasıl oldu bu kadarını yaşadın?” diyenler olduğu için yaşadığım şiddetten utanıyordum. Ama şimdi ben grup yapıyorum. Grupta şiddet yaşayan kadınlar var, başvuru yapan kadınlar var, kendime geri dönüyorum.

Çok şeyler aştım. Ben eskiden, KAMER’e gelmeden önce, doktora gitmeye üşenirdim. Hani “Şimdi ben tek başıma kalkıp doktora gitsem insanlar benim için ne diyecek?” düşüncesi vardı. Bin tane yorum yapılırdı, ben de işte bir o kadarını katardım, vazgeçerdim. Ama şimdi çok rahat çıkabiliyorum, her yere de gidebiliyorum, çünkü kendimi ifade edebiliyorum. Kimseye hesap vermek zorunda olmadığımı da biliyorum. Hani işte açıklama yap, “böyle böyle oldu” değil yani.

Geçenlerde ben valinin yanındaydım, bir ara bir müdür geldi, orada benimle tartıştı. “Siz kadınları boşatıyorsunuz,” dedi, “Boşanmalarına sebep oluyorsunuz, boşanmalarına yol yordam gösteriyorsunuz.” Bir kurumun müdürüydü. Ve valinin yanında çok rahat bir şekilde söyledi bunu bana. Ben dedim, “Aslında biraz bizi tanımanız gerekiyor. Eğer gelip sormuş olsanız, merak etmiş olsanız, çalışmanın ne amaçla yapıldığını bilerseniz, ben de siz ilk eşinizi gönderirsiniz,” dedim, “Çünkü bizim çalışmalarımızdan çıkan bir kadın çok sağlıklı bir evlilik yapabiliyor, çok sağlıklı bir yaşam sürebiliyor. Çünkü yaşadıklarına bir ad koyabiliyor. E tabii haklarını bilsin. Haklarını bilmesin mi? Bundan mı korkuyorsunuz?” dedim. Hatta valiye kitap götürmüştük. Adama uzattı, dedi, “İstersen sen de oku bunu.” Vali kendi çapında desteklemeye çalışıyor, belediye de kendi çapında destekliyor. Dediğim gibi biz bu bağımsız duruşumuzla ona da kendimizi kabul ettirdik. Ve ikisini bir araya getirebiliyoruz şu an.

Ben DTP’yi ziyarete gittim bir ara çünkü bütün kadınlar orada. Aldım broşürümüzü, kitaplarımızı DTP’nin kadın kollarını ziyaret ettim. Gittim bana dediler ki, “Biz size çok kızgınız.” Ben de dedim, “Hayırdır, niye kızgınsınız?” İşte, “İşbirliği yapmıyorsunuz, kadınları başka amaçlara yönlendiriyorsunuz; biz de bir mücadele ediyoruz, siz bunun önünü kesiyorsunuz,” falan dediler. Dedim, “Siz yanlış biliyorsunuz. Söz konusu kadın olduğu zaman her zaman beraber olabiliriz. Arkadaşlar, bakın, her şeyi bir kenara atalım, şiddetin en büyüğünü biz birbirimize yapıyoruz. Biz ka-

dının kadına uyguladığı şiddetin de farkındayız. Bunun da mücadelesini ediyoruz. Hani kadının siyaseti de bizim sorunumuz, siyasete katılmayan kadının sorunu da gene bizim sorunumuz. Ama siz sadece size üye olan kadının sorununu kendi sorununuz olarak algılıyorsanız, biz de buna karşızız.” Böyle bir konuşma geçti aramızda. Ama gene gelmiyorlar bize!

Ben kendime feminist diyorum. Çünkü üzerimde bir hüküm istemiyorum, bir hâkimiyet de istemiyorum. Erkek egemen sistem karşısında ezilmek de istemiyorum. Ya bence ben bunları istemediğim ve uygulamadığım takdirde diyorum hani feministliği kabul ediyorum. Çünkü kendi var olan haklarım var, bunları savunuyorum, kadın haklarını savunmaya çalışıyorum, o yüzden evet, “ben feministim,” diyebilirim.

Feminizmi bir sohbet, bir konuşmada, bir görüşmede kolay kolay dile getirmiyorum ilk etapta. Çünkü algılama çok farklı. Ben de öyle düşünüyordum eskiden feministliği. Hani erkeklere karşı olan, erkekleri kabul etmeyen, erkeklerle bir araya gelmeyen, onların hiçbir düşüncesini benimsemeyen kadınlar olarak görüyordum.

Kadınlar kendileriyle ilgili şeyleri, yaşadıkları şiddeti konuşmakta zorlanıyorlar. Mesela, “Ensest nedir sizce?” dediğim zaman şok oluyorlar. Ve bilinçaltında bir köşeden birdenbire çıkıyor ortaya ve bu çok güzel bir şey bence. Bir grubumda üç dört tane kadın çocukken ensest yaşadıklarını ve aile içinde tacize uğradıklarını resmen ifade ettiler, açık açık söylediler. Bazıları şey söyledi, ben hala etkisindeyim, “Bazen kocamla bir araya geldiğim zaman o an geliyor aklıma,” dedi, “Ama bunu bu güne kadar asla ifade etmedim, ensest olduğunu da bilmiyordum, ismini de bilmiyordum,” dedi. Bunu ifade etmesi çok güzel bir şey. Ama böyle bir grubun kolaylaştırıcısı olmak çok zor. Grup yaparken çok hâkim olman lazım duygularına.

Ben evli olduğum süre içinde çok duygusal şiddet yaşadım. Psikolojik şiddet çok yaşadım. Oradayken diyordum ki, “Beni dövsünler ama bana böyle yapmasınlar.” Ama o zaman ne olduğunu bilmiyorsun. Zaten bilsen mücadele edersin, zaten bilsen korkmazsın. Kadın seni eziyor, kişi seni eziyor, adam seni hiçbir şeyde saymıyor, seni kadın yerine saymıyor ve sen hala onun için gözyaşı döküyorsun. Ben kendime çok kızıyorum bu konuda. Beni bu kadar ezdi, kadın olarak hiç görmedi, kadın olarak çok ezdi, kadın olarak çocuklarımla beraber ezdi, gözümün önünde beni aldattı, aylarca odama gelmedi, yatağıma gelmedi. Ve ben hala oturuyorum diyorum ki “Bana bir kere ismimi söylesin, Tibelya desin, ben öleyim.” Yani bunu yapmayalım

artık kendimize, çünkü gerçekten hak etmiyorlar. Bak aradan iki yıl geçmedi adam evlendi, dünya umurunda değil. Ve evlendiği kadının hali şu an benimkinden beter, o zaman benim yaşadıklarımın çok kötü. Sadece hizmetçilik yaptırıyorlar ona. 24 saat kadın bağda bahçede çalışıyor.

Yani biz bir şeylerin farkına varmadan, yaşadıklarımızı görmeden kendimizle beraber çocuklarımızı da sürüklüyoruz. O yüzden gerçekten fark etmek çok önemli, yaşadıklarımıza bir isim koymak çok önemli, her şey aşk veya sevgi dedikleri şey değil. Yani ben o kişi için çok gözyaşı döktüm. Çok yazıkmiş o gözyaşlarıma, gerçekten çok yazıkmiş çünkü değmiyormuş.

Ben yaklaşık üç yıl Adana'da kaldım ve Adana'nın merkezini görmedim. Hiçbir arkadaşım da olmadı. Sürekli evdesin, görüştüğün kimse yok, sohbet ettiğin kimse yok, seni sohbetlerine almıyorlar, görüşmelerine almıyorlar, misafir geldiği zaman seni misafirlerin arasına almıyorlar ve 24 saat bir odanın içinde yat yat yat, uyu yani. Artık koyun gibi olmuştum, bir de aptallaşmıştım, psikolojim çok kötüydü. İletişimim tamamıyla kopmuştu insanlardan, insanları sevmiyordum, biriyle nasıl sohbet edileceğini bilmiyordum. Bir de açlık var, bastır bastır. Yazın oralar nemlidir; kadın banyo yapmama izin vermezdi, banyo yapamazdım. Ayda bir kere banyo yapardım. Onun dışında korkuyorsun banyo yapmaya çünkü kadın her şeye bir engel koymuş. Dışarı çıktığı zaman mutfağı kilitliyor veya başka bir odayı kilitliyor, ihtiyaç olan odayı kilitliyor, telefonları ortadan kaldırıyor. Bazen banyoya giderdim, böyle soyunurdum, koltuk altlarımı sabunlardım, böyle buralarımı sabunlardım suyla, kokmamak için.

Hani ben hala bazen düşünüyorum bunları bana niye yaptı? Gerçekten niye yaptığına hala bir anlam bulmuş değilim. Benim fark ettiğim sebep oğlunu kıskanıyordu, "Oğlum benimdir," diyordu, "Sen nereden çıktın? Sen geldin, her şeyi altüst ettin." Çocuğuma pislik muamelesi yapıyordu, bana pislik muamelesi yapıyordu. Tabii o da kaynanasından bunları yaşamış. Biz kadının kadına uyguladığı şiddeti de gruplarımızda konuşuyoruz, örnek olarak gelin ve kaynanayı gösteriyoruz. Ona da uygulanmış, o da kendisini ifade etmemiş, mücadele etmemiş, o da biriktirmiş, biriktirmiş, biriktirmiş, bu sefer sıra bende. Ben de fark etmeyen bir insan olduğumda, o şekilde yaşlandığımda ben de gelinime yapacaktım. Bu böyle dönüyor aslında. Ben KAMER çalışmalarına başladığım zaman bunların hepsi gözümün önüne geliyordu. O yüzden ne kadar çok kadına ulaşırsak, her şeyden önce bunun önünü kesebiliriz.

Hep o sekiz aya geri dönüyorum, o sekiz ay benim bütün ömrümü aldı, son sekiz ay. Ben o sekiz ayı nasıl tamamladığımı bilmiyorum. Her gece yatağa girerdim, hayal ederdim; işte gelecek, birazdan gelecek, annesinin uyumasını bekliyor, birazdan gelecek. Bu şekilde bakıyorum güneş doğmuş, bu düşüncelerle. Ve sabah olduğu zaman akşamı bekliyordum, tekrar bu düşünceler olsun, tekrar bir beklentim olsun... Tekrar aynı düşünce ve aynı beklentiler: işte gelecek annesinin uyumasını bekliyor, bekle. Bu kadar şiddet yaşıyorsun, bu kadar rezil bir hayatın var, sen hala gece onu bekliyorsun. Bak kendimizi düşürdüğümüz durum budur. Kendimize değer vermiyoruz. Yaşadıklarımıza isim koymuyoruz. Ben önemliyim, ben bir kadını, benim de duygularım var. Bunu düşünmeden bana uyguladığı o kadar eziyetten sonra hala, "İşte gelecek, geldi gelecek," diyorum. Ben bu konuda kendime çok kızıyorum.

9- Havva

Bundan bir ay öncesine kadar
eşimden izinsiz çarşıya gitmezken
bugün Diyarbakır'a toplantıya geldim

48 yaşındayım, üniversite eğitimi gördüm, yarım kaldı. 12 Eylül dönemi, sı-
kilyönetim... Örgütsel mücadelenin içerisindeydik eşimle birlikte. Çil yavrusu
gibi dağılınca örgütler, kendimizi korumak, saklamak zorunda kaldık. Öyle
bir başlangıç yaptık. Ailelerimizin de maddi durumu çok iyi değildi. Kendi
hayatımızı kendimiz kurduk. Eşimin ailesiyle hep bir arada yaşamak zorun-
da kaldık. İstanbul'dan ayrılıp buraya yerleşmek zorunda kaldık. Ekonomik
sorunlar...

Bu süreç içerisinde örgütsel mücadelede olduğumuz için öğretmen –
öğrenci ilişkisi gibi bir ilişki evliliğimize yansdı. Çok olumsuz şeyler oldu.
Kendimi çok kötü hissettim. Öyle bir ortamdan çıkıp sıradan bir ev kadı-
nı olmak, o pozisyona girmek... Yıllarca depresyon yaşadım, sedef hastası
oldum. Çocuklarım oldu, onları büyütme zorunda kaldım. “Ben” diye
bir şey olmadı, asla olmadı. Buraya gelmenin zorlukları oldu – farklı bir il,
farklı bir kültür. Ekonomik sorunların üstüne bir de bunlar.

Eşim buralı ama o da uzun yıllar İstanbul'da yaşamış. Dolayısıyla o da
yabancıydı buralara. Ama o hep dışarıda çalışmak zorunda, para kazanmak
zorunda, ben de idare etmek zorundayım. Sonra ciddi sağlık problemleri
yaşadım, yumurtalık kanseriydi değildi, öyle bir süreç başladı. O zaman
kendi kendime düşündüm, “Yani ben ölüyorum, hayatta istediğim hiçbir
şeyi yapamadım.” Ne güzel başlamıştım, ama neredeyim. Bu şiddet, bu
baskı, belki eşim de farkında olmadan yaptı bunları ama beni unuttu yani,
tamamen unuttu. Zaman zaman isyan ettiğim noktalarda da, “Ne yap-
abilirim, başka seçeneğim var mı, bu hayatı ben mi seçtim?” diye sordum.
Tabii şartlar...

On yıl saklandık biz. Benim oğlum ilkokul üçe gidiyordu, hâlâ kimliği yoktu. Kimliğini alacağız, bu sefer nerede olduğumuz ortaya çıkacak. Diyarbakır'da dava var, İstanbul'da dava var, onun korkusu. On yıl onun korkusu çok kötüydü. Ben sokağa çıkamazdım. Polis arabası gördüğümüzde hepimiz paniklerdik.

Sonra işte o hastalık başlayınca yani dedim, “Ne oldu bana?” Yani “ben” diye bir şey olmadı, benim hiç istemediğim bir hayat, bin bir türlü şiddet. Şiddetin her türünü yaşıyorum yani ne yapayım? Sonra kız kardeşim KAMER'den bahsetti. Ailem böyle bir şeye başladı, kız kardeşim, erkek kardeşim, ablam, işte, “Çok kötü, onu kurtaralım, ne yapalım?” diye bir çabaya girdiler. Maddi yardımda bulunuyorlar, işte, “Gel seni tatile götürelim,” diyorlar, ama olmuyor ki! Birilerinin seni kurtarmaya çalışması da çok incitiyor insanı. Yetişkin bir insansın ve birileri sana bir şeyler yapmaya çalışıyor; çok kötü bir şey. Sonra kız kardeşim söyledi, “KAMER'e bir git, bence senin için iyi olacak,” diye.

Sonra geldim ve çok şey değişti. Gerçekten çok şey değişti. KAMER'e gelmem çok kısa bir süre önceydi ama çok şey değişti. Mesela ben eşime haber vermeden... Mesela bana şunu yapıyordu, “Sen buraları bilmezsin, sen bizim ailenin yapısını bilmezsin, bak seni kullanırlar, bak seni yanlış anlarlar, sakın ha böyle bir şeye izin verme, mümkün olduğunca görüşme, çıkma, işte onlar senin dilini anlamaz;” böyle yapıyordu bana. Bunları duydukça ben daha çok geri çekiliyordum. Acaba ben ne söylersem beni etiketlerler, namussuz derler, ne derler, işte kötü mü salak mı? Bu korkuyla daha çok kapandım. Eşimden habersiz ben çarşıya bile gitmezdim. “Bu saatte gidilir mi çarşıya?” Sanki burası uzayda bir yer, öyle bir durumdu yani. “Şuraya gidebilir miyim?” “Git” derse gidiyorum, “gitme,” derse gitmiyorum. Sonra düşündüm, ya bunlara ben de izin verdim. Yani bu kadar da olmamalı. “Ben” diye bir şey yok ki! İşte eşimin karısı, çocuklarımmın annesi, hep bu var.

Ailem çok şey yaptı, “Bırak gel, bu hayat sana göre değil, sen bittin mahvoldun, gel biz istediğin yaşamı sana hazırlarız.” Yani o da çözüm değil. Ben öyle bir şey istemiyorum. Ben o adamı seviyorum üstelik de; bırakmak istemiyorum yani. Sonra işte hani kahramanım o benim, beyaz atlı prensim... Ne kadar eksileri, yanlışları olsa da...

Mesela ben hep şey beklerdim. Eşim bir gün fark edecek benim neler yaşadığımı, çünkü biz öyle başlamadık, o özel bir insan, bir gün fark ede-

cek, beni ne kadar incittiğini anlayacak ve çok düzgün bir insan olacak, geri dönecek. Hep bunu beklerdim. Mesela grupta da anlattım bunu, çok gülmüşlerdi. Ben yaş pastayı çok severim mesela; eşim de zaman zaman getirir. Ama sürekli çikolatalı yaş pasta getirir. Nefret ederim çikolatalı yaş pastadan. Ben bunu hiç söylemedim ona. Hiç söylemedim. O da hep çikolatalı yaş pasta alır gelir. Bunu yeni söyledim ona, biliyor musun? Dedim: “Ben çikolatalı yaş pastayı hiç sevmem. Ben jöleli meyveli yaş pasta severim.” “Peki, niye daha önce söylemedin?” diye sorunca dedim ki, “İşte, ben senin anlamanı bekledim. Sen bir gün bunu fark edeceksin, beni anlayacaksın.” Ama ben kendimi ona anlatmak için hiç çaba sarf etmedim. Yani hep şöyle düşündüm: “O da çok yoruluyor, bir sürü sorumluluk yüklendi, hak etmedi bunları, bir de sorun ben yaratmayayım, susayım, işte ne yapalım, şartlar bize bu hayatı gerektirdi.” Hep böyle oldu.

Sonra KAMER’e gelip gittikçe fark ediyorsunuz birçok şeyi ama o daha kötü bir şey çünkü hayata geçiremiyorsunuz. O güç yok, o enerji yok. Sonra ben KAMER’deki iki kadına hayran oldum. Sıradan ev kadınları, bir şeyleri aşmışlar, KAMER’i oluşturmuşlar burada ve de çaba sarf ediyorlar. Onlardan çok şey öğrendim ben, evet. Ya dedim ki, “Ben de yapmalıyım, ben de bu işin bir parçası olmalıyım. Ben de sorumluluk almalıyım. Artık ‘ben’ olmalıyım.”

Ben daha bundan bir ay öncesine kadar eşimden izinsiz çarşıya gitmezken bugün Diyarbakır’a toplantıya geldim. Büyük bir yol. Dün dönmem gerekiyordu mesela. Aradı, “Hayır, program devam ediyor, yarın döneceğim,” diyebildim. Böyle bir şey mümkün müydü eskiden? Gittiğim saat bile şeydi benim için... Beşte evde olmam gerekiyor, beşte telefon çalar, “Geldin mi? Evde misin?” Yani böyle bir ortamdan çıktım.

Ben psikoloji eğitimi almış yarım bırakmış da olsam, günlük gazete okuyan, yani dünyada ne olup bitiyor bunlardan haberdar olmak isteyen, bunları takip eden bir insanım. Ben bunları biliyorum ama ben hayatımda çözüm yolu bulamıyordum, çıkış bulamıyordum. Üstünü örtme mi ya da yok sayma mı, belki de yok sayma... Kolaylaştırmak için kendime, katlanırlı kılmak için... Yani önümdeki seçenek terk edip gitmek; o da bana doğru gelmiyordu, ya da o gücü bulamıyordum. Onun için katlanırlı kılmanın adına yok sayıyordum belki de. İşte öyle bir şey.

İçinden geldiğim siyasi ortamın da etkileri var. Çok var. Hala ben bunun acısını yaşıyorum. Çok sık eleştirirlerdi beni, “Çok şık giyiniyorsun,” derler-

di. Bugün bile kendime makyaj yapmayı, birazcık bile kadınsı giyinmeyi yakıştıramam. Onun acısı hala var. “Devrimciler öyle olmaz, hayır, sen çok militan olmalısın, duygularını çok belli etmemelisin.” Bunların etkisi hala var üzerimde. Öyle bir süreçten çıkıp sonra bir de sıradan kadının hayatını yaşamak zorunda kalmak çok kötü bir şey.

KAMER benim içinden geldiğim siyasi ortamdan çok farklı. Orada bir kalıbın içinde olmalısınız. Kalıp. Kalıbın dışına çıkamazsınız. Bir adım atarken düşünürsünüz, dışlanırsınız çünkü en ufak bir yanlışınızda. “Tamam, bitti seninle işimiz,” denebilir. Dışlanmak istemiyorsunuz tabii. İnançlarınız var, inançlarınızı o temsil ediyor, dışlanmak da en kötü şey. Sürekli gerginsiniz. Ne diyecekler, nasıl eleştirecekler, doğru mu yaptım, yanlış mı yaptım? Kendini aşmalısın, kendini geliştirmelisin; ama nasıl? Tek başınasın bir yandan da orada. Burası çok farklı. Kendin olabildiğin bir yer, sen olabildiğin. Sen önemlisin, sen değerlisin, sen bir bireysin, senin düşüncelerin çok önemli. Orada öyle değil. Orada örgüt önemli, o ne derse onu yapacaksın, itiraz hakkın yok. Ya kabul edersin ya defolur gidersin. En kötü ceza bu: dışlanmak.

KAMER’de farkındalık yaratmaya çalışıyorsunuz; herkesin kendi özgün güçlerini ortaya çıkarmaya çalışıyorsunuz, çıkarmasına destek oluyorsunuz. Kurtarmak? Bir anlamda evet, bir anlamda hayır. Herkes kendisi başaracak kendi kurtuluşunu, diyelim. Önce kendimizden başlayacağız. Bu benim için çok büyük bir başlangıç oldu. Ben çarşıya çıktığımda arabalardan korkuyordum. Ağır bir depresyon... Hani şu odanın içerisine bir kuşu bırakırsınız, pencereyi de kapatırsınız, ne yapar? Bir o tarafa kafasını çarpar, bir bu tarafa. Onun gibi bir şey. Evet, var bir sorun var, görüyorsunuz, çözmek gerek, biliyorsunuz, ama nasıl? İşte ben KAMER’le bunu öğreniyorum. İlk defa sevdiğim yemekleri ve sevdiğim tercihleri söyleyebiliyorum.

Ben aşağı yukarı dört aydır KAMER’in içerisindeyim ve çok şey başardığıma inanıyorum. Mesela sedef hastası oldum, doktorlar dedi ki: “Bunun tedavisi yok, bu geçmeyecek.” Ben onu yendim, şaşıyorlar şimdi. Sedef hastalığı kalmadı mesela. O kadar da güçsüz değilim aslında. Yani bunu fark ediyorum. Hep bildiğim şeylerdi ama onları uygulama cesareti yoktu, ya da çabası yoktu. Ama bugün bu çabayı gösteriyorum. Bana eşim de, çocuklarım da, oğullarım da aynı şeyi söylüyor: “Ya çok geç anne, 48 yaşındasın, yorulacaksın, bu hayat sana göre değil, ya sen otur.” Diyorum ki, “Oğlum en azından ben mutlu öleceğim.” Öleceksem de en azından ken-

dim için, kendim istediğim için bir şey yapıyorum ve bu beni çok mutlu ediyor. Yarın da ölebilirim, bunun garantisi var mı, ama bilin ki KAMER içerisinde var olduğum sürece ölürsem mutlu öleceğim. Evde ölürsem çok kötü olacak benim için. Ama bugün gerçekten kendimi çok iyi hissediyorum, çok mutlu hissediyorum. Bir şeyler yapabileceğimi hissediyorum.

Büyük oğluma söylediğimde, “KAMER’e gidiyorum” diye, “Anne, şiddet mi yaşıyorsun? Atlayayım geleyim, sorunları çözeyim. Şiddet yaşıyorsun da benim haberim mi yok?” dedi. Yani onun şiddet algısı fiziksel şiddet sadece. Sonra anlattım biraz, “Sen bilirsin,” falan dedi. Ama ortanca oğlumun tepkisi çok farklı oldu. Mesela eşim bana hep diyor ki, “Yorulursun, yıpranırsın; sivil toplum örgütlerini ben biliyorum, çok fedakârlık gerektirir; sen altından kalkamazsın,” falan. Ortanca oğluma dedim, “Baban böyle düşünüyor,” diye. “Babam seni hiç anlamamış anne,” dedi, “ben seni anlıyorum, burası sana çok iyi geliyor, gözlerinin parladığını hissediyorum. Yanındayım, hep de yanında olacağım. Burası sana çok iyi geliyor.”

Annem bile beni destekliyor. Annem bile diyor ki “Sen git kızım, en azından aynı şeyi konuşabileceğin insanların olduğu bir yer.” Okuma yazma bile bilmez benim annem ama “Orasının öyle bir yer olduğunu tahmin ediyorum, boş ver sen kocanı mocanı takma, sen kendini nasıl iyi hissediyorsan oraya git,” diyor.

KAMER’le tanışmadan önce bana “Kaç yaşındasın?” diye sorduklarında 60 falan diye cevap verirdim. Ben şu anda kendimi 30 falan hissediyorum.

10- Heyyam

Böyle bir ilişkinin içindesin
ve kadın hareketinin parçası
olmaya çalışıyorsun

Ben KAMER'in grup çalışmasına katıldığımda üniversitede öğrenciydim. İlkokul beşinci sınıftan itibaren görüştüğüm bir de erkek arkadaşım vardı. KAMER'den sonra ayrıldım diyeceğim ama aslında o beni terk etti. Bu süreç benim için çok kıymetli gerçi, şimdi çok iyiyim. Doğru bir karar verdim çünkü. Onun için de doğru bir karar olduğunu düşünüyorum çünkü o çok geleneksel bir yaşamın içindeydi. Ben şarkı söylemeyi seviyordum ve türkücü olmak istiyordum. O da bunu kesinlikle kabul etmiyordu. Hatta her seferinde ya müzik ya ben gibi anlamsız bir tercih yapmak zorunda bırakıyordu beni.

KAMER'e gelip giderken de sıkıntı yaratıyordu bana açıkçası. “Önce kendimizi kurtaralım,” falan diyordu. Ben de, “Biz zaten önce kendimizle uğraşıyoruz,” diyordum ama hiç bunu anlamıyordu. “Bizim kurtarmak, kurtarılmak gibi bir sıkıntımız yok,” diyordum ama o hiç beni duymuyordu. Belki de hayatımda kendimi ifade edemediğim tek kişi o oldu. Ve hayatımın çok büyük bir bölümünü kaplayan insan da oydu. Bunun sebebine inmeye çalışıyorum ama çok da bir şeyler bulamıyorum.

Benim KAMER'le tanışmam ilişkimdeki 11inci yıl falandı. Zaten ondan bir-iki yıl kadar önce de müzikle ilgilenmeye başlamıştım. Bu ikisi benim için paralel süreçler olarak gelişti. İkisini de hiçbir şekilde istemiyordu. Müzikten sonra ben bir de feminizmle ilgilenmeye başlayınca kötü oldu.

Feminizm onun için çok ürkütücü bir laftı. Yani birden ben böyle bütün dünyayı yakacağım, yıkacağım, herkese karşı çıkacağım gibi geldi ona. O sırada feminizmi ben de çok bilmiyordum açıkçası. Üniversitedeyken,

KAMER'den sonra feminizmin türleri olabildiğini fark etmeye başladım. Bir noktadan sonra da içindeki ses artık, "Ben feministim," demeye başladı. Ama "Artık her şeyi öğrendim, tamamlandı," gibi de bakamıyorum. Bir sürü öğrenmemiz gereken, araştırmamız ve dinlememiz gereken şey var ama yine de temel taşlarını duyduğuma inanıyorum. Hayatımın içine de koymaya çalışıyorum. Zaten bir süreç, uzun bir süreç gerektiriyor bunu özümseyebilmek.

Neyse, erkek arkadaşım feminizmden çok çok korktu. Ben de öyle büyük bir heyecanla koşup ona söyledim ki, "Ben feminist oldum," diye. Adamın ödü koptu benden. Sonra böyle bir gün otururken dedi ki, "Sen feministsin." "Evet," dedim ben de büyük bir mutlulukla. "Sonra müzisyen olacaksın," dedi. "Evet," dedim. Beni sonunda anladığını düşünerek büyük bir zevkle cevap veriyordum ona. "Muhasebe okuyorsun ama muhasebecilik yapmayacaksın, öyle mi?" dedi. "Yapmayacağım," dedim. "Ben böyle bir kadınla evlenemem," dedi. Ben de "Öyle mi?" dedim, "Peki." Yani o an anladım ki hakikaten o noktada zorlamamın hiçbir anlamı olmayacak. Sonra ayrıldık. İyi ki de ayrıldık yani. Evlenmemize yakın bir dönemdi. Aileler tanışmıştı artık ve biz ciddi ciddi evlenecektik. Şimdi düşünüyorum da korkunç olurmuş evlenmek.

Ayrılmak zor oldu tabii. Birlikte büyümüşsün. Her şeyimizi bildirdik birbirimizin. Ne bileyim işte çay içmeyi birlikte öğrendik, yemek yemeği birlikte öğrendik, en güzel yerleri birlikte gördük. Mesela telefon onunla özdeşleşmişti benim için. Telefon bence oydu. Mektup oydu. Böyle birden hayatımdan gitmesi beni allak bullak etti, kendimi bulamadım bir dönem. Bütün geleceğim çalınmış gibi hissettim benden. Bütün planlarımız birlikteydi... Sonsuza kadarki planlarımızı yapmıştık desem herhalde doğru olur. Bu sefer kendimin ne istediğini düşünmeye başladım ama en dibe vurdum. Hakikaten böyle çakıldım, paramparça oldum ve sonra tekrar toplarladım. Pişman değilim yani, hiç hiç pişman değilim. İyi ki olmuş, çünkü şu an o çok mutlu, ben de çok mutluyum. Birbirimize göre değilmişiz demek ki!

Ayrılık döneminde ben kelimenin tam anlamıyla KAMER'e sığındım. KAMER'deki arkadaşlarımla yaşadıklarımı pek paylaşmadım, hiçbir zaman içini, içeriğini çok bilmediler. Korktum söylemeye açıkçası, bazen de utandım yaşadığım durumdan. Erkek arkadaşım ile yaşadığım ilişkide KAMER döneminde çok yoğun şiddete maruz kaldım ben. Fiziksel şiddet.

Bunu böyle çok az insan bilir ama inanılmaz yoğun fiziksel şiddete maruz kaldım ben. Yaklaşık 3–4 yıl boyunca. Resti çekip gidemedim çünkü dediğim gibi o bağımlılıklar beni esir almıştı. Aynı zamanda korktum. Bunu nasıl paylaşabileceğimi çok bilmiyordum. Hani “Sebep ne?” diye soruyordum kendi kendime, buna maruz kalmamın bir sebebi yoktu, hiçbir sebebi yoktu. Ama sebebi kendimde arıyordum. Suçlu bendim. Niye? O dönemde kendimi çok fazla sorguladım.

Bu arada onun psikolojisi çok bozduktu çünkü cezaevine girip çıkmıştı o dönem. Siyasetten dolayı girmişti işte ve çıktıktan sonra böyle kadın sorununu sözde çözmüş olarak çıktı.

Siyasi koğuşunda kaldı ve girdiği dönemde bir tez konusu verilmiş ona: kadın. 5000 yıllık kadının geçmişini çözmüş olarak benim karşıma feodal bir adam çıktı. Yaklaşık 8 ay kadar kaldı. Ama yetmişti. Keşke iki üç ay kalıp çıksaydı. Çıktıktan sonra inanılmaz bir değişim yaşadı. Ondan önce beni duymasa bile en azından hani duygusal tarafıyla algılayabiliyordu beni. Yani işte, “Müzik yapmak istiyorum,” dediğim zaman belki bir gözyaşım yetiyordu. Gözyaşı bütün kadınların silahıdır ya... Artık ondan da vazgeçmiş durumdayım, kimsenin yanında ağlamıyorum. Duymak zorundalar beni. Erkek arkadaşım cezaevine girip çıktıktan sonra bilirkişi olmaya başladı. İşte, “Ben kadın sorununu çözdüm, siz böyle böyle zaaf- larla dolu varlıklarsınız,” falan filan gibi. Ondan sonra onunla hiç diyalog kuramadık. Çünkü çıktığı zaman artık siyasi bir abinin yaşaması gereken formatta yaşamaya başladık. Biz hani gençtik, küçüktük, çok küçük yaş- tan beri birbirimizi seviyorduk; elele kolkola falan gezerdik, bir yerlerde otururduk, sinemaya giderdik, tiyatroya giderdik birlikte. Çok sıradan iki sevgilinin yaşadığı şeyleri yaşırdık. Cezaevinden çıktıktan sonra birden her şey kesildi. Mesela 11 yıl boyunca hiç bana isimle hitap etmemişti, çık- tıktan sonra bana isimle hitap etmeye başladı. “Canım, bitanem,” falan derken Heyyam oldum birden. Elimi tutmamaya başladı. Yalnızken bile yaşadığımız durumlar değişti.

İlişkimize şahit olan arkadaşlarımız vardı çok; bu değişimin onlar da çok fazla farkına vardılar. Eskiden ben onun için dünyanın merkeziydim. Herkes çok gıpta ederdi bizim ilişkimize. Arkadaşlarımız hep, “Bak, işte, cezaevine girdi ve psikolojisi bozuk. Bu o Ahmet değil, mutlaka dönüşe- cek. Sen onu tanımıyor musun?” falan diyorlardı bana. Ben hani, “Biz ayrılmalıyız,” falan dediğimde hemen, “En zor anında onu terk mi ede-

ceksin?” diyorlardı. Her sıkıntı yaşadığımızda, mesela bana bağırdığında, “Bugün onun yanında olmazsan, ne zaman olacaksın?” diyorlardı. Ondan sonra ben de duruyordum. “Bu kadar kötü biri olamam,” diyordum. En zor anında nasıl terk ederim onu? Benim de çocukluk arkadaşım o zaten. Böyle bir hesaplaşma içine girdim. O sırada onu terk edersem, gerçekten çok kötü bir insan olduğumu düşünecektim. Bir de o dönem benim hiç kendi çevrem yoktu. Hep onun arkadaşları benim arkadaşlarım olmak zorunda olmuştu. Üniversitede yeni tanıştığım insanlarla hemen tanışırды, beğenip beğenmediğini söylerdi bana.

Böyle sıkıntılı, çok sıkıntılı bir dönemdi benim için. Çok çok fazla şiddet gördüm. Defalarca kez boğmaya falan kalktı. O dönemde KAMER’e çok gidip geldim. Grup çalışmasına da giriyordum ama bunları grupta paylaşamadım. Çok zordu. Bu ilişkinin içinde olmak çok ağırdı benim için. Yani böyle bir ilişkinin içinde sin ve kadın hareketinin bir parçası olmaya çalışıyorsun. Ve herkes bir şeyler anlatırken sen yaşadığın şiddeti anlatamıyorsun. Sen kendi gerçekliğine dönemiyorsun. Belki de bunu paylaşmadan aşmaya çalıştığım için bu kadar uzun süreye ihtiyaç duydum. Gerçekten paylaşmadan aştım.

Başkalarını dinlerken hep kendi yaşadıklarımı düşünüyordum. Mesela hani grup çalışması yaparken, işte, bir kadın yaşadığı durumu paylaşıyordu, sonra da çözümler yapıyordu. Onların çözümlerleri benim için işte esas oldu. Sonra kendi çözümlerimi de koydum içine. Ve bu şekilde aşmaya çalıştım. Hala tam olarak aşabilmiş değilim işin açıkçası. Yükü çok ağır.

Ondan sonra hatalar yapmaya başlıyorsun. Onda bulamadıklarını bir başkasında aramaya başlıyorsun... Bir de sevgisiz bir aileden geliyorum zaten ben. Çok sevdiğimi, aile bireylerinin birbirini çok sevdiğini biliyorum, o konuda inanılmaz güçlü bir bağımız var, ama bunu hiçbir zaman birbirimize ifade etmedik. Bunun da o dönem için çok etkisi vardı. Hani “14 yıldır bu beni sevmiyormuş, e zaten annem de beni sevmiyor, zaten babam da sevmiyor, zaten okuldakiler beni hiç sevmiyor,” falan filan derken kendimi böyle sevilmeyen bir tip ilan ettim. Sonra sonra ailen bana çok destek oldu. O dönemde mesela anneme gidip, “Anne seni seviyorum,” dedim. Bu benim için çok önemliydi. Bunu da Hayriye Abla söylemişti. “Neden sevgimizi beklelim ki?” demişti. “Hadi bugün en sevdiğiniz arkadaşınıza bir mesaj çekin,” demişti “veya gül götürün.” O gün ben de annemi aramıştım. Anneme ilk kez onu sevdiğimi söyledim. O da ağlama-

ya başladı. İşte, “Kurban olurum kızım ben sana, ben de seni seviyorum.” Ama ikimiz de öyle utanıyoruz ki. Böyle sevgimizi sunmaktan utanıyoruz. Sonra işte babamla falan konuştum. Babamla hiç telefonda konuşmazdık biz, hiç beni aramazdı. Babamı da aradım ben, babamla da konuştuk falan. “İyiymi baba ben burada,” dedim, “çok mutluyum,” dedim. O da, “Çok sevindim kızım, ben sana çok güveniyorum zaten,” falan dedi; hiç söylemediği şeyleri söyledi bana. “Biliyorsun bize ne zaman ihtiyaç duyarsan buradayız, seni ihmal ediyoruz ama unutma ki biz senin aileniz,” falan dedi. Ben de dedim ki “Evet, ailem beni seviyor.”

Sonra işte ablamlarla çok büyük sıkıntılar yaşıyordum aynı dönemde. Okumaya İstanbul’a gittiği için onunla uzun yıllar ayrı kalmıştık ve ben hiç tanımyordum onu. Tatillerde gelirdi, çok kısa süre kalırdı ya da geldiğinde arkadaşlarını da getirirdi, bizimle hiçbir şey paylaşamazdı o yüzden. Böyle birden bir abla geldi evimize ve bizimle yaşamaya başladı. O kadar rahatsız oldum ki ben ondan. Bir de benim her şeyime karışmaya başladı böyle. Zaten ilişkim çok kötü gidiyordu. Çok kötü tartışıyorduk ablamlarla. Bir gün göturdüm onu bir yere ve dedim ki, “Sen benim ablam olamazsın, yani ablam olman için o kadar uzun süreye ihtiyacımız var ki bizim... Ama istersen benimle arkadaş olabilirsiniz. Onun için de birbirimizi tanımamız lazım. Bu şekilde ben seni kabul etmiyorum,” dedim. Sonra ağladı, ben de ağladım. Açık sözlü olmayı öğretmiş KAMER bana... Şimdi şimdi fark ediyorum bunu. Annemle ilişkim, babamla ilişkim, erkek arkadaşımın ilişkim, ablamlarla ilişkim, hepsini dönüştürmeyi başardım.

Bir de şunu fark ettim: Ben hep, “Ablam yerleşik hayata geçtikten sonra,” falan gibi cümleler kuruyormuşum. Sanki bugüne kadar kabile hayatı yaşıyordu da bugünden sonra gelip ailesiyle yerleşik hayata geçti. Yani zor kabullendim, çok zor kabullendim onu. Sonra işte ablamlarla arkadaş olmaya karar verdik. Sonra ben dedim ki, “Bir gün eğer ablam olursan söylerim ben sana.” Şimdi evet, ablam o artık benim.

Size anlatırken daha fazla farkına varıyorum ki çok çok büyük bir dönüşüm yaşadım ben, evet.

11- Rojin

Ben varım ve benim yapabileceklerim var

Ben KAMER'i daha çok şiddet gören kadınların, ezilen kadınların kendi ayakları üzerinde durmak için açtıkları bir yer olarak düşünmüştüm ama içine girdikten sonra birçok çalışması olduğunu gördüm, anladım. Burada yapılan ilk gruba girerek KAMER'i tanıdım. Çok heyecanlıydım gruba katıldığımda. O zamana kadar dünyanın en mutlu insanı olduğumu sanıyordum. Bir Polyanna gibi. Ben iyiyim, ailem iyi, herkes iyi, maddi durumum da iyi, bütün koşullar benim için iyiydi bana göre.

Grup tanışma ile başladı, her hafta bir konu konuştuk. Her konuda yeni bir şey fark ettim. İletişimde ben kendimi hiç ifade etmediğimi fark ettim; benim söz hakkım yoktu aslında... Ben hiç, "Bunu istiyorum," ya da "Ben de bunu düşünüyorum, benim de bu fikrim var" dememişim daha önce. Hep, "Tamam, evet, olur," hep "olur" demişim. Konu yavaş yavaş şiddete geldi. Gerçi kendi ailemde fiziksel şiddet yaşamadım, ama yine de kız olmanın ayrımcılığını yaşamıştım. Benim annem babam sevgi dolu insanlardı, bütün çocuklarını sevgiyle büyütmişlerdi ama yine de ayrımcılık yaşadım. Çok erken yaşta, 16 yaşında, evlendim. 19 yaşında da anne oldum. O yaşta evlenmeyi istedim mi? Yani ona isteme denmez herhalde, bilmiyorum. Biraz çabuk geliştim ben, fiziksel anlamda. İlkokul beşinci sınıfa kadar okudum. Evlendim, ilk iki yıl çok iyiydi, yani bana göre iyiydi. El üstünde tutuluyordum eşim tarafından. Eşimin ailesi ile birlikte oturuyorduk. Yani buradaki geleneklere uygun şekilde bir gelin nasıl olması gerekiyorsa ben de öyleydim. Herkes gibi...

Evliliğimin ikinci yılından sonra sorunlar yaşamaya başladık. Ben çocukları hemen hemen yalnız büyüttüm. Burada erkekler sadece eve ekmek götürür. Hani onların özel ihtiyaçlarıyla falan ilgilenmezler. Hiçbir anlamda çocuklarla ilgilenmedi. Okulda bile veli bendim. Zaten küçük yaşta birçok sorumluluğu almıştım, ailesiyle oturuyordum, oradaki sorumluluklar bana aitti. Onun ailesinde fiziksel şiddet yok... “Bunu yap, şunu yap,” demezler ama sen zaten rolünü biliyorsun, sen zaten yapıyorsun. İşte misafir de ağırlıyorsun, kayınvalide kayınbabaya itaat de ediyorsun. Ki saygı zaten bizim değerlerimizin en başında gelen şey. Eşimle aramızdaki ilk kopukluk onlarla yaşamak zorunda olduğum için oldu. Sonra kızım doğdu. Sonra ikinci kızım ve oğlum doğdu. “Çocuklarımın kendi özel ortamlarının olması gerekiyor,” dedim. İşte o zaman evi ayırdık. Yani aslında herkesin yaşadığıdır biraz benim de yaşadıklarım.

Ayrı eve çıktıktan sonra bir dönem iyiydik. Sonra yine sorunlarımız oldu. Ben KAMER’de gruptayken, ilk önceleri “Çok iyiyim,” diyordum. Sonradan yaşadığım şiddeti fark etmeye başladım. En son ne olacaksa olsun, “Ben kendim gibi davranacağım, o bana saygı duyacak,” dedim. Ve kendim gibi davranmaya başladım. KAMER’le birlikte kendim gibi davranmaya başladım. Önceleri ondan korkuyordum, istediğimi söylesem beni öldürecek sanki. Eşime “Ben benim, ben senin istediğin gibi bir robot olamam. Beni istediğin zaman kumanda edemezsin,” dedim. “Bu ne demek?” dedi. “İşte ‘Sen bunu yap, böyle ol, bana hizmet et, çorabımı yıka, yatağıma gir,’ diyemezsin demek.” Yatağımyı ayırdım. “Kendime olan saygımyı yitirdim ve ben artık bunu yapmayacağım,” dedim. Tabii bana şiddetle de yaklaştı. Bir kaç kez üzerime geldi mesela aynı yatakta yatma konusunda, ben reddettim. Zaten cinsellikten tiksiniştiğim.

Bir ara boşanma noktasına kadar geldik. Sonra o yavaş yavaş değişmeye başladı. Çocuklarla ilgileniyor, bana karşı çok kibar falan. Son dönemlerde bayağı bir değişiklik oldu. Eskiden o boşanmak istiyordu, boşanmak için zemin yaratıyordu. Ben boşanmak istemiyordum. Şimdi ben ondan boşanabilirim artık ama o istemiyor... Yavaş yavaş bana saygı duymaya başladı. Mesela artık ben “Urfa ya gidiyorum,” diyorum, “Tamam,” diyor. O bunu diyecek adam değildi. Yani tavrım kendisine dönüp bakmasına yol açtı.

Bir arkadaşım bana, “Sen çok korkak birisin,” demişti. Bu benim beynime işlemişti. Acaba ben korkuyor muyum? Doğru korkuyormuşum! Eşim elini kaldırdığı gibi ben ürküymüşum. Artık elini kaldırdığında benim

korkmadığımı gördü. Ya da mesela konuşurken sesini çok yükseltiyordu. O yükselttiği zaman ben de yükseltiyordum. “Komşular duyar,” diyordu. Ben de “Duysunlar. Konuşuyorsak ikimiz de aynı tonda konuşalım,” diyordum. Sonra ses tonunu ayarlamaya başladı. Yani tek sorun insanın kendi istediğini yapması değil. Birlikte bir şeyler yapmak, birlikte paylaşmak. Artık yavaş yavaş bunu yapabiliyoruz.

Kendimi var ettiğim yer KAMER oldu. Ben bu saatten sonra gidip üniversite okuyamam, öyle bir ortamım yok. Burada tek ölçü okumaktır, ailede de çevrede de. Okumuşsan sen bir şeysin ama okumamışsan hiçbir şeysin. Evde çalışıyorsun ona saygı yok, ev kadını çok aşağılayıcı bir durum gibi görülüyor. Mesela geçenlerde bir kadın, başka bir kadına, “Çalışıyor musun?” diye sordu. O da, “Evet, evde çalışıyorum,” dedi. O kadar hoşuma gitti ki... Demek ki bu dil gelişmeye başladı.

Kadın politikası... Bugüne kadar kadın olarak kimse bizden ne istediğimizi sormadı. Kadın çalışması diye bir şey yoktu. Çünkü bu da bir politika, kadınlara ulaşma politikası, kadınların kendilerini ispatlama politikası, kadının kendini var etme politikası. Siyaseti de biliyorum. Orada kadınlar mitinglerde önde ama evde yine arka planda, evde yine aynı ayrımcılığı yaşıyor. Demokrasiyi savunan insan evde kadına şiddet uygulayabiliyor. İlk başta KAMER'in siyasi bir partiye bağlı olduğunu düşünmüştüm. Ama sonra bağımsız olduğunu gördüm ve bu bana iyi geldi.

Ben kendimi KAMER'le fark ettim, kendimi keşfettim yani. KAMER'de grup çalışmasında iletişimi, ayrımcılığı, şiddeti fark ettim, toplumda yaşadığım şiddeti fark ettim ve ne istediğimi fark ettim. Mesela bugün ne istediğimin adını koyuyorum. Gruba girdiğimde iletişim ve ayrımcılık konuları beni çok etkiledi. “Ben” demeyi, iletişimde karşılıklı konuşmayı, kendimi ifade etmeyi, toplumda iletişimi öğrendim. Eşim bir noktada, “Bundan sonrası yeter,” dedi, çünkü her konuda bir fikrim vardı artık. Bu da onun hoşuna gitmiyordu.

Ayrımcılıkta kız çocuğuyken yaşadıklarımı hatırladım. Hani çocuklar evcilik oynarken kızlar eve bakar, erkeklerin eline para verilir, erkekler gider alışveriş yapar diye konuşmuştuk. Öyle yani, biz evcilik oynarken, hani elimize para değil ama evdeki bütün roller verildi. Bu bir ayrımcılık. İletişimde de fark ettim ki hep başkası ne istiyorsa, ben de onu istiyordum; kendimi bir toplumda ifade edemiyordum. Niyeye? Çünkü hep benim yerime başkaları konuştu. Şiddette de psikolojik şiddet yaşadığımı fark ettim.

Fiziksel şiddeti yaşamamıştım, ama taciz edilmişim mesela. Ben çocukken bir gün bir düğüne gidiyoruz. Önde arkadaşım ve arkamda benden yaşça büyük bir erkek vardı. Bana yaklaştığını fark ettim, nefesini hissettim. O anda yaşadığım gerilimi, korkuyu hatırladım. Kendimi diğer tarafa nasıl attığımı hiç hatırlamıyorum. Arada bayağı bir mesafe vardı... Ne kadar etkilendiğimi hatırladım.

KAMER'e başladım, benim kavgam da başladı, yani her şey bitmedi. İnsanın fark ettiklerini kendisine yansıtması, içselleştirmesi zaman alıyor. Bazı şeylerde çok tıkanıyorum hala... Ben herkese, "Canınız acıyacak, çalışmaya başlayacaksınız ve bitmeyecek bu," diyorum. "Ben varım" diyebiliyorsa insan, mücadeleci bir yapısı da çıkıyor. "Ben varım" diyorsan olumsuzluğu da söyleyebiliyorsun. Biz sonuçta doğru yanlış birçok yöntemle yetiştik. Yanlış yapmamız da o kadar normal ki!

Kafamda çok şey var düşlediğim. Yani evde oturmayı düşünmüyorum... Benim maceracı bir yönüm var. Yani uçmayı severim ben, öyle kanatların olsa uçayım, derim ama buralar beni hep kapatıyor. Burada kalmak, mücadele etmek, bir şeyler yapmak lazım. Yapacağım. Karar vermek çok önemli. Bir de istemek. Karar vermeyi ve istemeyi de Nebahat Abladan öğrendim. Bana "Yapamam diye bir şey yok, istemek ve karar vermek çok önemli," demişti. Çok kararlı, çok inançlı, kendi işine çok inanan bir insan. Gerçi KAMER'deki herkeste farklı bir şey var. Naime Ablayı çok ayrı seviyorum, Nilgün'ü çok ayrı seviyorum. Nilgün'de biraz kendimi görüyorum. O da böyle biraz çılgın.

Ben feministim. Ben varım ve benim yapabileceklerim var. Kendi haklarım var, insan haklarım var, benim de her insan gibi her şeyden faydalanmaya hakkım var. Yani "Feministim," diyorum, konuşuyorum da feminizmi. "Feminist olanlar genelde erkekleri dışlıyorlar, lezbiyen oluyorlar," diyorlar. Açıklıyorum her yerde. Erkekleri falan dışlamıyoruz, biz insan haklarını savunuyoruz, insan diyoruz, biz de herkes gibi yaşama hakkına sahibiz, diyoruz. Sanki feminizm biraz daha elit kesiminmiş gibi bir bakış açısı var. Oysa tarlada çalışan bir kadın da feminist olabilir, memur bir kadın da. Çocuklarımı da birer feminist gibi yetiştiriyorum...

12- Papatya

Aşacağım çok az şey kaldı,
onları da zamana bırakıyorum

KAMER'e katılmamı bir arkadaşım tavsiye etti. O gruplara katılıyormuş, bana da söyledi. Kendinde çok farklıklar olduğunu anlattı. Mesela bir topluma girip konuşmadığını, eşiyile bazı şeyleri aşamadığını ama çalışmalarından sonra bunları yaptığını söyledi. Bana başta çok cazip gelmedi. Zaten ben kendimi yetiştirmiş olarak hissediyordum. Yani ben kendimi yetiştirmiştım, bunlara ihtiyacım yoktu. Israr edince bir kaç defa, gelmeye karar verdim. Ama bu defa da eşimle sorun yaşadık.

Zaten zor bir evlilik geçirdim. Ben 19 yıllık evliyim. 19 yaşında evlenmişim. Evliliğim görücü usulü oldu. Ben o sırada üniversiteye hazırlanıyordum, İzmit'te ablamın yanında. Hem de onun çocuğuna bakıyordum. Ablamın çalıştığı yerde eşimin teyzesi beni görmüş, beğenmiş. Sınava girmeme gerek kalmadan böyle bir evlilik oldu, buraya geldik. İyi bir aileydi, kültürlü bir aileydi, her şeyi bilen bir aileydi fakat evlenince öyle olmadığını gördüm. Bayağı bir baskı altına girdim. Hiçbir şey söyledikleri gibi ya da nişanlılıktaki gibi değilmiş. Zaten bunu evlendiğim ilk haftası anladım. Yine de iyi bir adam ama belli kuralları vardı ve çok kıskançtı. Mesela ben beş yıl balkonumu göremedim. Karşıda kim var, ev mi var göremedim. Kesinlikle çıkmam mümkün değildi balkona. Yok, beni karşıdan gören olur, yoldan geçen olur beni görür, işte şöyle. İlk birkaç yıl hep kavga ettik. Ben de serbest büyümüşüm. Kabul edemedim ilk başta. Canım sıkılıyordu, bir gideyim çarşuyu dolaşayım, işte, "Ne var? Niye gideceksin?" derdi, gidip dönünce de hep kavga ederdik. İşte, "Yana baktın; bir adam sana değdi; vitrine baktın;" bunlardan hep kavga ederdik.

Düşündüm hiçbir sosyal güvencem yok, ne yapabilirim? Baba evine dönmeyi asla düşünmedim. “Bu şekilde dönemem,” dedim. Zaten beş yıl da çocuğumuz olmadı. O dönem benim için kâbustu. Düşündüm böyle kavga kavga ne kadar devam edeceğiz, ben bu evliliği bitirmeyeceğim, kalkıp gitmeyeceğim, ben bunu çekmek zorundayım, kavgayla da yaşamayız, iyisi mi bunun isteklerine uyup ben bunu devam ettireyim. İşte beş yıl öyle gitti. Beş yıl sonra biraz düzelme oldu. Yine aynı şeyler devam ediyordu ama en azından balkona çıkmaya başlamıştım. Bir işte çalışmayı çok istiyordum ama asla çalışma hayatım olamazdı. Sonra işte bir gün, “KAMER’e gideceğim,” dedim. “Sen gidemezsin! KAMER nedir? Nereye gideceksin? Ne yapacaksın? İşte evde otur, çocukların var.” Sürekli itiraz etti. Ama ben geldim.

Ve KAMER’le tanıştıktan sonra çok şeyin farkına vardım. İlk başta dedim ya, “Ben her şeyi biliyorum,” diyordum. Her yeri gezmişim, görmüşüm, belirli bir kültür var, lise bitirmişim... Ama hiç öyle değilmiş. Onu buraya geldikten sonra anladım. Kendimi tanıdım, “ben” dilini kullanmaya başladım. “Ben” dili yoktu, asla yoktu, hep karşıdakini mutlu etmek, karşıdaki kırılmasın... Hep fedakârlık, hep kendinden veriyorsun. Çok şeyin farkına vardım. Onları da evde uyguladım, kötü olmadan. Burada öğrendiklerimin aynısını evde eşime uyguladım, çoğu şeyi aştık. En çok eşimle olan ilişkiyi değiştirdim.

Ondan öncesinde mesela yeni evliyken... Kayınpederimin evine, İstanbul’a gideceğiz, ben uzun etek giymişim; kısa giysem bacaklarım görünecek, beni öldürecek. Kayınvalidem dedi, “Kızım pantolon giysene,” “Benim pantolonum yok ki!” dedim. “Sana bir pantolon alalım, İstanbul’a gideceğiz, yol gideceğiz, pantolonla rahat gidersin,” dedi ve aldı. Biz İzmit’ten küs geldik. Eşim diyor ki, “O sana söylese bile sen diyecektin ki ‘pantolon bana yakışmaz.’” O pantolonu ben de getirip burada attım. Sen pantolonu giyip nasıl İstanbul’a gittin? Belki bir yıl onun davası sürdü. KAMER’e kadar da pantolon giyemedim.

Eşimle ilk başta şöyle konuştum... Mesela sokağa çıkarmıyor mu? Önceden, “Tamam, sinirlenme, ben çıkmam;” hep böyle derdim, o da görüyordu, bu her şeye uyuyor, bu böyle gidecek. Şimdi, “Senin bana güvenin yok mu? Yoksa tamam çıkmayayım. Ama güvenmiyorsan, o zaman ben bu evliliği sürdürmeyeyim. Güvenin yoksa sen işe gittikten sonra ben istediğimi yapabilirim; senin ruhun duymaz. Beni bu duruma getirtme, çoğu

şeyi gizli yapıyorum. İşe gittikten sonra akşama kadar gider gelirim ama 'Evdeydim', derim. Bunu da senin ruhun duymaz. Bunu yaptığım zaman çocuklarım da farkına varacak, 'Annem gündüz bunu yaptı ama babama ne diyor', diyecek, çocuklarım da bu şekilde yetişecek, psikolojileri bozulacak. Biz 3 çocuk yetiştiriyoruz," dedim. "19 yıllık evliyiz. Bir gün yanlısımı gördün mü?" "Hayır." "O zaman bırak." Böyle böyle dedim. "O zaman daha genç bir yaştaydım, bunları kaldırıyordum ama bunları kaldıramıyorum artık. Kendimi tanıdım ve artık bazı şeyleri yapabilirim," dedim. Burada gördüklerimi, her şeyi yoluyla eşime anlattım. "Bunların değişmesi gerekiyor. Bak böyle olunca beni kaybedersin." Önceden korkuyordum, hiçbir güvencem yoktu, beni dışarı atsa gideceğim baba evine. Onu da kaldıramam. Onun için boyun eğiyorum. Ama artık, "Bunları bil; ben artık boyun eğmem sana; bunlar olduğu zaman kendi başımın çaresine bakarım. Bak bana iş teklifi var, ben çalışabilirim. Bunları biliyorum. Boşta kalmam, kendime de bakarım, çocuklarıma da bakarım, daha iyi de bir hayatım olur. Ama ben istiyorum ki bu duruma gelmeyelim," diyebildim. Adam gerçekleri gördü. Artık boyun eğen kimse yok. Bazen diyor ki, "Ben sana karışmam, sen beni döversin de."

Çocuklarımı da yetiştirmeyi KAMER'e geldikten sonra öğrendim. Mesela bizler hep bastırılmıştık. Kız çocuklarıma da bunları yapmak istemiyordum, yanlış olduğunu biliyordum ama dışına çıkamıyordum. Benim eşim iyi bir koca, iyi bir babadır. Nasıl iyi bir babadır? Kötü bir alışkanlığı yok, buldu mu getirir, yedirir, içirir. Bir şeyimizi eksik bırakmaz, bu kadar. Ben bunu işte "güzel bir koca örneği" görüyordum, "Ne yapalım artık, o huyları da olsun," diyordum. Ama şimdi öyle demiyorum. Dengeyi kuramıyor. Sinirli gelirse hiç suçu yokken çocuğa bağırırdı; uyuduktan sonra da çocuğu alıp içi rahat etmez severdi. Benim büyük kızım çok içine kapanık. Niye? Babası sürekli böyle: "Kız çocuğudur, sakın gitmesin bir yere, arkadaşlarına gitmesin, bakkala gönderme, çarşıya gönderme, kız çocuğudur bunları sakın bırakma." Ben de diyorum ki, "Kızım okula git;" okul da karşımızda hemen, "yoldan geçerken dikkat et, hemen eve dön çünkü başına bir şey gelirse diye korkuyorum. Bir şey gelirse ben ne cevap vereceğim bu adama?" Olmaz ama öyle bir psikolojik baskı altına almıştı ki, aklımda, "Okula gidecek kötü şeyler olacak, ben bu adama ne cevap vereceğim?" Hep o vardı. Çocuk da öyle öyle bastırıldı. İçine kapanık, derslerini etkiliyor. Sonra ben psikologa aldım götürdüm. Psikolog dedi, "Ben sizi tanıdım, sizde bir sorun yok, bu çocuğun babasını tanımak istiyorum." Ben de, "Yok," dedim, "tanımanıza gerek yok, çok iyi bir babadır. Beni ta-

nıdır ya o benden çok daha iyidir.” Bana göre onun o huyunu söylemek suç, benim ayıbım gibi geliyordu. Ne kadar yanlış, ben onu gizledim. Ve çocuğa da tembihledim, “Sakın demeyesin ki babam beni bastırıyor.” Ben bunun bu yönünü nasıl söyleyeyim, ayıp.

KAMER’de aklım başıma geldi. Hiç ayıp değilmiş. Niye ayıpmış? Ben kocamı yüceltirim derken bak kaç kişi birden eziliyoruz. Bu sene psikoloğa devam ediyoruz. Konuştuğumda dedim, “Babası dengeyi kuramıyor.” Bunu çok rahat söyledim. Dedim ki: “Ben bunu daha önce saklamıştım ama bu çocuk böyle. Babası ya çok seviyor, ya hiç yoktan kızıyor, bağırıyor, bu çocuğun sebebi o.” Psikolog, “Ne yapmamız gerekiyor?” dedi. Dedim, “Ben babayı tedavi etmeye çalışıyorum.” Çocuktan önce babayı tedavi etmeliyim ki çocuğa yansın yani. Bu çocuk böyle giderse ne güveni gelecek, ne sosyal yönü gelişecek, ne okul. Bunu kocamın da kafasına yerleştirdim. Bunu işte böyle böyle, çocukların da kafasına yerleştirdim. Kız çocuğu diye değil. Şimdi artık çoğuna gizli gönderiyorum çünkü çoğu şeyi aşmaya çalışıyoruz, sırayla. Arkadaşıyla gönderiyorum. “Kızım baban gelmeden eve gel,” diyorum. Bir zaman sonra o evde olduğunda da göndereceğim. Çocuğun kendine bir güveni gelsin.

Kızımın bir arkadaş gibi olmayı başardım. Oturdum konuştum, dedim, “Muhakkak biz bütün imkânlarımızı göstereceğiz; sen çaba sarf et, okumaya çalış, oku. Niye? diyeceksin. Ben okumadım, ev hanımıyım, babam beni bugün dışarı atsa, ortada kalacağım. Ama bir okumuş olsam bunlara boyun eğmek zorunda kalmayacaktım. Ben yine şanslıyım ki böyle bir adamla evlendim. Eksilerine rağmen artıları da var. Bu şekilde idare ediyoruz. Ama belki senin böyle bir şansın olmayacak. Muhakkak okuman lazım.” Kızımı tanıdım, onu çok güzel yetiştiriyorum. Her konuda bana açık artık. “Bak kızım,” dedim, “erkek arkadaşın olacak, benim de oldu.” Ben bunu kabul etmezsem mümkün değil, ben yaptım o da yapacak. Çünkü benim annem ben küçükken öldü, ablalarım, “Aman saatinde gel,” derlerdi. Erkek arkadaşım oldu ama bunları hep gizli yaptım. Ama hata yaptım. Hatalara düştüm. “Erkek arkadaş, bunlar normaldir, bunları yaşayacaksın, belki bir pastanede oturacaksın, benim haberim olsun ki hata yapmayasın. Ben nerede olduğumu bileyim.” Şimdi çocuk zayıf aldı mı, bana açıktır. Çocuk bayağı bir gelişti, dersleri çok düzeldi, çünkü benimle arkadaş gibi. Babasına da bunu söyledim. “Çocukların yarın öbür gün sorunlu olacaklar,” dedim, “Bunu kaldıracabilecek misin? Bunların sonu böyle olacak. Rahat bırak bu çocukları.” O da şimdi rahat. Ve psikoloğa gidip kendisini söylediğimi

de söyledim. Dedim, “psikolog gelip seni bulacak. Bana dedi, ‘Babasını çağıralım’, ‘Gelmez’, dedim; ‘Biz gidelim,’ dedim ve iş yerinin adresini verdim. Ya sen düzeleceksin ya da psikolog iş yerine gelip seni sorgulayacak. O duruma gelmeden bunları düzelt,” dedim.

Onun dışında dün akşam sürücü kursuna gideceğimi söyledim. “Yok, ne işin var senin sürücü kursunda. Ben sana araba kullanmayı öğretirim. Zaten polisler bayanlardan ehliyet sormuyor,” dedi. “Yok,” dedim, “sen bana öğretemezsin. Hadi sorarsa, ceza verirsin. O duruma düşmeyeceğim. Sen beni gönderirsen gönder. Göndermezsen ben muhakkak bir şekilde çalışacağım,” dedim; “Ben kendim de gidebilirim” dedim. Sesi çıkmadı. Ve mesela etkinlikler düzenliyoruz KAMER’de. Ben asla akşamları evdeyken bir komşuya bile gitmem. Gidemem o evdeyken. Mümkün değil. Bundan bir ay öncesinde bir gece düzenledik. Bir sürü arkadaşım gidiyor ama ben izin bile almayacaktım, çünkü bırakmayacak biliyorum. Duyuyor işte telefonda konuştuklarımızı... “E sen?” dedi “Ben gitmeyeceğim.” Bir de kaleyi içten fethetmek lazım. “E, sen gece izin vermezsin.” “Yok, canım,” dedi, “sen o kadar emek verdin, git.” Şaşırdım. Gitmeyi düşünemiyordum. Gece beni gönderdi, evde çocuklara baktı. Bunlar çok büyük gelişmeler. Eşim de değişimin farkında. Fakat her şeyi mantıklı olarak anlattım. Oturup anlattım. Konuştuk. İnkna etmek için dediğim gibi güvenden başladım.

Cinsel hayatımı da düzelttim. Gruptaki herkeste şu düşünce vardı. Ayıp, çok ayıp, cinsel hayat konuşulmaz. Eşim istediği zaman olur, sonra iş biter o senin görevin. Hep derler, “Ne gereği var. Her gün istiyor işte, haftada bir kaç gün.” Ama bunun normal bir şey olduğunu öğrendik. Yeme içme gibi normal bir ihtiyaç olduğunu öğrendik. Bu meğer normal bir ihtiyaçmış ve tabii ki ona karşılık vermek de. O bizim de ihtiyacımız. Onun olmamasında ne sıkıntılarla karşılaştığımızı gördük. Fiziksel olarak bir sürü değişime uğruyoruz. Sonra gerçeğini öğrendikten sonra ona göre uygulamalara girdik. Bu normal bir şeymiş. İki grup yaptım ve hiçbirimiz, hiçbir kadın demedi ki, “Ben istiyorum.” Ay ayıp öyle olur mu? İşte “Ben istemiyorum mecbur kocam istiyor.” Yok, o değilmiş. İstemek normalmiş. Artık bizlerden de böyle bir şey gelince, erkekler de şaşırdı, hoşlarına gitti, ne kadar güzel. Mesela benim eşim bu değişime çok memnun oldu. Dedi, “İyi ki KAMER’e gitmişsin.” Baştan kızdım ama dedi “Ben bilseydim daha önce gönderirdim.” “Git,” dedi, “kopma oradan. Böyle değişeceksen, güzel şeylerle karşılaşacaksın, hep KAMER’e git,” dedi.

Şimdi aileme karşı da daha mantıklıyım. Ailem de iyi bir aile. Fakat çok şeyimdir, annem zaten ben çok küçükken öldü, hep babamı düşünürdüm, hep ablalarımı düşünürdüm. Evde bekâr ablam var, üvey anne var, hep onu düşünürdüm. Ay eziliyor. İzmit'te bir ablam var, onun eşi çok genç yaşta öldü. Hep kafayı onlara takardım kendim yaşamazdım. Ama şimdi üzölmek bir şeyi halletmiyor onun da mantığına vardım. Ben onları düşünürken hayatım gitti. Ben kocayla mücadele et, çocuklarla mücadele et, aileyle mücadele et, çevremdekileri kırmamak adına yıpran. Ben bir birey olduğumu hissettim. Erkekler getiriyor ve her şeyi yapabiliyorsa, kadınlar da sizin gibi her şeyi yapabilir. Ben yapabilirim, ben senden daha fazla yapabilirim. Ve yaptım da. Eşim maddi açıdan çok kötü günler geçirdiğinde para kazanma yolları aradım ve para bulup, evde iş yaparak eşime sigara parası verip ev geçindirdiğimi biliyorum. Bunları yaptım ve eşime bunu kanıtladım. Bak, ben de yapabiliyorum

Şimdi eşim bazen soruyor, "N'aptın?", "İyiyim", "KAMER'e gitmedin mi?" Bu çok büyük değişiklik. Buna görümcem, kayınpederim diyor ki, "Çok şanslısın, Emre bu hale geldi ya, çok düzelmiş." O şans değil, ben onu düzelttim, o böyle değildi. Mesela ilk evlilik yıldönümümüzde kayınvalidem para verdi ve dedi ki: "Git kendine bir kıyafet al, evlilik yıl dönümü hediyen olsun." Kayınvalidemle beraber gittik V yaka bir bluz aldık. Biz o akşam yemeğe gidemedik. Eve geldim, kocam dedi, "Sen bana yaramazsın." Ne olduğunu anlayamadım. "Yok," dedi, "sen bu bluzu kendine yakıştırıyorsan, bunun yakası açık, bunun kolu bu kadar, sen bana yaramazsın. Yok, ben seninle olamam, sen benim kafama uymuyorsun, git nereye gidiyorsan git." Koydu beni kapıya. Öyle de utanıyorum ki: merdivenlerde biri beni görse ben ne cevap vereceğim? Ben nasıl yedireceğim bu beni attı? Şimdi olsa tamam "git" se git, o benim ayıbım değil, senin ayıbın; beni istemedi attı, benim bir suçum yok. Ama o zaman aşağıdan biri geliyor, bir yere gidiyormuş gibi yapıyorum, yukarıdan öyle. Allah rahmet eylesin, kayınvalidem o anda banyodaydı, zili çalışıyorum açmıyor. Banyodan çıktı, dedi, "Nereden geliyorsun?" Dedim, "Beni dışarı attı." "Niye?" Böyle böyle. Tamam, onu da giymem... Hep öyleydi. Son iki yıldır daha bile açık yaka giyiyorum, mini eteklerimi de giyiyorum, pantolon zaten hep giyiyorum.

Geçen sene de çocuklarımı alıp tek başıma Urfa'ya gidebildim. Kendisinin işi vardı, izin alamadı, biz otobüse binip gidip gelebildik. İzmit'e gittik, kaynım İstanbul'da, ablalarımın biri Yalova'da oturuyor. Her sene

gidiyoruz. Orada aman bir sorun çıkmasın diye hep çocuk gibi ilgileniyorum. Aman demesin ki, “Ablasına geldi gitti, mutfakta beni yalnız bıraktı.” Ablamla konuşamıyorduk. Bu sene İzmit’e giderken dedim ki: “Ablamgile gidip kalacağım,” dedim; bindim arabaya gittim. Ablam, “Emre nerede? Niye gelmedi?” Dedim, “Babasıyla hasret gidersin, onun için, hem de daha rahat ederim diye getirmedim.” Ablam dedi, “Bravo, sen tek başına otobüse binip geldiyse, bravo.” Ben bunları aştım. Mesela biz bir lokantada gidip yemek yemedik. “Ben seni nasıl lokantaya götüreyim? Erkekler görür orada. Benim bir arkadaşım görse ne diyecek? ‘Karısını getirmiş lokantalara’. Olmaz. Yemeği getirip evde yiyelim.” Şimdi geliyor, “Hiç sofrayı hazırlama, hadi kalk yemeğe.” Artık öyle gidiyoruz, geziyoruz.

Önceden erkek çocuğu çok önemliydi. Erkek çocuk başka ya... Kayınpederimin de üç torunu var, hepsi kız. Ama erkek çocuğunu çok seviyor. Kadın-erkek ayrımcılığı yapıyorlar. İşte kayınpederim çok istiyor bir çocuk ama direk bana söylemiyor da görümcemle haber gönderiyor. Ya da, “Bu çocuklardan biri erkek olsaydı, ne güzel bir erkek torunum olsaydı,” falan gibi. “Niye baba?” dedim, “ne yapacaksın erkek torunu?” Eşim, kaynım, hepsi orada. “Kızım, soyumuzu sürdürürdü. Kadın evlenip gidecek, ne olacak?” diyor kayınpederim, “Her zaman için kızlar derttir.” “Niye öyle düşünüyorsun?” dedim, “bak anne 16 yıldır ölmüş, kim sana baktı? Kızın bak hayatını feda etti, seninle kızın oturuyor. İki oğlun var, sana bir telefonda başka ne yapabiliyorlar? Kızın olmasa iki oğlun sana bakabilir miydi? Belki biz bakacaktık ama yine kadınlar. İki oğlun senin ne yemeğini yapabilirdi, ne ütünü, ne ihtiyaçlarını karşılayabilirdi. Şükret ki kızın varmış yoksa sen bu hayatı sürdüremezdin.” Dedi, “Doğru söylüyor, benim bu kızım çok akıllı.” Böyle her şeyi anlatarak gösteriyorum, gösterdim de.

Düşün beş yıl balkon göremeyen insan, sabah çıkıyorum geliyorum buraya, kopamıyorum. Gelmediğim gün... Geçen iki gün misafirim vardı, misafire çay veriyorum ama aklım burada. Herkes benim kadar değişse, herkes değişmiş demektir. İyi ki buraya geldim, kalan ömrümü öyle geçirmedim. KAMER’den dönünce mutluyum. Neler yapacağımı biliyorum; çocuğuma nasıl davranacağımı biliyorum; eşime nasıl davranacağımı biliyorum. Hayata dair her şeyin farkına vardım. Farkına varmadan yaşamışım. Her şeyi biliyormuşum, şimdi diyorum ki hiçbir şey bilmiyormuşum. Ben burada ayrımcılıktan tut da anne-çocuk ilişkileri, karı-koca ilişkileri, “ben” dili, haklarımız, hepsini öğrendim.

KAMER gibi yerleri geliştirelim. Çünkü ihtiyacımız var. Yani 50 kadından ancak biri farklıdır. Sonuçta kimse açığa çıkarmıyor bunları çünkü “ayıp.” Öyle baskılarla büyüdük. Her şey ayıp. Kız olduğumuz için, kadın olduğumuz için her şey ayıptı. Onun için de bakıyorum psikologa bile çocuğu götürdüğüm halde tedavisini engelliyorum. Niye? Aman eşimin o yönünü bilmesinler, çünkü “ayıp, açığa vermeyeyim, kimse bilmesin.” Her şeyde bastırıldık, her şeyi gizledik. Bunları gizlerken ne yaptık? Kendimizden ödün verdik, kendimizi yıprattık. Ama karşıda takdir eden var mı? Benim eşim, “Sen bu kadar her şeyi idare ettin,” diye teşekkür etmedi. Şimdi değerim çok daha fazla. O da farkına vardı. Benim fark ettiklerimi fark ettirdim. O da öyle büyümüş. Erkekleri değiştirmek yine kadınlara düşüyor. Fark ettiklerimizi hem kadınlara hem erkeklere... Erkeklere de fark ettirelim çünkü her şeyi, şiddeti, ayrımcılığı, her şeyi uygulayan onlar. Sonuçta erkekten kaynaklanıyor. Artık KAMER’e gidip gelebiliyorum, pantolon giyebiliyorum, sonra sokağa çıkıyorum, bütün işleri ben hallediyorum. Mesela faturadan tut pazardan çocukların okul işlerine, önceden balkona çıkamayan insan artık bunları yapabiliyor. Aşacağım çok az şey kaldı onları da zamana bırakıyorum. Zamanla her şeyi aşacağız.

13- Bermal

Şiddet yaşamışız, yaşatmışız, yaşatıyormuşuz

1980 doğumluyum. 9 kardeşin en küçüğüyüm. Ben istenmeyen çocuk, ka-
zayla olan bir çocuk... En küçük olduğum için de sürekli sevilen, korunan
çocuk. Babamın işi yeminli mütercim, bütün Anadolu'da çalışabiliyor. Annem
ev kadını.

Ben lise mezunuyum. Şu an Açık Öğretim'de okuyorum. Annem
2002'de vefat ettiği zaman İşletme birinci sınıftaydım, kendimi toparlaya-
madım, okulu bıraktım. Daha sonra dönmek de istemedim, İşletme ağır
gelmişti. Bir de tekrar İşletme deyince aklıma o dönem geliyor. Çünkü
benim iki yılım büyük bir kayıp oldu o dönemde. Kendimi zor topladım.
Bir tek babamla ben kalmıştık. Bir de en küçüğüm ya, ana kuzusu... An-
nemin ölümünden iki yıl sonra şey olmuştu bende, evden ben sorumlu-
yum; dışarıdan kardeşler eve geldiğinde, hani bizde bir baba ocağı vardır
ya o yüklenmiş, hepsinden ben sorumluyum, ev sahibi benim. Benim dı-
şarı çıkmamam lazım, evin bütün işlerini yapmam lazım. Aynı zamanda
üzüldüğümü babama belli etmemem lazım. Sonra bunu geçebilmem için
benim artık dışarı çıkmam gerektiğini düşündüler ve bunu aşmam için de
en kolay yolun çalışmam olduğuna karar verdiler. Bir seyahat acentemiz
vardı, orada çalışmaya başladım. Aslında ben çabuk algılayan bir insandım
ama bilgisayarı bilmeme rağmen iki ayda zorla öğrendim işi. Çalışmaya
başlayınca gerçekten açılmaya başladım, eski arkadaşlarımla görüşmeye
başladım, yeniden bir çevre oluşturdum. İyi geldi o bana.

İki buçuk yıl çalıştım. Ama büyük kardeşlerimin üniversite okumasın-
dan dolayı onun eksikliğini de hissediyordum. Bir yere gittiğim zaman,

“Sen ne mezunusun?” diye soruyorlardı. Ya da “Nerede çalışıyorsun?” Aca-
ba o izlenimi mi veriyorum ya da herkes bir yer mezunu olmak zorunda
mı? Bu yüzden de eniştemin de desteğiyle bir an gaza geldim, koştum
hemen dershaneye yazıldım geçen yıl. Ama bir şeyi fark ettim ki eskisi
gibi algılayamıyorum. Kitabı açıyorum, okuyorum, kapatıyorum, unutu-
yorum. Kafanın dolu olmadığını düşünüyorsun, bomboş sanıyorsun ama
var. Sınava girdim. Sınıfta iyiydim, dershanede iyiydim, derece yapıyor-
dum. Sınava tek başıma gittim. Babamla da problemlerim vardı, hep vardı,
hala da var. “Buradan gitmem lazım,” diye kendimi bayağı şartlandırmış-
tım; ama olmadı. Çok kötü oldum sınavda. Açık Öğretim yazdım. Ama
o yaz artık orada kalamazdım, çünkü dershaneye gitmişim tekrardan ve
olmamış. Ama bekleniyor, ben kendim de bekliyorum. Ailem bunu sorun
yapmadı fakat ben akraba çevresinden çekindim. İşte “Gitti de kazana-
madı,” demesinler. Sadece evin içindekiler, babam, yakın olan ablalarım,
onlar biliyorlardı. Kazanamadığımı kimseye söylemedim ama o yaz orada
kalamadım. Ablalar yeni şehir değiştirmişlerdi; tayinleri çıkmıştı ama
gittikleri zaman büyük oğlunu götürmemişti, bakacak kimsesi olmadığı
için. Anneliğin eksikliğini yaşadığım için yeğenimi alıp oraya gitmesey-
dim, çocuk babaannesiyle burada kalacaktı. Yüreğim el vermedi. Aldım.
İki ay orada kaldım. Sınav sonucu açıklanınca bekliyordum ama bayağı
kötü olmuşum. “Hiçbir sınava girmeyeceğim artık,” dedim. Hani Allah
inancım var, o inancım bile sarsılmıştı o anda, o kadar kötü etkilenmişim.

Dershaneden bir arkadaşımınla telefonda konuşurken KAMER’den bah-
setti bana. O da gidiyordu ama tam algılamamıştı. İşte şey diyordum, “Ne
yapıyorsunuz, ne ediyorsunuz, siz feminist misiniz?” Feministliği de tam
bilmiyorum o zaman. Aslında biliyorsun da, “feministim” demek zor olu-
yor, ya da feministlik sadece erkek düşmanlığıdır gibisinden biliniyor. Ar-
kadaşım da tam anlatamıyor, “Yok,” diyor, “öyle olmaz,” falan. Neyse ben
döndüm, bilinç yükseltme grup çalışmasına katıldım. Benim ilgimi çekti
çünkü benim içimde de çatıştığım noktalar vardı. Zaten evde beni şey diye
bilirler, “istediğini yapar.” Biraz kadın nüfusunun ailede çok olmasından
herhalde, hepimizde vardı o. “Ezilmedik,” diye düşünüyordum, “ev için-
de şiddet görmedik,” diye düşünüyordum ama sonradan şiddetin dayak
olmadığını, sadece yüksek sesle bağırarak, azarlamak olmadığını anladım.
Şiddet yaşamışız, yaşatmışız, yaşatıyormuşuz, onları fark ettim.

Ben KAMER’i tam anlamaya başladığımda bu grup çalışmalarından
önce aslında “İnsanlarla çok rahat konuşuyorum, sorunum falan yok,”

diye düşünüyordum. Ve ben şiddet taraftarı da değilim... KAMER'den önce de, "Şiddet olmamalı, kimse kimseyi kırmamalı insanlık adına," diye düşünürdüm. Ama "kimse kimseyi kırmamalı" derken de aslında şiddet uyguluyormuşum ben. Bunları fark edince dedim ki ben eskiden böyle olmadığını sanıyordum ama böylemişim. Onları yaşayınca kötü oldum, ağladığım zamanlar oldu. Sonra hatta bir ara şey yaptım, "Boş ver ya, ben öyle değilim" dedim, "Ne kendi kendini yoruyorsun sen? Devam et kendi yaşantına," dedim. Ama olmuyor işte, çok farkındasın artık bir şeylerin.

Bu yüzden de grup çalışmalarını yaparken beni en çok şiddet ve ayrımcılık konusu etkilemiş, onu fark ettim. Mesela babamla aramızda hep bir mesafe vardır. Pek rahat konuşamayız. Bunun nedeni de küçüklükten beri babam hep benim kapanmamı istedi, başörtüsü takmamı istedi. Biz yedi kız kardeşiz, iki kişi açığız. Diğer iki büyük ablam, benden büyük olanlar lise döneminde kapanmışlardı. Onlar kapandığı zaman da babama sormuşlar, "Baba biz kapanmayı düşünüyoruz, başörtüsü takmayı düşünüyoruz, sen ne düşünüyorsun?" diye, babamın da onlara verdiği cevap şöyleymiş: "Aslında gerek yok ama yine de siz bilirsiniz." Pek taraftar değildi yani. Ama daha sonra biz buraya taşındıktan sonra babamın çevresi değişti ve çevredekiler başladılar. Babam da yeminli tercüman, Osmanlıca-Arapça çeviriler yapıyor, işinden dolayı babama "Hoca Abi" yakıştırmaları yaptılar. Zamanla artık babam da o kalıba girdi. İşte, "Benim çocuklarım kapalı olmalı, kızlarım açık olmamalı," demeye başladı. Bu benim ortaokul dönemimde, buraya taşındıktan sonra yaşadığım bir şey. Tam ergenlik dönemime rastladı. Ki ondan önce ben abamlardan özeniyordum, işte, "Ben üniversiteye gittiğimde kapanacağım," diyordum, namaz kılıyordum. İçimde olan bir şey, inancım var. İnanıyorsun, yapmak istiyorsun ama baskı olduğu zaman inandığından bile vazgeçiyorsun, o zaman dik başlı oluyorsun. Dolayısıyla ben de direndim. İnat oldu.

Beni aslında etkileyen şey şu olmuştu: Ben liseye geçmiştim. Bana okul forması alınacak, babamla birlikte gitmemiz gerekiyor. Normalde bütün alışverişlerimizi ablamla yapardık, ablam müsait olmadığı için babamla gitmemiz gerekti, okulların açılmasına bir hafta kalmış. "Gidip alalım," demişti bana ve bütün şey oradan kopmuştu. "Sen kapanmazsan seni yanımında götürmem, hocalar görürse ne der bana?" dedi. Orada patlamıştı her şey, artık ben istesem de kapanmayacağım, inat başladı. Biraz inatçı bir yapım var, onu kabul ediyorum. Direndim hep direndim, annem hep babamla benim aramda kalıyordu. Onun üzüntüsünü yaşıyorum. Benim

yüzümden babamla problem yaşadı. Ablamlar o konuda baskı yapmadılar, kendimi kabullendirdim. Ben buyum. Komşulara da kabullendirdim. Çıktım karşlarına dedim ki “Ben böyleyim. Bunda bir şey var mı, bir namussuzluk olayı var mı ki, o kadar önemli mi ki!” Ben istesem kapanırım. İnaniyorum, namaz kılıyorum, oruç tutuyorum. Bu benimle Allah arasındaki bir şey. Ben babamı aslında anlayamıyorum. Ben bazen deneme amaçlı Ramazan yaklaşıırken, “Ben bu sene oruç tutmayacağım,” diyordum, “Sen bilirsin, o Allah ile senin aranda bir şey ben karışmam,” diyor. Ama örtü meselesine gelince öyle olmuyor, kapanmam lazım. Çevreden gelen baskıdan dolayı etkileniyor. O da yoksa dar görüşlü bir insan değil. Ben onu anlıyorum ama onun da bunu aşmasını istiyorum. Mesela bana şey yapıyor. “Sen kapanırsan ben bütün mirasımı sana bırakacağım. Biz seninle lokantaya gidip yemek yiyeceğiz,” diyor. Ben de diyorum ki, “Sen yine mirasını bırak da gerisine karışma.” Şimdi şimdi eskisi gibi gerginlik yok ama o bozulan ilişki var ya, sohbet edemiyoruz, konuşamıyoruz. Çoğu zaman hiç konuşmadığımız günler oluyor evin içinde.

Ayrımcılık tartışmaları sırasında bir de şunu fark ettim: din olayında özellikle, “Ayrımcılık yapmıyorum,” diye düşünüyordum ama yapıyordum. Ayrımcılık konusunu şiddetle birleştirdim ben aslında. Hem şiddet yapıyordum, hem ayrımcılık. Mesela bir Alevi çocuk bana evlenme teklif etmişti; sırf Alevi diye kabul etmedim. Ben Sünni’yim. Bir Aleviyle iyi arkadaş, dost olabilirim, gezerim tozarım ama evlenemem. KAMER’den sonra, “Niye evlenemem?” olayını sorgulamaya başladım. Tam da ayrımcılık konusunda aslında değindiğimiz noktalar.. İnsan olarak bakmak gerekiyor. Öyle bir durum yaşadım. Acaba hani niye evlenemem? İçimden bir şeyler hissettim mi? Evet hissettim. Ama sırf bu nedenden dolayı ayırdım. Hatta ben şey diyordum ona, “Biz evlenirsek çocuğumuz olursa, nasıl yetişecek? Sen çocuğumuza benim davrandığım şekilde davranmalısın. Ramazan’da sen oruç tutmasan bile tutmuş gibi davranacaksın ki çocuk benim istediğim tarzda yetişsin.” Ama şimdi öyle düşünmüyorum. Orta noktayı bulabilirdik. O insanın bana karşı bir duygusu vardı, ben dini kullanarak ona bir şiddet yaptım. Çok kötü bir şey duygularının incinmesi. Bunu fark ettim, bu beni bayağı bir etkilemişti o dönem.

Grupta da Alevi bir kadın vardı. Ama diyorum ya bir Alevi’yle eskiden de düşünüyordum bunu, iyi bir arkadaş olabilirim, gezebilirim, oturabilirim, bir süre aynı evde yaşayabilirim ondan yana problemim yok. İşte, “Ben bunu anlatsam kadınlar beni yanlış anlar mı?” olayı yoktu, bu içim-

deki ben, evimdeki ben, “Eşimle olmaz,” düşüncesi vardı. Şimdi hiç öyle düşünmüyorum. Şu an olabilir yani. Hatta şey diyorum, çocuğu bırakır-sın. Ben oruç tutarım, o tutmaz, çocuk bakar, hangisini seçerse. Benim derdim “geleceğe yetişecek bireyin benim gibi olması gerekiyor” düşünce-siydi ama değilmiş. Ben nasıl ki babama direndiysem... İşte onu da fark et-tim mesela. Ben direniyorum ve kendi çocuğuma babamın bana yaptığını yapmayacağım. Onu fark ettim. Babama artık kızmıyorum, yani içimde artık o kızgınlık yok. Çünkü o da öyle yetişmiş olabilir, o etkileri görüyor, bunları fark edememiş. Belki içinde vardır ama bunları hayata geçiremi-yor. Çünkü bazen konuşuyorum benimle aynı düşünüyor gibi geliyor ama hayata geçiremiyor.

Bunlarla birlikte mesela iletişim konusundan çok etkilemiştim. “Ben” duygusu... “Ben” dili... İlk iletişim grubundan sonra fark ettim ki ben hiç bir şey anlattığım zaman, “Bu benim fikrim, siz ne düşünüyorsunuz?” demiyormuşum. Bunu kullanmaya başlayınca çevremdekiler, “Sen dik başlıydın, çok yumuşamışsın, sakınsın,” demeye başladılar. Ama hala tabii tamamen kullanıyorum dersem yalan olacak. Fakat zamanla her şeyin otu-racağına inanıyorum.

Benim için en çarpıcı şey şu oldu grup yaparken: Aslında ben insanlar bunları yaşamıyorlar diye düşünüyordum. Bu televizyon programları vardı ya kadına yönelik, “Yalan,” diyordum, “olmaz,” diyordum. “Varsa da nasıl anlatıyor bunu?” diyordum, “Anlatmaması lazım.” Ama yaşadım gördüm, başvurularda özellikle. Varmış, canlı örneği karşımda ve bunu anlatırken onu hissediyorsun, gerçekten yaşamış. Televizyondayken cam var, o camda belki onu hissedemezsin ama karşımdaki insanlarda onu hissettim. Var-mış, yaşıyormuş ve biz bunun farkında değilmişiz. “Belki ben de yaşarım,” demeye başladım. Ve benim yaşadıklarım da çıkmaya başladı. Bayağı bir zaman bocaladım, bayağı bir yıkıldım, sarsıldım. Ben bir kurtarıcıydım, onları kurtarmam lazımdı, o his uyanmaya başladı ama yapamazsın hep-sini birden kurtaramazsın, birdenbire yapamazsın. Nebahat Abla der ya, “Sihirli değneğimiz yok ki dokunalım her şey düzelsin.” Bunu kabullene-medim uzun süre. Bitmeli bu, geçmeli bunun bu üzüntüsü, bu yaşadığı olayların bir anda bitmesi lazım, çok güzel bir hayata geçmesi lazım. Bey-ninin hemen düzmesi lazım, psikolojisinin hemen düzmesi lazım. Ama olamaz çünkü o bir şeyler yaşıyor. Ki ben ona söylediklerimi tam olarak kendim de düşünabiliyor, içimde yaşayabiliyor muyum ki onun da hemen düzelmesini istiyorum?

Şunu da yeni fark ettim. Eskiden işte ben, “Asla şunu yapmam ilerde,” dediğim şeyleri şimdi çok rahat yapıyormuşum. Daha önceden bunu dediğimi de bilmiyordum ama grupta çıkıyor bunlar. Çünkü aynı şeyi yaşayan kadınlar var, onu paylaştığı zaman, “Ya evet, bunu ben de böyle düşünmüştüm, ama şimdi yapıyorum,” diyorsun. Tek tek çıkmaya başlıyor. Paylaşım çok önemli; paylaştıkça çıkıyor kapattığın noktalar, üstünü örttüğün şeyler. Diğer kadınlar anlattığında, paylaştığında seninki de çıkıyor. Grup yapmanın en zor yanı bu. Onlardan çok sen kendi kendini sorguluyorsun; sen kendi kendini yeniden tanıyorsun; bir anda yıkılıyorsun, yeniden kuruluyorsun. Bazen yeniden kurduğun zaman bazı şeyleri görmek istemiyorsun ya; o bir tuğlayı eksik koyuyorsun, yeniden yıkılıyorsun, yeniden onu yapmaya çalışıyorsun. Sonunda, bu gruplar devam ettikçe, muhakkak ki o tuğlayı da koyacağız. Çünkü kapatamazsın. Bir defa onu yaşıyorsun artık, çözmeden kapatamazsın...

14- Nilgün

Hep alıyoruz, aldıklarımızı veriyoruz

35 yaşındayım, burada doğdum. Çocukluğum ve gençliğim farklı bir yerde geçti. Biz nişanlıyken eşimle buraya geldik. O sırada onu köyüme götürdüm ve bayıldı oraya, hayran kaldı. Hemen babasını aradı, çocukluğundan beri babası ona hep böyle bir şey aşılamış, işte “İleride çiftlik kuracağız, emekli olacağım, hayvan alacağız, hayvan bakacağız,” hep öyle. “Baba, hayvancılık için mükemmel bir yer burası. Mutlaka hayvan almalıyız, mutlaka burada yapmalıyız,” dedi babasına. Babası da, “Arkandayım,” dedi, “ne yapmak istiyorsan yap.” Evlendik ve sonra buranın bir köyüne yerleştik. 1996’dan beri de buradayım. Şimdi hayvancılık yapmaya çalışıyoruz. Daha buradaki insanlar gibi tecrübeli değiliz; işin içinde büyümedik, tam yöntemlerini bilmiyoruz; hep öğreniyoruz; onlarla paylaşıyoruz, onlarla konuşuyoruz. Her şeyi soruyoruz. Eşimi görseniz, yedi yaşındaki çocuğa bile soruyor, “Bu nasıl olacak? Ne yapayım? Ne edeyim? Doğru mu? Bunu veriyorum, yapıyorum,” diye. Herkese fikir soruyor, seksen yaşındaki insana da soruyor. Eşimin bu konuda çok meraklı, çok istekli olması hoşuma gidiyor.

Önce bir hayvanla başladık, bir inek aldık. Asıl amacımız tosun erkek dana beslemektir. Sekiz ay bakacaktık, onu satıp bir-iki ay ara verecektik. Tekrar işte yenilerini alıp öyle devam edecektik. Onları bulana kadar bir inekle idare edelim, sütümüz olsun, yoğurt yaparız, süt içeriz, dedik. Tavuk falan aldık bir kaç tane, yumurta yiyoruz. Köy yaşantısına özenmiş insanlar gibiyiz, onları gerçekleştirmeye çalışıyoruz. Sonra işte bir inekle başladık ve 11 hayvan oldular. Büyüdüler gelişteler, doğurdular, çoğaldılar. Şimdi elimizde beş tane kaldı. Shakira ismini koydum ineklerden birine. Ben veriyorum genelde isimlerini. Sattıklarımızın arasında Tanita vardı.

Tanita'yı halam vermişti. Danaydı bize geldiğinde. Tanita'nın iki kızı oldu, büyük kızı Eylem, küçüğü Elif. Sonra Baycan. Baycan Bore'nin, ilk aldığımız ineğin yavrusuydu.

Bu sırada KAMER'i buldum, arkadaşım Halide'den dolayı buldum. Halide böyle bir şeyden bahsetti ama ben hiç duymamıştım. Kermes vardı Elazığ'da, "Mor Çarşı" adında. "Takılarını getirip katılır mısınız?" dediler. "Orada bir çalışma olacak; değişik illerden gelecekler, Mardin'den Diyarbakır'dan Bingöl'den Adıyaman'dan Malatya'dan." "Gelirim tabii ki," dedim. KAMER'i ilk orada tanıdım. Kamer Genç'ten çağrışım yaparaktan "KAMER ne?" dedim. "Kadın Merkezi" dediler. Aslında ilk başta pek ilgilenmedim, kadın dernekleri uzak geliyordu bana. "Hiçbiri bir şey yapamamışlar ki. Ne yapmışlar ki?" diye düşünüyordum. Kadın dernekleri genelde eğlenceler düzenliyorlar falan filan. Hiç sıcak bakmıyordum. Hiçbir partinin kadın kollarında üyeliğim olmadı, olacağını da düşünmüyorum. KAMER'le tanışmadan Ak Parti'nin 8 Mart'ta kadınlar için çayı vardı, ona gittim. Belediye başkanı akrabamız olduğu için ve Ak Parti'den kazandığından dolayı eşi haber vermişti, "Gidelim," diye. Onların çayına gittim. Ak Parti burada çok uzak bir parti, hani sırf iktidarda diye var. Burada kimse o düşünceyi savunmuyor ki... Fazla bir şeyim olmamıştı partilerle falan, arkadaşlarım içinde olduğu için katılmıştım.

Mor Çarşı sonrası buraya dönüşümde Halide ile konuştum. "KAMER nedir? Sen nasıl buldun onları? Nasıl girdin bu işin içine?" diye sordum. Anlattı bana biraz, "Grup çalışmaları yapıyoruz, şu şu konularımız var, gelir misin?" dedi. "Gelirim," dedim. Hani ilk defa böyle bir örgütün içindeydim ve gerçekten gönüllü oldum. Ya gerçekten gönüllüyüm. Gerçekten şuradan, kalbimden isteyerek seviyorum.

KAMER'in bağımsızlık ilkesinin bana çok uyduğunu düşünüyorum. Hiçbir siyasi partinin adı altında olmaması, hiçbir kuruma, hiçbir kuruluşa kişiye, şahsa bağlı olmaması bana uyan bir şeydi. Bağımsız oluşu beni çekti, çok hoşuma gitti. Grupta daha ortaya çıktı bağımsız oluşumuz. Grupta daha çok fark ettim, konuştukça, açtıkça.

Nilüfer Ablanın ikinci grup çalışmasına katıldım. Nilüfer Ablayla yakınlaşmamız başladı. İlk günde birbirimize çok iyi elektrik verdik. Sonra her hafta gelmeye başladım. Her haftayı iple çekmeye başladım. Ben diğerlerinden daha farklıydım. Yaşadığım yer ve şehir merkezi arasında 25 km

vardı. Dönüşlerim de sorun oluyordu bazen... Kışın bizim evin önünden en son 4'te araba geçer. Ben bir-iki saat önceden çıkıyordum yola. Herkesten önce geliyordum; herkesten sonra da çıkıyordum. Ya da o gün Nilüfer Abla burada kalacaksa ben de eve gitmek istemiyordum. Arıyordum hemen eşimi, "Sabah arabasıyla geleceğim," diye haber veriyordum. Daha önce böyle bir şeyin içine girmemiştim. Bu ilkti ama çok hoşuma gitmişti. Diyorum ya iple çekiyordum, "Bir an önce gideyim," diyordum ve hiçbir zamanda aksatmadım yani. Bazen arıyorlardı, "Bu hafta grup olmayacak, ertelendi," dediklerinde büyük bir hayal kırıklığı oluyordu bende. Çok üzülüyordum; ertelenince sesim gidiyordu böyle...

Çalışmada kişisel olarak beni çok zorlayan konular şiddet ve ayrımcılık oldu. Şiddet konuşurken, hep annemin dayak yiyişi gözlerimin önüne geldi. Anlatamadım da ama hep aklımdaydı. Hep gözümün önüne o geliyordu. İşte cinsellikteki baskı. Orada anlatılırken daha iyi anlıyorsun. "Evet, ben yaşadım," diyorsun... Sanki birden geliyor aklına yaşadıkların. "Evet, ben bunları yaşadım" diyorsun ama ondan öncesinde öyle bir düşünce olmuyor kafanda... Belki hatırlamak istemiyorsun; düşünmek istemiyorsun. Ayrımcılıkta da işte öğretmenlerimizin yaptıkları geldi aklıma. Alevi'ydim, okulda bana sürekli bu soru soruluyordu. "Alevi misin?" diyorlardı, ben hep inkâr ediyordum. "Sen Kızılbaş mısın?" diyorlardı, "O nedir?" diyordum, "ben bilmiyorum öyle bir şey." Hep inkâr ettim. Ama şu anda dönüp baktığımda, "Keşke öyle yapmasaydım," diyorum. Evet Alevi'yim. Evin içinde konuşuluyordu etraftakilerin Aleviler hakkında düşünceleri söyleniyordu. Ürküyordum. Sana çok zor geliyor, çocuksun, bir de 13-14 yaşındasın. Ben hep saklamak zorunda kaldım.

KAMER'in grup çalışması sırasında ve sonrasında bende de değişiklikler oldu. İnsanları yargılıyordum, reçete veriyordum. "Böyle yapmalısın, böyle davranmalısın, şunu söylemelisin" falan diyordum... Bana göre iyi bir şey yapıyordum. Hatta grupta reçete vermemekle ilgili konuyu konuşurken Nilüfer Abla'ya "Olur mu, ya?" dedim, "Nasıl söylemeyeceğim? 'Sen nasıl böyle bir şey yaparsın? Şunu söyle, bunu yap' demeliyim." Bunu bayağı konuştuk, tartıştık. Gerçekten ikna oldum ki böyle bir şey insana kötü geliyormuş. Yargılıyordum. Mesela ne bileyim, "örtülü" diye yargılıyordum kadınları. Öyle şeylerim vardı, bunlar düzeldi. Şimdi daha dikkatliyim. İnsanlar bana bir şey anlatırken, dedikodu yaparken yorum yapmamaya çalışıyorum. "Yanlış anlamışsındır," diyorum, o insan orada olmadığı için savunmaya geçiyorum. "Öyle demek istememiştir ya. Sen yanlış anlamışsındır. Öyle bir insan değil o." Değişti bunlar. Yoksa önceden ben de ka-

tılırdım, söyledim, derdim: “Yapar yapar o.” Öyle şeylerim vardı, bunlar düzeldi.

Sonra bazı insanlara şiddet uyguladığımı da fark ettim... Mesela yeğenimle olan diyalogum daha iyi olmaya başladı. İki buçuk yaşında bir yeğenim var. Artık annesiyle babasını dinlemiyor. Beraber onunla oturup iki yetişkin gibi konuşuyoruz; o da çok güzel dinliyor. Annesine KAMER'in çocuklar hakkında kitaplarını falan veriyorum, işte okumasını tavsiye ediyorum. Önceden bir yaramazlık yaptığı zaman biz onun eline, poposuna vurabiliyorduk. Ben yapmıyorum en azından, annesi yaptığı zaman da uyarıyorum. “Çocukla konuşarak her şeyi ona anlat, o anlıyor, o biliyor” diye uyarıda bulunuyorum. Bunlar benim için gerçekten iyi.

Daha geliştireceğim, geliştireceğim kendimi. Yine de bazen şey oluyor, şiddet uyguluyorum gerçekten. Eşime bağırabiliyorum, sert cevap verebiliyorum, sert davranışlarım oluyor, sinirleniyorum. Bazen tutamıyorum kendimi ama sonrasında pişmanlık başlıyor. Mesela frenleyemiyordum kendimi ve eşime aniden sinirleniyordum. Bunu biraz daha frenlemeye çalışıyorum. Çok şiddetli bağırabiliyordum eskiden, şimdi sadece sesimi yükseltiyorum. O sınır haliyle bağırılmamak için ya bir odaya gidiyorum ya dışarı çıkıyorum. Onu öyle halletmeye çalışıyorum...

Eşimle ilişkim de değişti. KAMER'den önce “Bana çay getir, doldur,” diyordu şimdi, “Canım, getirir misin?” var. Bir de hayvanlara birlikte bakıyoruz. Çok sitem ediyor bana, bu KAMER'e gidiş gelişim onun orada yalnız kalışı, bayağı zorluyor onu. Mesela, “İnek sağmayı öğren” diyorum, “Öğrenirsem daha çok yalnız bırakırsın beni,” diyor; “Hiç eve uğramazsın.” Böyle bir kaygı gelişmiş onda. Bir sorumluluğum olsun ki, hani ben inek sağmak için zorunlu olayım, hep evde olayım, sürekli yanında olayım, istiyor. Öğrenmedi işte inek sağmayı, öğrenmiyor. Korkuyor yani. Ama öğreteceğim inşallah.

Grup çalışmalarından birini yakınlarda büyük bir köyde yaptık. Orada bir arkadaşla başladık ama orada bazı sorunlar, bazı engeller çıktı. İşte 3-4 hafta gittik, hep sorun yaşadık muhtarla, yer konusunda dolayı. Bir kadınlar lokali vardı orada, devlet tarafından yapılmış, daha doğrusu askeriye tarafından yapılmış. Biz orayı kullanmak istedik; hatta ilk grubu orada yaptık. Daha sonra muhtar böyle bir şeye izin veremeyeceğini, Valilikten ve Jandarmadan izin kâğıdı getirmemizi istedi. Biz izinlerimizi aldık; işte,

dilekçelerimizi yazdık, başvurularımızı yaptık, bir ay falan sürdü iznimizi almamız. Tekrar muhtara döndüğümüzde, muhtar, “Sizinle görüşemem, çok yoğunum,” dedi. Minibüsü vardı, onda şoförlük yapıp çalışıyordu. “Olamaz ben 7’de veya 8’de eve geliyorum, görüşmeyiz,” dedi. “Nasıl yapalım muhtar?” falan diyoruz. Neyse bir gün köye dönüşüne denk geldik, aşığı köprüye indik. Muhtara anlattık, “Biz izinlerimizi aldık, başlamak istiyoruz,” dedik. Ama muhtar kadınlar lokalinin vermek istemedi. Gruba gelen kadınlar da orasının olmasını basa basa istiyorlar. Sonra biz de istemeye başladık. Kadınlar, “Başkalarına falan açıyor; kendi özel misafirlerine açıyor; işte askeriye’nin komutanların kadınları eğlence istediğinde onlara yemekler hazırlanıyor, açılıyor; o zaman biz de gidip yardım ediyoruz, misafirler için çalışıyoruz. Bizim için niye açılmıyor?” diye sitem ediyorlardı. Muhtar izin vermedi, “Başka yer istiyorsanız ayarlayayım size. Köy evi var, eşya meşya yok, siz kendiniz ne getirirseniz,” dedi. Sonuçta olmadı. O dönem çok sıkıntı çektik. Ben adetten falan kesildim. Son grubu topladık kadınlarla, konuştuk, panel gibi söyleşi gibi bir etkinlik yapmaya ve tüm kadınları davet etmeye karar verdik. Öyle anlaştık...

Oturduğum köydeki kadınlar sordular: “Ne yani, sana ne kazandırıyor KAMER, sana ne veriyor?” “Boş bunlar,” diyorlar. Biri var ki çok feminist görünüyor bir yerde, dul bir kadın. Bir süre sonra anlıyorsun ki dul olduğu için çevredeki o erkek baskısından korkuyor ve deliliğe veriyor artık. Hani sert çıkıyor, bağırıyor çağırıyor... “Boş,” diyor, “yani sana ne kazandırıyor, sana ne veriyor, niye gidiyorsun?” “Ben orada olmayı seviyorum,” diyorum. Kadınlarla beraber olmayı anlatıyorum. Onların derdi şey, işte, “tereyağını kaçsatarız, işte çökelek kaçs gider bu yıl, inek ne yapar ne doğurur,” öyle şeyler. Ama çalışkan çok çalışkan kadınlar, kendi başlarına çok şey yapıyorlar. Onlarla bir grup yapmayı çok isterim ama çok zor olacağını tahmin ediyorum, çok zor bir şey olur.

Grup yapmaya devam etmek istiyorum. Çünkü hep alıyoruz, aldıklarımızı veriyoruz, hep böyle devam ediyor gruplar. Eve gidiyorum, kadınların o yaşadığı şeyleri düşünüyorum, hani birazını ben yaşamışım, birazını annem yaşamış, babam tarafından yaşatılmış ona... Özellikle şiddeti dinlemenin üzerimde yıpratıcı bir etkisi oluyor. Benim üzerimde öyle oluyor. Eve gidince anlıyorum. Grup sırasında, kadınlara hissettirmemek adına gülüyoruz. Sonra evde başlıyor. Gece yatarken düşünüyorsun... Kötü yani. Yaşadıkların aklına geliyor, onların o yaşadıklarını anlıyorsun gerçekten!

15- Canan

Kelimeler farklı, dil aynı: Acı

Altı çocuklu bir evin kızuyım, altı kız kardeşiz, en büyük benim. Annem 46 yaşında şu anda. Annem 15 yaşında doğurmuş beni. Orta ikiye kadar okudum. Başarılı bir öğrenciydim. Maalasef çok ilgi çekiyormuşum, etli butluymuşum, kara kaş kara gözlüymüşüm diye okuldan çıkartıldım. Babam da annem de çok istiyordu okumamı ama çevreden çok baskı alıyorduk. Babam üzülmeme mi söyledi, tekrar beni okula göndereceğini söyledi. Ama araya anneannemin vefatı girdi, annemin morali bozuldu. Onunla uğraşırken ben arada kaynayıp gittim. Evde kalmak benim tarzım değildi. Kız çocuk olmaktan artık bıkmıştım. Çok ağır geliyor o yaşta. 12 yaşından beri kafamda hedefim okuyup bir yere gelmek, paramı kazanmak ve aileme bakmaktı. Aklım fikrim oydu. Desinler ki, “Şunun kızı okumuş, aileye bakıyor,” erkek davası kalsın diye.

12 yaşındayken en küçük kız kardeşim oldu, babamla ilk tartışmayı o an yaşadım. Çünkü annem hamileliğinin 8 ayı boyunca sakladı. Söylemedi bize. Ben anladım. Doğumunda çok üzülmüştüm annemin. Babam anne-me destek oluyordu, “Üzülme bir şey olmaz, oldu bir defa, ne yapalım,” diyordu. Annem öbür odada ağlıyor. Çocuk kız olduğu için. Çok zoruma gitmişti. Babama dedim, “Demek ki çocuğun yok senin.” “Saçmalama,” dedi. Babam çok düşküdü bize ve “Bu ne biçim laf,” dedi. Dedim ki, “Hala bir arayış olduğuna göre bunlar yetmiyor demek.” Orada babamla tartıştım. İlk ve son oldu babamla tartışmam.

Hayalim okumaktı, olmadı. Ortaokuldan çıktıktan sonra Halk Eğitim’de kurslara başladım. Bir sene boyunca Halk Eğitim’e devam ettim. Makine nakışı aldım. Makine nakışı seviyordum ama bana yan taraftaki el sanatları

daha cazip geliyordu. Ertesi yıl da el sanatlarına yazıldım. Hoca çok ısrar etti o zaman, “Gel, şu liseyi dışarıdan alalım, seni hoca yapalım,” diye. Ben bu sefer öyle bir hayale kapıldım. Dışarıdan bitirme hayaline. O sırada da eşim araya girdi. Altı ay boyu istedikten sonra evlilik araya girdi. Gözü yaşlı, çok ağlayan bir gelin olarak gelin gittim. Hiç istemedim, çünkü evlilik benim için en son noktaydı. Ben ortaokulda da karma büyüdüğüm halde erkekler bana bir kız arkadaş gibi geliyordu. Gözümde erkek diye bir tanım yoktu, hedef hep başka bir şey olduğu için.

Görücü usulüyle, düğünüm, nişanım, hepsi bir arada 40 gün içinde evlendim. Ben kendi aileme “kapalı” diyordum, öyle bir eve gittim ki evimi arar oldum. Kayınvalidemle oturdum iki yıl. Eşim şehir dışına çok çıkmış, ortaokuldan beri profesyonel folklorcu ve futbolcuymdu. Seminerler için bol bol dışarıya çıktığından öyle yadırgaması yoktu. Ailesinin baskısıyla beni kapattılar. Eşim hatta “Kapanmasa da olur,” demiş, “yeter ki benimle evlensin” diye. Sonra mantoya saktular. Eşime dedim, “Ben manto giymem.” O da hoş karşıladı, sesini çıkarmadı. Adam çok kibar bir adamdı, açıkçasını söyleyeyim.

İlk başta çok ağladım ama sonra eşimi sevmeye başladım çünkü kırmıyordu beni. Hiç kırmadı beni yani. Arabamın kapısını açıyor, giydiğimde bana iltifat ediyor... Gezdirmeyi, eğlenmeyi çok seven bir tipti. Yemeğe götürmeyi, arkadaşlarıyla tanıştırmayı çok seviyordu. Ben bunları yapıyordum fakat kayınvalidem evde hiç hoş karşılamıyordu. Eşim çok aktüel bir insandı, çevresi çok genişti, varlıklıydı da. Çevresinden giden gelen misafirleri vardı. Ben de yemenimi bağlıyordum ama eteğimle hepsiyle tek tek tokalaşıp, “Hoş geldin,” deyip bol bol sohbet ediyordum. Bu kayınvalideme çok gıcık geliyordu, bu sefer eşimle atışmaya başlıyorlardı. “Bu kadın ne yapıyor? Yemeğe götürmeyi nereden çıkartın? Arabaya atıp tatil de nereden çıktı?” Bir sürü problem yaşadık.

19 yaşında anne oldum, bir kızım oldu. Kızım olduktan sonra eşim bunalıma girmeye başladı. Çünkü aynı dönem eşim mali yönden sıfırlanıyordu. Dolandırıcılık olmuştu ve büyük miktar parasını kaybetmişti. Aile de kendisini dışlamaya başladı çünkü aile beni istemez hale geldi. Tek suçum da buydu işte, konuşuyorum, kitap okuyorum. Gelen misafirlere ikramda bulunurken çeşit çıkartmam gelenek ve göreneklere uymuyordu. Ama benim hedefim okumaktı, hep içimde kalmıştı. İlkokul öğrencilerini bile okula giderken görünce ağlıyordum. Annem kızıyordu bazen, “Hala

mı vazgeçmedin bu sevdadan?” Vazgeçmemiştim. Ne bulsam okuyordum. Bir de boş durmuyordum. El işi yapıyordum. Hediyeelik yapıyordum mesela. Ben hediyeye çok önem veren bir insanım. Kendime nasıl hediye verilmesini istiyorsam öyle karşıma verirdim. Onun süslemesiyle falan uğraşmıyordum.

Kayınvalidemle iki yıl oturduktan sonra ayrıldık. Artık çığırından çıkmıştı, ayrı eve çıktık. Sonra da maddi sıkıntılar peşimizi bırakmadı. Aşırı derecede. Eşim bunu benden 2–3 yıl sakladı. Eve gece yarılarında geliyor, benimle karşılaşmamak için kanepede yatıyor, sabah kalkıyorum yastık ıslak. Ve bir gün karşıma alıp sordum. “Ben aptal değilim. Eğer hayatında başka biri varsa, bir şeyler varsa paylaş, ben de ona göre ayağımı yorganıma göre uzatayım.” Açıkladı, “Böyle böyle işler kötü,” diye. Bu sefer onun mücadelesi başladı. Kimseye söylememek amacıyla, kimse duymasın diye çok fazla acılar çektim.

Bir gün gelip bana şey dedi, “Seni açık öğretime kaydettim, dışarıdan okulu bitirmen için.” O benim için dünyanın en büyük hediyesiydi. Sonradan eğitimime devam ettim. Şu anda lise sonum. Ondan sonra hep evde ekonomimi sağlamak için çalıştım aşırı şekilde. Komşudan makineler getirip ona buna kimseye ezik görünmemek için çok fazla mücadele ettim. Dünya kadar para ödedim. Eşimin borcunu ödemek için, kimsenin duymaması için. Bu yıl iş hayatıma başlayışımın beşinci yılı. KAMER’le birlikte gireceğim kısmet olursa. 8 yıl ev kadınlığı yaptım, annelik yaptım. İş hayatı her zaman hayalimdeydi, özlediğim bir şeydi çalışmak. Ben beş diyorum ama şimdi düşününce ben yıllardır çalışan bir kadınmişim. Ekonomim düzelsin diye çok fazla mücadele verdim.

Eşim alkolden sonra kumara başladı. Kazanma hırsıyla arkadaşlarını da kaybetti. Evimin dolup taşan misafirlerinden hiç kimse kalmamaya başladı. Ben eşimi kurtarma amacıyla bunu yaptım fakat şimdi farkına varıyorum ki, şu son bir yıldır bunu düşünüyorum, ben eşime kötülük yapmışım aslında. Çok tuhaf bir şey çünkü kendimi sürekli sorguluyorum. Ben öyle bir maddi konuya vermişim ki kendimi, işte, “Kimse duymasın, kapatayım, edeyim,” diye, kocamla sohbet etme ortamını bulamadım; ona manevi yönden destek olmayı ihmal ettim. O da o arayıştaydı zaten. Kalabalık bir ailede babasız büyümüşü, her şeyi bendim; ben de uzaklaştım, adam gittikçe kaybetti. Adam şu anda geziyor ama ruh halinde. Her şeye, dünyaya küsmüş. Bu da beni yıpratıyor şu anda.

İş hayatına da şöyle başladım. Yengem öğretim görevlisidir. Bir kadın kuruluşunda el sanatları hocası arandığını söyledi. O zaman ben orta sonu bitirmekle meşguldüm. Beni aradı, “Senin iki tane sertifikana var, belki alırlar,” dedi. “Yenge,” dedim, “imkânsız, lise diploması şart.” “Bir git konuş,” dedi. Eşime söyledim, “Boş ver,” dedi. “Neden?” dedim, “Lütfen zorlama beni. Ekonomik durumumuz böyle, millet diyecek karısını çalıştırarak hayatını kazanıyor. Çok zoruma gider. Bekle işler düzelsin, sana söz veriyorum istediğin işi yaparsın,” dedi. Ben ısrar ettim, “Tamam, git” dedi ama olmayacağını düşünerek gönderdi açıkçası. Cebimde beş kuruş yok ve yürüyerek gittim. Varoş bir bölge, 40 dakikalık yol. Ön görüşmeyi yaptım. Açıkça söyledim nereden geldiğimi, böyle bir şeyim olmadığını. Bir aylık deneme süresi verdiler. Bir aydan sonra “Git, nüfus cüzdanını getir, Diyarbakır’a gidiyorsun, sözleşme için,” dedi. O dünyada aldığım en büyük ikinci haberdirdi. Başladım orada.

Merkeze gittiğimde oranın 10 yıllık iyi bir geçmişi vardı. Ama o şaşalı dönemi bitmişti. Ben gittiğimde kapatmak üzerelerdi; öğrenci sayısı çok düşmüştü. Ben bazen kendimden şüphelenirdim, “gittiğim yeri kurutuyorum,” diye. Çok hayal kırıklığına uğramıştım. Çünkü iş tasarımlarım harika beğeniliyor ama malzeme eksik, kıt kıt kullanıyorum; yoruyordu artık beni. Ben evden kurtuldum, gittiğim iş yeri de böyle gıdım gıdımla gidiyordu. İğne arar, iğne bulamaz hale gelmiştik. İki yıl orada çalıştım.

İki yıldan sonra KAMER’le tanıştım. Tesadüf sonucu oldu. Bir arkadaşım gidip geliyordu KAMER’e. Bir gün iş çıkışı birlikte uğradık. Naime Abla ile tanıştık; haftasonu gruba katıldım. O arada diğer iş çok kötü gidiyordu ve bu beni yıkıyordu. Çünkü benim her gün 10 milyonu hakkım, 10 milyonu verdiğime inanmıyordum, hak etmiyordum çünkü. Gün boyunca oturuyordum, o parayı hak etmem lazımdı. Bunalmıştım, merkez kapanacaktı. Ne yapacaktım? KAMER’i sığınma gibi gördüm açıkçası, itiraf ediyorum, “Gidip orada bir iş bulur, yaparım,” diye. Girdim ama çok farklı şeylerle karşılaştım. Belki de “hayatımın en güzel hatası,” derler ya, öyle oldu. Çünkü başta benim için büyük bir hataydı. Ben gittiğimde KAMER’de hiçbir şey yoktu. Ben masa bekliyorum, nakış öğreteceğim, öğrenci yok, hiçbir şey yok, iğne-iplik yok, “Allah’ım, ben ne yapacağım?” Ondandı üçüncü gün Nebahat Abla geldi tanışmak için. Dedi, “Senin gezi problemin var mı?” Dedim, “Yok.” İşte biraz sohbet... “Yarın Tunceli’de bölge toplantımız var, apar topar çıkıyorsun, geliyorsun,” dedi.

Bölge toplantısına girdiğimde dünyam karardı. Ben bir hafta kendime geledim. Neden dolayı? Çünkü çok şeffaftı. Her şeyin şeffaf oluşu, oturuş düzeni, her şey... Çünkü hiyerarşi olan bir yerden geliyordum, gerçi her yerde hiyerarşi vardı. Burada ummadığım duymadığım kelimeler... “Allah’ım ne yapacağım?” dedim. Başta çok korktum. Çok dobra dobra şeylerdi. KAMER bana ne gösterdi biliyor musun? Benim sessiz sessiz düşündüğüm şeyleri KAMER sesli sesli düşünüyordu. Ben dedim, “Sanki bunlar içime megafon koymuşlar, beni dıştan gizli gizli dinlemişler, onları söylüyorlar.” Sesli bir haykırıştı. Benim içimin sesinin dışa vuruyordu. Yıllarca, “Benim düşündüklerim saçma mı?” diyordum. Çünkü çevrendekiler sana “Mantıksız düşünüyorsun,” diyor. Sen de, “Herhalde bende bir problem var çünkü ben uyamıyorum,” diyorsun. Ya uymak zorundasın, ya dışlanacaksın. Dışlandıkça bende bir hata olduğunu kabullenmeye başlamış bir dönemdeydim. Sonra dedim ki, “40-45 kadın bunu söyleyebiliyorsa ve bu kadar ilerlemişlerse on yıldır, ben mantıklı şeyler düşünmüşüm ama yanlış yerlerde konuşmuşum, sesimi duyuramamışım.” Bunu KAMER’le keşfettim. Burada aynayı koyup kendi kendimi sorgulamayı öğrendim. Çok zorlandım ama şu anda günlerim çok dolu. Güzel şeyler çıktığında da mutlu oluyorsun. Mesela diğer merkeze varoş kesim çok geliyordu. Onları dinlemek bana çok zevk veriyordu, bir yandan da üzülüyordum bir şey yapamamanın hırsı vardı. Tek tek dinliyordum ama. O zaman başvuru alıyormuşum, farkında değilim.

Her kadın farklı bir dünya. Eve gidip düşünüyordum. Onlar bana tek tek birer dünya açıyor. Bazen Allah’a şükredesim geliyordu, bazen isyan bayrağını çıkarıp sokakta avazım çıktığı kadar bağırarak geliyordu. Kadınlığın her halini yaşadım. Her kesimdeki kadını yaşadım. Bir genç kız olup zorla evlendirildim, aynı gece gerdek odasına girip acı nasıl olur onu da bildim. Zoraki bir evde baskıyla kayınvalideyle oturmayı da gördüm. 8 yıl ev kadınlığı yaptım, komşu diyaloglarını da duydum. Boş lakırdı yapıp günleri geçen kadınları da gördüm. Anneliği de yaşadım, genç yaşta. İş hayatına girdim, iş hayatındaki kadınlığı da gördüm. Varoş bölgede çalıştım; zengin kesimle de çalıştım. Hepsiyle aynı dili konuşuyoruz fakat kelimeler farklı, dil aynı: acı.

Mesela ben ortaokuldan beri, “Kadının adı yok,” derdim, sonra kitapları karıştırırken Duygu Asena’nın ilk kitabının ismi olduğunu duydum, şaşırdım. Dedim, “Biri benim gibi düşünmüş.” Ortaokuldan beri diyorum Doğu’da kadın olmak bu kadar mı zor. Çünkü zoruma gidiyordu her

kesim gelip anneme, “Daha oğlan olmadı mı, etmedi mi, kızlarını ne yapacaksın?” falan, bu benim içimi acıtıyordu. Kızım olması için Allah’a çok dua etmiştim. Anneme söylememiştim hamileliğimin 8 ayına kadar, çünkü annem kriz geçiriyordu. Annem doğumumda hastanelik olacak diye üzüldüm. Ama ben sevinmiştim çünkü kızım oldu. KAMER’de şeyi fark ettim: Annemin yaptığı hatayı kendi kızımda yapmamaya söz vermiştim. Farkında olmadan öyle bir kalıplaşıyor ki kurallar, bir ara KAMER’den sonra kendime ayna tutup durakladığımda ister istemez annemle aynı hataları yapıyormuşum, onu gördüm. Bu beni çok incitti. Günlerce ağladım. O kadar özverili davrandığım halde aynısını yapıyordum. Mesela kızımın gözüne bakarak konuşmıyordum, kimsenin gözüne bakarak konuşmıyordum. Fark ettim ki bunu kızıma da yapıyorum, eşime de yapıyorum.

Bu sene benim için çok ağır geçti. Ben kendimi kaybettim. Eğer KAMER’de olmasaydım ciddi bir çöküş yaşayacaktım. Nilüfer Abla sağ olsun çok ısrarla üstüme geldi. Babamı kaybedince çöktüm çünkü ben ona kanıtlamak istiyordum. Her bir yere gidip geldiğimde babam benimle gurur duyuyordu. “Ne yaptın?” ya da, “Televizyonda bir şeyler çıktığında isminiz geçti,” falan, çok hoşuna gidiyordu, benimle gurur duyuyordu; ailemden o bana güç katıyordu. Küçük yaşta büyüsün ama için küçük kalır; babam o küçüklüğümü yaşatırdı. Gelirdi, “Kızımı ellemeyin,” falan, nazlama; o benim çok hoşuma gidiyordu. Şimdi o kelimeyi duymamak çok acıtıyor.

Çok zor günler geçirdim ama tüm bunlarla birlikte internet ağıma girdiğim zaman, farklı illerden kadınların yazdıklarını okuduğum zaman kendimi çok iyi hissediyorum. Kadınlar bir araya geldiğinde bölge toplantıları da beni çok etkiliyor mesela. Bölge toplantılarında çok güçlü olduğumu hissediyorum. Çünkü aynı dili konuşuyoruz. Bu bana çok iyi geliyor. Benim akışkan konuşamadıklarımı Nilgünler konuşunca, Mehtaplar konuşunca, diğer illerdekiler konuşunca benim duygularımı söyledikleri için çok mutlu oluyorum. Sanki benim arkamda koca bir ev var. Mesela babamın taziyesinde, “Alo” dediklerinde, hepsi telefon açtılar, “Ay be dünyada yalnız değilmişim,” hissi doğdu, çok hoşuma gitti.

Herhalde bu kadar acı çekmesem bu kadar verimli olamazdım. Benim için her kadın bir dünya. Aynı acı aynı keder. Bazısı anlatmamaya çalışıyor ama içi aynı. Hepsi acı üstüne bir kılıf geçiriyor.

Mesela bunu kolaylaştırıcı olduğum bir grup çalışmasında yaşadım. Çok zor bir bölgede, ilk grubumdu. Orada bir kadınla tanıştım. Hapiste yatmış, çok zor dönemler yaşamış bir kadındı. O beni çok korkuttu. Sanki o kitabı yutmuşçasına bir kadındı. Sanki oraya beni denetlemek için gelmiş. “Bu bana bir şey söylerse, ben bununla ne yaparım?” diyordum. Ama kadın bana çok şey öğretti. Benimle sürekli kurduğu göz temasıyla grubu yönlendirdim. Ve grup çalışmasının sonunda kadın ağladı. Bu kadar acı çekmiş ama ağlamamış ve ilk defa orada ağladı. Çok özeline anlattı ve “Beni ağlatan kadın sensin,” dedi. Gerçekten bana çok şey gösterdi o kadın. Babası çok genç yaşta öldürülmüş, annesi etek giymiş ve başından kara yazmayı hiç çıkarmamış. Beni en çok etkileyen şu sözü oldu: “Bu kadar erkeklerle mücadele ettim, annemin eteğinin davasına düşmüştüm adeta. Hep anneme o zoraki eteğin neden giydirildiğinin acısından şuraya düştüm, buraya düştüm. Fakat bunun mücadelesini yanlış yerlerde vermişim. Oysaki böyle bir yerde verilmesi gerekliymiş ve bunun için KAMER’i kutlamam lazım. Annemin davasına düşerek kendimi kaybetmişim. Ama siz burada kendinizi kaybetmeden bu savaşı sürdürmenin çabasını gösteriyorsunuz. Ben bir an düşünüp kendime aynada bakmadım, bir gün kalem çekmedim. Bir gün ruj sürmedim,” dedi. Bunları paylaştı ve bu beni çok etkiledi.

Grup yaptıkça kadınların gözlerine bakarak anlıyorsun her şeyi. Bölge toplantısının birinde Nebahat Abla tek tek herkesin düşüncesini alırken ben dayanamadım dedim ki: “Bir ayna koydunuz karşıma. Sen önce başörtünü aç. Gömleğini aç. Sutyenini çıkart. Kilodunu çıkart. Bana diyorsunuz ‘hadi kendini anlat’.” O kadar zorlandım ki. Çünkü ilk defa kendi vücuduma, kendi kendime bakmayı öğrenmiştim. Kadınlarla artık, bir kuyumcu ya da sarraf altın gördüğünde kaç ayar olduğunu anlar ya, öyle bir hale geldik gerçekten. İlk bakışıyla nasıl olduğunu, iç dünyasında nelerle savaştığını hissedebiliyorum. Neler yaşadığını neler söyleyeceğini... Belli bir süre konuştuktan sonra kendinden veriyor zaten. Kadınların bir şeyler yaptığını görmek çok hoşuma gidiyor.

Bir yıl oldu KAMER’de çalışmaya başlayalı; şimdiye kadar dört grup yaptım. Bence biz KAMER’de her şeyi öğreniyoruz. Ben buraya geldiğimde kendimi evime gelmiş gibi hissediyorum. KAMER’li arkadaşlarımda kaldığımda kendimi evimde kalmış hissediyorum. Çünkü aynı dili konuşuyoruz. Biliyorsun ki seni anlıyor; konuştukların orada kalacak; seni yargılamadığını biliyorsun, dinleyeceğini biliyorsun; bunları hiç bir yerde bulamazsın. Öyle çok benimsemişim ki burasını, evin buzdolabıyla

KAMER'in buzdolabını karıştırıyorum. Bir keresinde adam telefonda "Ne eksik?" diye sordu. Dedim ki, "Bir şey yok, patlıcan var, filan var, kızartma yaparım, bir şey eksik değil, eklemek al." Eve gittim dolabı açtım ki hiçbir şey yok. Meğerse KAMER'in dolabında varmış hepsi. Çok fazla kaptırıyorum bazen kendimi. Bazı temizlikte öyle titizleniyorum ki burası toz olmasın falan diye, kızlar, "Yeter," diyor, kendi evim gibi hissediyorum.

Her kapıdan giren birini gördükçe de mutlu oluyorum. Benim olup olmamam önemli değil. Oranın açık olup birilerinin gitmesi benim için çok önemli. Çünkü her zaman herkes KAMER'de kalacak diye bir kural yok. Her an her şey olabilir. Şimdi ben ayrılısam burası bana çok değerli. Çok farkındalık yarattı. Kendime özgüvenimi arttırdı. Sesimin daha yüksek çıkmasını sağladı. Bazen kapıyı hızla çarpıp öbür odaya geçmeyi öğrendim. "O da benim hakkımdır," diye bağırmayı öğrendim. Öğrendikçe bazı şeyler iğne gibi daha çok batıyor. Onu yapayım derken bir tane daha çıkıyor. Bu şimdiki fikrim adamlar biz ilk evlendiğimizde olsaydı, adamlar biz var ya, Allah, ne yaşarmışız! Ama geçmişe sünger çekmem gerektiğini de çok iyi öğrendim. Çünkü geçmişte yaşayıp geleceğe dönemezsin. Komşum diyor, "7'de mi 9'da mı çıkıyorsun, belli değil." Fakat ben biliyorum ki benim kızım daha rahat yaşayacak. Onun evladı daha daha iyi olacak...

KAMER YAYINLARI

Fark Ederek Çoğalmak – KAMER’in Şiddet İçin Çalışma Yöntemleri
Diyarbakır, 2007

“Kadın erkek eşitliğine giden yolda, kadın sorununu farklı boyutlarıyla tespit edip gündeme taşımak, çözüm konusunda metotlar geliştirmek, oluşturduğumuz metotları paylaşabilmek ve bu yolla bir zihniyet değişikliği sağlayabilmek olarak algıladık.” Bu yayınlarda da şiddetten kurtulmak için kullandığımız yöntemleri paylaşmak istedik. Paylaştıkça çoğalacağımızı umarak...

“Namus” Adına İşlenen Cinayetler Üzerine:

“Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinde namus kisvesi altında işlenen cinayetler ile mücadelede kalıcı yöntemler geliştirmek ve namus adına işlenecek bir cinayete kurban gitme tehlikesi yaşayan kadınları desteklemek” amacı ile sürdürülen çalışmalar 2003 yılından itibaren her yıl raporlanarak kitap halinde basıldı. Aşağıda listesi bulunan raporlar yurt içi ve yurt dışındaki kadın kuruluşları, resmi ve sivil kurumlar ve yazılı görsel medya ile paylaşıldı.

Alışmayacağız: “Namus” Adına İşlenen Cinayetler – 2003 Raporu
We will not get used to! Killings in the Name of “Honour” 2003 Report
Diyarbakır, 2004

“Keşke” Dememek İçin: “Namus” Adına İşlenen Cinayetler – 2004 Raporu
No more “if only’s”: Killings in the Name of “Honour” 2004 Report
Diyarbakır, 2005

“Suçlu Kim?”: “Namus” Adına İşlenen Cinayetler – 2005 Raporu
Who’s to blame? Killings Committed in the Name of “Honour” 2005 Report
Diyarbakır, 2006

İstersek Biter: “Namus” Adına İşlenen Cinayetler – 2006 Raporu
We Can Stop This: Killings Committed in the Name of “Honour” 2006 Report
Diyarbakır, 2007

İstersek Biter: “Namus” Adına İşlenen Cinayetler – 2011 Raporu
We Can Stop This: Killings Committed in the Name of “Honour” 2011 Report
Diyarbakır, 2011

Çocuklara Hayat Yayınları:

Şiddet ve ayrımcılıkla mücadelenin en temel alanının erken çocuk dönemi olduğu hassasiyetiyle “Çocuklara Hayat Projesi” yürütülmekte. Proje ile faaliyet gösteren çocuk evlerinde kurumsal ilkeler doğrultusunda dil, davranış ve uygulamalar gerçekleştirildi. Pratik alandan çıkan bu yöntemlerin daha geniş alanlara ulaşmasını sağlamak ve etkisini artırmak için yayınlar çıkarıldı. Bu yayınların her biri hem geleneksel uygulamaları araştırıp yararlı olanlara vurgu yapmakta, hem de yaşanan deneyimler doğrultusunda uygulanabilecek yöntemler hakkında önerilerde bulunmakta. Çocuklar sadece yarınlarımız değil bugünlerimizden yarınlara uzanan su dalgalarımız. Şiddetsiz ve ayrımsız bir dünya için hep birlikte “bugünün çocuklarına hayat” diyelim.

Fotoğraflarla Çocuk Hakları Sözleşmesi

Diyarbakır, 2002

Türkiye’ nin imzaladığı uluslararası sözleşmelerden biri olan Çocuk Hakları Sözleşmesi’ ne farklı özelliklerden çocukların fotoğraflarıyla dikkat ekmek için hazırlandı. Yerel fotoğrafçıların çalışmaları kullanıldı.

Kreş Açarken İlk Adımlar

Diyarbakır, 2004

Erken çocukluk dönemi eğitim kurumlarının fiziki koşullarının da global dünyanın değerlerini yansıttığı tespitiyle çocuk merkezli bir eğitim kurumu hazırlamayla ilgili ipuçları veren yayınıımız.

Tuvalet Eğitimi

Diyarbakır, 2005

Her bir deneyimin çocukların hayatındaki etkilerini ortaya çıkarmak ve önemli cinsiyet ayrımcılıklarının yaşandığı bir alana dikkat çekmek üzere hazırlandı.

Kız Olmak, Oğlan Olmak: Toplumsal Cinsiyet Rollerini

Diyarbakır, 2006

Evrensel cins ayrımcılığının toplumsal rollerle nasıl ortaya çıktığı ve eşitlikçi yöntemlerin neler olabileceği ile ilgili önerilerin yer aldığı bir “fark ettirme” yayını.

KAMER'LERE NASIL ULAŞABİLİRSİNİZ?

Adıyaman KAMER

Tel: 0 416 214 44 53

Adres: Atatürk Bulvarı SGK Karşısı Arçelik Bayii Üstü Kat: 1 / 1 ADIYAMAN
d.kamer@superonline.com

Ağrı KAMER

Tel: 0 472 215 10 15

Adres: Cumhuriyet Cad. Yavuz Mah. Bulut İş Merkezi Kat : 3 No : 6 AĞRI
d.kamer@superonline.com

Ardahan KAMER

Tel: 0 478 211 22 03

Adres: Kaptan Paşa Mah. Cumhuriyet Cad. Mehtap Sok. Yolcu Apt. 5 / 2
ARDAHAN
d.kamer@superonline.com

Batman KAMER

Tel: 0 488 213 96 77

Adres: Kültür Mah. 206 Evler 2607 Sok. No : 54 BATMAN
d.kamer@superonline.com

Bingöl KAMER

Tel: 0426 214 50 01

Adres: Saray Mah. İlgören Otomotiv yanı Temel yapı karşısı Düzağaç / BİNGÖL
d.kamer@superonline.com

Bitlis KAMER

Tel: 0 434 827 96 96

Adres: Aydınlar Mah. Ufuk Cad. Nur – San İş Merkezi Kat : 3 No: 34 BİTLİS
d.kamer@superonline.com

Diyarbakır KAMER

Tel: 0 412 228 10 53

Faks: 0412 224 23 19

Adres: Ali Emiri 3. Sok. Es-Şal Apt.1 / 1 Yenişehir / DİYARBAKIR
d.kamer@superonline.com

Elazığ KAMER

Tel: 0 424 237 85 51

Adres: Şehit İlhanlar Cad. İzzet Paşa Mah. Şehit Teğmen Namık Ozan Sok.
Sarsılmaz Apt.18 / 2 ELAZIĞ
d.kamer@superonline.com

Erzincan KAMER

Tel: 0 446 223 46 96

Adres: Atatürk Mah. 353. Sok. Kat:1 Daire : 2 No : 6 ERZİNCAN
d.kamer@superonline.com

Erzurum KAMER

Tel: 0 442 213 00 33

Adres: Topçuoğlu Mah. Tohumcu Sok. Işık Apt. No : 9 Kat : 1 ERZURUM
d.kamer@superonline.com

Gaziantep KAMER

Tel: 0 342 220 83 36

Adres: Alleben Mah. Şair Nabi Sok. Kaya Apt. 1 / 6 Gaziantep Lisesi Karşısı
Şahinbey / GAZİANTEP

Hakkari KAMER

Tel: 0 438 211 00 07

Adres: Gazi Mah. Avukat Muhsin Zeydanoğlu Sok. İbrahim İltar Apt. Kat : 2 No
: 1 HAKKARİ
d.kamer@superonline.com

Iğdır KAMER

Tel: 0 476 227 19 94

Adres: Topçular Mah.Hürriyet Cad. Akın Apt. No : 20 Kat : 2 Cezaevi Karşısı
IĞDIR
d.kamer@superonline.com

Kilis KAMER

Adres: Büyük Kütah Mah. İslambey Cad. No : 2 / 2
d.kamer@superonline.com

Kars KAMER

Tel: 0 474 212 80 59

Adres: Yusufpaşa Mah. Halit Paşa Cad.Yeni Vakıfbank Karşısı No : 221 KARS
d.kamer@superonline.com

Siirt KAMER

Tel: 0 484 224 34 94

Adres: Yeni Mah. Cengiz Topel Cad. Polat Center Arkası Kapı No : 5 SİİRT
d.kamer@superonline.com

Şırnak KAMER

Tel: 0 486 216 50 70

Adres: Dicle Mah. Şafak Sok. İlçi Apt. 2 / 3 ŞIRNAK
d.kamer@superonline.com

Malatya KAMER

Tel: 0422 324 05 67

Adres: İsmetiye Mah. Bölükemin 2. Sok. Yaşar Kardeşler İş Merkezi 4/40
d.kamer@superonline.com

Mardin KAMER

Tel: 0 482 212 23 53

Adres : Yeni Yol Kavşağı Sağlık Müdürlüğü Karşısı Alkanoğlu Apt. B / Blok Kat :
1 No : 3
d.kamer@superonline.com

Muş KAMER

Tel: 0 436 212 33 14

Adres: İstasyon Cad. Fırat Center İşhanı Kat : 4 No : 13 MUŞ
d.kamer@superonline.com

Şanlıurfa KAMER

Tel: 0 414 313 95 56

Adres : 2. Toner Mah. Cengiz Topel Cad.103. Sok. Kayalar Apt. Bahçelievler
Anaokulu Karşısı Bahçelievler / ŞANLIURFA
d.kamer@superonline.com

Tunceli KAMER

Tel: 0 428 212 44 31

Adres: Moğoltay Mah. Kıbrıs Sok. Kur Apt. 2/4
d.kamer@superonline.com

Van KAMER

Tel : 0 432 212 16 65

Adres: Hastane Cad. Kupik İş Merkezi Kat : 4 No : 22 VAN
d.kamer@superonline.com

